

2. Primární analýzy dat ze sociologických výzkumů provedených v rámci projektu

2.1 První celostátní dotazníkové šetření – výzkum CVVM (listopad 2005)

První kvótní výzkum provedený speciálně pro účely projektu „Analýza opatření bytové politiky směřujících k podpoře flexibility práce v ČR“, dotazníkové šetření Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM) z listopadu 2005 (dále CVVM 2005), proběhl na vzorku 1.060 dospělých respondentů (starších 15 let) a přinesl překvapivé výsledky týkající se ochoty přestěhovat se v případě nezaměstnanosti i v případě zlepšení platových podmínek. Otázky týkající se zamýšlené migrace respondentů za pracovními příležitostmi a případných faktorů, které ji mohou významně ovlivňovat, byly zahrnuty do omnibusového pravidelného šetření veřejného mínění CVVM. Cílem bylo zejména vysledovat vliv dalších potenciálně důležitých faktorů ovlivňujících ochotu stěhovat se za prací, faktorů, které byly v ostatních šetřeních opomenuty, a tak zvýšit koeficient determinance závislé proměnné (ochoty se stěhovat) u výsledných regresních modelů. Je ovšem nutné zmínit, že pravidelná šetření CVVM se provádí na omezeném vzorku české populace (zpravidla kolem 1.000 respondentů), že se jedná pouze o kvótní výzkum (přičemž právní důvod užívání bydlení není součástí zadaných kvót) a omezené jsou též možnosti proškolení tazatelů (vysvětlení smyslu některých otázek). Celkové znění těch otázek dotazníku, které se týkají problému migrace za prací, je uvedeno v Příloze 1.

Respondenti byli výzkumem dotazováni, zda-li by je přimělo ke stěhování do jiné obce, pokud by jejich domácnost byla vystavena tíživé finanční situaci z důvodu ztráty jejich zaměstnání nebo zaměstnání jejich partnera a v jiné obci by se vhodné zaměstnání pro respondenty či jejich partnery našlo (otázka EU.148). Téměř 60 % ekonomicko aktivních respondentů (s vyloučením starobních důchodců) odpovědělo určitě ano nebo spíše ano, 55 % ekonomicko aktivních respondentů by dokonce taková situace určitě či spíše přiměla ke stěhování i do vzdálenější obce (dostat se tam ze současného bydliště by trvalo více než dvě hodiny – otázka EU.149). Respondenti byli ve stejné otázce rovněž dotazováni, zda-li by je přimělo ke stěhování do jiné obce, pokud by se jim naskytl příležitost získat v novém bydlišti dvojnásobný příjem ze zaměstnání či podnikání, než mají dosud. Opět o málo více než 60 % respondentů odpovědělo určitě či spíše ano a 50 % respondentů by přiměla taková nabídka i ke stěhování do vzdálenější obce. Frekvence kladných odpovědí by se navíc výrazněji zvýšily (přibližně o šest procentních bodů), pokud bychom ze sledování vyloučili ty respondenty, kteří na otázky odpověděli, že neví, nebo na ně vůbec neodpověděli. Pokud by pro lepší srovnání s jinými výzkumy byli vybráni pouze respondenti starší 18 let, pak by se výše uvedené frekvence odpovědí nezměnily.

Z výzkumu zejména vyplynulo:

- **Frekvence ani důležitost osobního kontaktu s blízkými příbuznými (rodiči, sourozenci, prarodiči nebo dospělými potomky), kteří bydlí ve stejné obci jako respondent nebo v jejím blízkém okolí (otázky OV.128 a OV.126) nemá statisticky významný vliv na ochotu přestěhovat se v případě finanční nouze způsobené nezaměstnaností respondenta nebo jeho partnera.¹¹**
- **Frekvence ani důležitost osobního kontaktu s blízkými příbuznými, kteří bydlí ve stejné obci jako respondent nebo v jejím blízkém okolí, nemá statisticky významný vliv na ochotu přestěhovat se v případě, že by se respondentovi naskytl příležitost získat v novém bydlišti dvojnásobný příjem ze zaměstnání nebo podnikání, než má dosud. Stejně výsledky platí také pro jinou sledovanou životní situaci, a totiž pro případ, kdy by příležitost získat dvojnásobný příjem ze zaměstnání či podnikání měl partner.**

11 83 % respondentů uvedlo, že alespoň jeden z výše jmenovaných blízkých příbuzných bydlí ve stejné obci nebo v jejím blízkém okolí, avšak jejich ochota přestěhovat se jinde v případě nezaměstnanosti je téměř stejná jako u těch respondentů, kteří své příbuzné v obci, kde bydlí, nebo v jejím blízkém okolí nemají. Nevýznamný je i vliv frekvence osobního kontaktu s těmito blízkými příbuznými v posledním měsíci (setkal se s ním vícekrát než dvakrát, jednou nebo dvakrát, vůbec) pro ty respondenty, kteří nějaké blízké příbuzné v obci, kde bydlí, nebo v jejím blízkém okolí mají. Statisticky nevýznamný je též vliv vnímání důležitosti osobního kontaktu s blízkými příbuznými bydlícími ve stejné obci nebo v jejím blízkém okolí pro soukromý a pracovní život respondenta a nevýznamným zůstává překvapivě tento vliv i po kontrole velikostní kategorie obce bydliště respondenta, což znamená, že neexistuje žádný podstatný rozdíl mezi respondenty z venkova, malých obcí nebo velkých měst. Analýza se týkala pouze ekonomicko aktivních respondentů.

- Počet blízkých přátel, kteří žijí v sousedství respondenta (otázka OV.129), nemá na ochotu přestěhovat se z důvodu nezaměstnanosti nebo z důvodu nabídky lépe placené práce v jiném místě, a to i daleko od současného místa bydliště, rovněž statisticky významný vliv. Statisticky významný vliv na ochotu přestěhovat se ve zmíněných situacích má na druhou stranu důležitost osobního kontaktu s přáteli z blízkého okolí (otázka OV.130), avšak směr závislosti je opačný, než bychom očekávali – čím důležitější je pro respondenta osobní kontakt s přáteli z blízkého okolí, tím více je ochoten se v daných životních situacích odstěhovat jinam. A naopak – čím méně důležitý je osobní kontakt s přáteli z blízkého okolí, tím menší je i ochota se stěhovat. Mnohem více než přátelé tak má na ochotu respondenta stěhovat se v daných životních situacích zřejmě vliv jeho styl života – spíše nezávislý život s širším okruhem přátel ochotu stěhovat se oproti jiným životním stylům posiluje a naopak spíše usazený život nukleární rodiny (bez ohledu na další příbuzné) s omezeným počtem přátel ochotu stěhovat se oproti jiným životním stylům oslabuje.
- Na ochotu přestěhovat se z důvodu nezaměstnanosti nebo nabídky lépe placené práce, a to i daleko od současného místa bydliště, nemá statisticky významný vliv frekvence vzájemné výpomoci se sousedy při manuálních pracích, hlídání dětí a jiné drobné výpomoci (otázka OV.131).¹²
- Na ochotu přestěhovat se z důvodu nezaměstnanosti nebo nabídky lépe placené práce, a to opět i daleko od současného místa bydliště, nemá statisticky významný vliv postoj k dobrovolným aktivitám v místních politických, zájmových, sportovních nebo sousedských sdruženích (zda-li je respondent považuje za důležité či nikoliv) a dokonce ani frekvence vlastní účasti v aktivitách takových sdružení (zda-li se alespoň některých aktivit respondent účastní velmi často, docela často, ojedinele nebo nikdy) – otázky PD.65 a PD.66.
- Ochotu přestěhovat se z důvodu nezaměstnanosti nebo nabídky lépe placené práce naopak statisticky významně ovlivňuje věk (v případě nezaměstnanosti by se po vyloučení těch, kteří neodpověděli na otázku nebo odpověděli neví, 84 % respondentů ve věku 15–19 let určitě či spíše přestěhovalo, 79 % ve věku 20–29 let, 61 % ve věku 30–44 let a 59 % ve věku 45–59 let; v případě nabídky dvojnásobného příjmu by se 91 % respondentů ve věku 15–19 let určitě či spíše přestěhovalo, 81 % ve věku 20–29 let, 65 % ve věku 30–44 let a 53 % ve věku 45–59 let), vzdělání (v případě nezaměstnanosti by se přestěhovalo 79 % respondentů se základním vzděláním, ale jen 65 % respondentů se středním nebo vyšším vzděláním; v případě nabídky dvojnásobného příjmu 83 % respondentů se základním vzděláním, ale jen 66 % respondentů se středním vzděláním a 64 % s vysokoškolským vzděláním) a rodinný stav (v případě nezaměstnanosti by se přestěhovalo 81 % svobodných, 71 % rozvedených a jen 59 % ženatých/vdaných; v případě nabídky dvojnásobného příjmu 84 % svobodných, 74 % rozvedených a jen 57 % ženatých/vdaných); v případě nabídky dvojnásobného příjmu i velikost místa bydliště (83 % respondentů z obcí od 30.000 do 80.000 obyvatel, ale jen 58 % respondentů z obcí od 2.000 do 5.000 obyvatel). Ochotu přestěhovat se v obou sledovaných životních situacích překvapivě neovlivňuje statisticky významně životní úroveň domácnosti, výše osobního příjmu respondenta ani pohlaví respondenta.
- Z hlediska faktorů relevantních pro tuto studii (podmínky bydlení) se ukázalo, že všechny postojové i „objektivní“ faktory vztahující se k podmínkám bydlení respondentů, statisticky významně ovlivňují ochotu přestěhovat se v případě nezaměstnanosti i ochotu přestěhovat se v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání/podnikání.
- Ukázal se statisticky velmi významný vliv spokojenosti se současným bydlením na ochotu přestěhovat se v případě nezaměstnanosti nebo nabídky vyššího příjmu. Spokojenost s bydlením byla zjišťována nepřímo tak, že byl respondent dotazován, zda-li byt či dům, který v současnosti obývá, je místem, kde by chtěl strávit zbytek svého života (otázka ER.26).¹³

12 Docela či velmi často si vypomáhá se sousedy 36 % ekonomicko aktivních respondentů, ale jejich ochota přestěhovat se v případě nezaměstnanosti je jen nevýznamně nižší než u těch respondentů, kteří si se sousedy vypomáhají jen ojedinele nebo vůbec. O něco významnější je rozdíl mezi těmito skupinami respondentů v případě, kdy by důvodem pro stěhování měl být vyšší příjem ze zaměstnání, ale i v tomto případě je rozdíl statisticky nevýznamný.

13 Téměř 65 % ekonomicko aktivních respondentů odpovědělo určitě či spíše ano. „Pouze“ 45 % ekonomicko aktivních respondentů, kteří by určitě chtěli v současném bydlení strávit zbytek svého života, by se určitě či spíše přestěhovalo v případě nezaměstnanosti (47 % v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání či podnikání), zatímco mezi ekonomicko aktivními respondenty, kteří by v současném bydlení „jen“ spíše chtěli strávit zbytek života, je tento podíl 69 % (resp. 67 % v případě nabídky dvojnásobného příjmu), mezi respondenty, kteří by v současném bydlení spíše nechtěli strávit zbytek svého života, činí tento podíl již 80 % (resp. 84 %) a mezi respondenty, kteří by v současném bydlení určitě nechtěli strávit zbytek svého života dokonce 89 % (resp. 91 %).

- **Typ zástavby, kde respondent žije, má rovněž statisticky významný vliv na obě možná stěhování za prací.**¹⁴
- **Jako statisticky velmi významný se ukázal být rovněž vliv právního důvodu užívání bytu či domu:** jen 50 % vlastníků rodinných domů by bylo ochotno přestěhovat se v případě nezaměstnanosti (resp. 49 % v případě nabídky dvojnásobného příjmu), 62 % respondentů žijících v družstevních bytech (resp. 69 %), 74 % nájemníků hradících regulované nájemné (resp. 73 %), 78 % nájemníků hradících tržní nájemné (resp. 70 %), 77 % respondentů bez přímého právního vztahu k užívání bytu či domu (resp. 82 %) a překvapivě celých 80 % vlastníků bytů (resp. 79 %). V případě nájemního bydlení lze alternativně uvést, že ochotno přestěhovat se v případě nezaměstnanosti je 78 % nájemníků z obecních bytů (resp. 74 % v případě nabídky dvojnásobného příjmu) a 67 % nájemníků z bytů se soukromým pronajímatelem (resp. 66 %).

Překvapivě kladné postoje vlastníků bytů i kladné postoje nájemníků z obecních bytů oproti postojům nájemníků v bytech se soukromým pronajímatelem odporují zjištěním z výzkumu *Postoje k bydlení 2001*. Změna v postojích vlastníků bytů (pokud se nejedná o metodologické pochybení plynoucí ze sběru dat) může být jedním z důvodů, proč celkový podíl lidí ochotných přestěhovat se v analyzovaných životních situacích je v daném šetření vyšší než v šetřeních předcházejících, a může se tak jednat o nastavení pozitivního trendu do budoucna. Diskrepance mezi postoji nájemníků obecních bytů a postoji nájemníků bytů soukromých (potažmo mezi postoji nájemníků platících tržní nájemné a nájemníků platících regulované nájemné) je ovšem zřejmě zejména dána nekvalitním sběrem dat, respektive nedostatečným zastoupením nájemníků v šetření obecně a zejména pak podprezentací nájemníků žijících u soukromých pronajímatelů. Přesně tuto chybu nelze vyčíslit, jelikož právní důvod užívání bytu či domu je v censu sledován jiným způsobem než v tomto šetření, ale zastoupení respondentů-nájemníků v bytech soukromých pronajímatelů v tomto šetření (jen necelých 5 % z celkového počtu respondentů uvedlo, že je nájemníkem v soukromém nájemním bytě) je skutečně nízké.

Respondenti byli v rámci šetření mimo jiné dotázáni, kolikrát se v životě přestěhovali do jiné obce z důvodu změny či získání zaměstnání. Podle pokynů neměli do počtu stěhování za prací mimo obec započítávat stěhování od rodičů nebo z přechodného bydlení (internátů, kolejí) za svým prvním zaměstnáním, stejně jako jakékoli stěhování, které nebylo zejména z důvodu získání jiného zaměstnání (otázka EU.143). 38 % z těch respondentů, kteří na otázku odpověděli, uvedli, že se alespoň jednou přestěhovali do jiné obce z důvodu změny či získání zaměstnání. Při třídění podle současného právního důvodu užívání domu/bytu se ukázalo, že současní nájemníci jsou mnohem častěji zastoupeni mezi respondenty, kteří uvedli, že se v životě alespoň jednou přestěhovali do jiné obce z důvodu změny zaměstnání.¹⁵ Vyšší zastoupení nájemníků mezi osobami, které se alespoň jednou v životě přestěhovali za prací, by ovšem mohl souviset s vyšším věkovým průměrem respondentů žijících v nájemním bydlení.

Skutečnost, že se respondenti nestěhují za prací, ještě nemusí nutně znamenat, že nejsou flexibilní na trhu práce. Změnit zaměstnavatele, případně předmět podnikání, mohou i bez současné změny bydliště (pokud náklady případné dojížděky za prací jsou pro ně únosné). Z odpovědi na otázku zjišťující počet změn zaměstnavatele v průběhu života (otázka EU.144) vyplynulo, že téměř tři čtvrtiny dotázaných respondentů (s vyloučením těch, kteří odpověděli „nevím“) alespoň jednou v životě změnilo zaměstnavatele nebo předmět podnikání, tedy výrazně vyšší podíl než výše uvedených necelých 40 % respondentů, kteří se alespoň jednou v životě přestěhovali za prací. Z těch, kteří alespoň jednou změnilo zaměstnavatele nebo předmět podnikání, rovná čtvrtina tuto zkušenost absolvovala třikrát, téměř čtvrtina dvakrát a zhruba pětina změnila zaměstnavatele nebo předmět podnikání jednou.

Z výše uvedeného vyplývá, že existuje velmi podstatný rozdíl mezi počtem respondentů, kteří se někdy v životě stěhovali za prací, a počtem respondentů, kteří někdy v životě změnilo zaměstnavatele nebo předmět podnikání. V zásadě mohou teoreticky existovat čtyři různé typy respondentů: respondent A se ani jednou nepřestěhoval z důvodu změny či získání zaměstnání ani nezměnil zaměstnava-

14 54 % respondentů žijících v rodinném domě na venkově by bylo ochotno (určitě či spíše) přestěhovat se v případě nezaměstnanosti (resp. 53 % v případě nabídky dvojnásobného příjmu), zatímco stejně tak by učinilo 58 % respondentů žijících v rodinném domě ve městě (resp. 60 % v případě nabídky dvojnásobného příjmu), 75 % respondentů žijících v bytových domech ve starší blokové zástavbě (resp. 73 %), 74 % respondentů žijících v bytových domech na sídlišti (resp. 80 %) a 85 % respondentů žijících v bytových domech na venkově (resp. 81 %).

15 Zatímco alespoň jednou se v životě za prací stěhovalo 53 % nájemníků, mezi vlastníky bydlení to bylo pouze 40 %, mezi podnájemníky nebo osobami ubytovanými v dočasných formách bydlení 36 % a mezi osobami bez přímého právního vztahu k domu/bytu 16 %. Rovněž průměrný počet stěhování za prací je signifikantně vyšší mezi nájemníky v porovnání se skupinou vlastníků a osob bez přímého právního vztahu k domu/bytu.

tele nebo předmět podnikání; respondent B se alespoň jednou přestěhoval z důvodu změny či získání zaměstnání, ale nezměnil zaměstnavatele nebo předmět podnikání (mohl se přestěhovat na novou pracovní pozici v jiné obci u stejného zaměstnavatele); respondent C se ani jednou nepřestěhoval z důvodu změny či získání zaměstnání, ale alespoň jednou změnil zaměstnavatele nebo předmět podnikání; a respondent D se alespoň jednou přestěhoval z důvodu změny či získání zaměstnání a současně alespoň jednou změnil zaměstnavatele nebo předmět podnikání. Z údajů v datovém souboru vyplývá, že respondenti typu A tvoří 22 % (tedy více než pětinu) vzorku, respondenti typu B 3 % vzorku, respondenti typu C 39 % vzorku a respondenti typu D 36 % vzorku.

Respondenti typu A a B jsou výrazně častěji zastoupeni ve věkové kategorii 15–30 let, respondenti typu C ve věkové kategorii 46–60 let a respondenti typu D ve věkové kategorii nad 60 let. Mezi respondenty typu A a zčásti i B najdeme zejména respondenty se základním vzděláním, mezi respondenty typu C zejména osoby se středním vzděláním ukončeným maturitou a mezi respondenty typu D zejména osoby se středním vzděláním bez maturity a vyučené. **Respondenti typu A patří statisticky výrazně častěji mezi osoby bez přímého právního vztahu k domu/bytu v němž žijí (souvisí s věkem), respondenti typu B jsou zhruba rovnoměrně zastoupeni mezi všemi právními důvody užívání domu/bytu, respondenty typu C najdeme statisticky významně častěji mezi vlastníky bydlení a respondenty typu D mezi nájemníky.** Z hlediska rodinného stavu jsou respondenti typu A i B zastoupeni zejména ve skupině svobodných respondentů, respondenti typu C ve skupině ženatých/vdaných a respondenti typu D ve skupině ženatých/vdaných, rozvedených a částečně též vdovců/vdov. Respondenti všech typů jsou zhruba rovnoměrně zastoupeni ve všech velikostních kategoriích obcí.

Pouze necelá polovina ekonomicky aktivních respondentů uvedla, že ani jeden den v týdnu nedoždí do zaměstnání nebo místa podnikání mimo obec, kde bydlí (EU.145). Jinými slovy, **více než polovina ekonomicky aktivní populace alespoň jeden den v týdnu (nejčastěji 5 dnů – 40 %) dojíždí do svého zaměstnání nebo místa podnikání mimo obec, kde bydlí.** Mezi dojíždějícími a nedojíždějícími osobami nejsou statisticky významné rozdíly z hlediska věku, pohlaví, vzdělání, příjmů respondentovy domácnosti ani příjmu samotného respondenta. **Z hlediska právního důvodu užívání domu/bytu jsou nedojíždějící osoby častěji zastoupeny mezi nájemníky, naopak dojíždějící mezi osobami bez přímého právního vztahu k domu/bytu, v němž žijí. S právním důvodem užívání úzce souvisí i typ zástavby – nedojíždějící osoby najdeme častěji v bytových domech na sídlištích a činžovních vilách s více byty, dojíždějící zejména v rodinných domech na venkově.** Respondenti, kteří nedoždí do zaměstnání, jsou mnohem více zastoupeni v obcích nad 100.000 obyvatel a v Praze, dojíždějící respondenti pak zejména v obcích do 5.000 obyvatel. Průměrná doba dojížděky do zaměstnání (jedné cesty do práce nikoliv zpět – otázka EU.146) činí necelých 30 minut, mediánová hodnota pak 25 minut. Necelá 3 % ekonomicky aktivních respondentů, kteří alespoň jeden den v týdnu dojíždí do svého zaměstnání nebo místa podnikání mimo obec, kde žijí, současně dojíždí tak daleko, že často přespává mimo své bydliště; necelých 6 % přespává mimo své bydliště jen občas.

Respondenti byli rovněž dotazováni na obecnější postoje týkající se stěhování za prací v České republice – zejména pak na to, zda-li si myslí, že se lidé v České republice stěhují za prací méně než lidé z vyspělých zemí (otázka EU.150). 65 % respondentů se domnívá, že je to tak, 12 % respondentů si myslí, že to tak není a 23 % respondentů odpovědělo, že neví. Kladná odpověď byla statisticky významně více charakteristická pro sezdané respondenty, respondenty z větších měst, respondenty, kteří se za prací nikdy v životě (alespoň prozatím) nestěhovali. Na velkém množství proměnných je daný postoj zcela nezávislý – například na pohlaví, věku, vzdělání, životní úrovni domácnosti, výši osobního příjmu, právním důvodu užívání bytu či domu, typu zástavby, kde respondent bydlí, nebo na skutečnosti, zda-li je či není respondent ekonomicky aktivní. Respondenti, kteří se domnívají, že se lidé u nás za prací stěhují méně než lidé z vyspělých zemí, odpovídali následně na otázky zjišťující příčiny tohoto stavu (otázka EU.151):

- 42 % z nich se domnívá (odpověď určitě ano a spíše ano), že státní sociální dávky jsou příliš šetrné a nemotivují nezaměstnané ke stěhování – zejména lidé s vysokoškolským vzděláním, lidé z domácností s dobrou životní úrovní a vyššími osobními příjmy;
- 49 % z nich se domnívá, že jistý vliv má regulace nájemného – zejména lidé se základním vzděláním, z venkova;
- 76 % z nich si myslí, že přestěhování je u nás velmi drahou záležitostí – zejména lidé z domácností s horší životní úrovní;
- 80 % z nich se domnívá, že lidé si u nás více cenní svého bytu či domu než svého zaměstnání – zejména vlastníci rodinných domů a lidé žijící obecně v rodinných domech, lidé z menších obcí mající blízko své příbuzné;

- 93 % z nich si myslí, že existuje nedostatek levných bytů – zejména nejmladší lidé do 19 let věku, lidé z domácností se špatnou životní úrovní, lidé se základním vzděláním a lidé s nižšími osobními příjmy;
- 95 % z nich se domnívá, že lidé si u nás k bytům či domům, kde žijí, vytvářejí velmi silný vztah a stěhování prožívají jako ztrátu domova;
- stejný podíl respondentů si též myslí, že ceny bytů a domů jsou u nás příliš vysoké a pro mnohé nedosažitelné.

Je zřejmé, že čím větší je podíl respondentů, kteří s uvedeným důvodem souhlasí, tím méně jsou patrná různá sociálně-ekonomická štěpení a tím větší je konsensus napříč různými skupinami respondentů. Existuje shoda, že lidé si u nás ke svým bytům a domům vytvářejí velmi silný vztah, o čemž svědčí též výpovědi vlastníků rodinných domů souhlasících více než ostatní, že lidé si u nás více cenní svého bydlení než svého zaměstnání. Lidé se též shodují, že ceny bytů jsou příliš vysoké a že neexistuje dostatek levných bytů, stěhování je tak velmi drahou záležitostí. Zajímavé je zjištění, jež do určité míry zpochybňuje dosud uváděné klíše – negativní vliv regulace nájemného na mobilitu přiznávají spíše než lidé movitější a zabezpečení naopak lidé z regionů s vysokou nezaměstnaností a základním vzděláním, kteří by byli ochotni více než ostatní se v případě nezaměstnanosti přestěhovat. Ačkoliv tedy zřejmě obecně platí, že regulace nájemného je jako „nespravedlivá“ vnímána spíše vlastníky bytů a domů s vyšším ukončeným vzděláním žijící v domácnostech s velmi dobrou životní úrovní, v případě hodnocení vlivu regulace nájemného na migraci za prací již příjem domácnosti takový vliv nemá a vzdělání má překvapivě spíše vliv opačný.

Podobně jako u výzkumu *Postoje k bydlení 2001* bylo hlavním cílem následných analýz očistit vliv právního důvodu užívání bytu/domu (resp. podmínek bydlení) od ostatních vlivů, které mají na ochotu přestěhovat se v případě nezaměstnanosti (resp. v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání či podnikání) také statisticky významný vliv. Pro tento účel jsme opět, v prvním kroku, využili lineárního regresního modelu, který ovšem z důvodu malého počtu hodnot závislé proměnné (pouze 4 hodnoty od určitě ano po určitě ne) není úplně vhodný. Výsledky lineární regrese je tak nutné ověřit a pro ověření jsme tentokrát použili metodu ordinální logistické regrese.

Lineární regresní model analyzující ochotu přestěhovat se v případě nezaměstnanosti vysvětlil s využitím dostupných „objektivních“ faktorů 12,4 % variability závislé proměnné (upravené R^2). Zejména z důvodu, že všechny dodatečné proměnné, které byly výzkumem testovány (jako počet a důležitost přátel v blízkém okolí, počet a důležitost příbuzných v blízkém okolí, frekvence vzájemné výpomoci se sousedy, důležitost i frekvence zájmových aktivit v místě bydliště) se ukázaly být jako statisticky nevýznamné, rodinný stav respondenta daleko více „splýnul“ s věkem respondenta, pohlaví respondenta nemělo statisticky významný vliv a vliv právního důvodu užívání bytu se rovněž podstatněji oslabil (z důvodu zvláštního postavení vlastníků bytů i oslabení vlivu ze strany nájemníků bytů soukromých pronajímatelů), je celková vysvětlená variance závislé proměnné u tohoto šetření neočekávaně nižší, než byla vysvětlená variance závislé proměnné u podobného modelu testovaného na datech z výzkumu *Postoje k bydlení 2001*.

Platí ovšem (dle seřazení proměnných metodou *stepwise*), že podobně jako u výzkumu *Postoje k bydlení 2001* jsou nejvýznamnějšími faktory: skutečnost, zda-li je či není respondent vlastníkem rodinného domu (tato proměnná měla silnější efekt, než proměnná měřící pouze skutečnost, zda-li respondent bydlí či nikoliv v rodinném domě, a obě z důvodu vysoké kolinearity do modelu vstoupit nemohly) a jakého je respondent věku (věk měl silnější efekt než dummy proměnné udávající rodinný stav respondenta, avšak tentokrát obě z důvodu vysoké kolinearity do modelu vstoupit nemohly). Jako třetí nejdůležitější faktor vybral model z dostupných proměnných dummy proměnnou měřící, zda-li je či není respondent vysokoškolského vzdělání, jako čtvrtý faktor dummy proměnnou měřící, zda-li bydlí či nikoliv v bytovém domě na venkově (kde je patrná velká ochota se přestěhovat) a konečně jako poslední faktor proměnnou udávající, zda-li respondent bydlí či nikoliv v družstevním bytě. Tabulka 7 udává výsledky regresního modelu, jednotlivé vysvětlující proměnné jsou řazeny dle svého vlivu na proměnnou závislou.

Pokud bychom do seznamu vysvětlujících proměnných zařadili též spíše postojovou proměnnou měřící spokojenost s bydlením (resp. zda-li se respondent domnívá, že byt či dům, ve kterém v současnosti bydlí, je místem, kde by chtěl strávit zbytek svého života), pak by se koeficient determinance výrazně zvýšil z 0,124 na 0,162 (model by vysvětlit více než 16 % variance závislé proměnné) a spokojenost s bydlením by se stala hlavním vysvětlujícím faktorem (tabulka 8, proměnné jsou opět seřazeny dle významnosti vlivu na závislou proměnnou). I přes dodatečný silný vliv této postojové proměnné ovšem

Tabulka 7: Lineární regresní model – ochota stěhovat se v případě finanční nouze z důvodu nezaměstnanosti (závislá proměnná)

Vysvětlující proměnné	Standardizovaný koeficient Beta	t	Významnost
Je vlastníkem, spoluvlastníkem rodinného domu	-0,255	-6,520	0,000
Věk respondenta	-0,181	-4,856	0,000
Má vysokoškolské vzdělání	0,093	2,590	0,010
Bydlí v bytovém domě na venkově	0,073	2,029	0,043
Je členem bytového družstva s právem užívat družstevní byt	-0,062	-1,658	0,098

Zdroj: Výzkum CVVM (listopad 2005). N = 707, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti.

Tabulka 8: Lineární regresní model – ochota stěhovat se v případě finanční nouze z důvodu nezaměstnanosti (závislá proměnná) – rev.

Vysvětlující proměnné	Standardizovaný koeficient Beta	t	Významnost
Spokojenost s bydlením	-0,244	-5,730	0,000
Je vlastníkem, spoluvlastníkem rodinného domu	-0,147	-3,656	0,000
Bydlí v bytovém domě na venkově	0,099	2,765	0,006
Věk respondenta	-0,101	-2,559	0,011
Má vysokoškolské vzdělání	0,071	1,985	0,048

Zdroj: Výzkum CVVM (listopad 2005). N = 707, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti.

Tabulka 9: Ordinální regresní model (*link function logit*) – ochota stěhovat se v případě finanční nouze z důvodu nezaměstnanosti (závislá proměnná kategorizovaná)

Vysvětlující proměnné	Odhad parametru	Wald	Významnost
Je vlastníkem, spoluvlastníkem rodinného domu	-1,066	39,482	0,000
Věk respondenta	-0,028	23,286	0,000
Respondent má vysokoškolské vzdělání	0,587	7,241	0,007
Respondent bydlí v bytovém domě na venkově	0,570	4,325	0,038
Je členem bytového družstva s právem užívat družstevní byt	-0,423	3,095	0,079

N = 707, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti. Prahové hodnoty závislé proměnné $\Theta_1 = -0,598$, $\Theta_2 = 1,761$ a $\Theta_3 = 3,292$. Referenční byla vždy poslední kategorie závislých i nezávislé proměnné.

zůstává skutečnost, zda-li respondent bydlí či nikoliv v rodinném domě, velmi důležitým faktorem (druhým v pořadí).

Výsledky lineárního regresního modelu potvrdily i výsledky v tomto případě vhodnějšího ordinálního regresního modelu (*link function logit*) uvedené v tabulce 9. Predikční síla modelu je slabá, jelikož absolutní většina respondentů byla zařazena do druhé kategorie: jen 3 % respondentů bylo správně zařazeno do první kategorie, 94 % bylo správně zařazeno do druhé kategorie a 11 % do třetí kategorie. Ani transformace funkčního tvaru rovnice (*link function*) na *log-log* nebo *Cauchit* nevedla k vyšší predikční síle. Na druhou stranu můžeme zamítnout hypotézu o větší vhodnosti modelu bez nezávislých proměnných (parametry jsou rovny nule), protože dosažená hladina významnosti je 0,000. Test dobré shody Pearsonův *chi-kvadrát* a odchylka *chi-kvadrát* poukazují na relativně dobrou shodu dat a modelu, protože dosažená hladina významnosti i přes zařazení spojité proměnné (kovariátu) věku respondenta dosahuje 0,693, resp. 0,718. Pseudo R^2 Coxe a Snella, Nagelkerka a McFaddena jsou po řadě 0,129, 0,140 a 0,055. Hodnoty vysvětlené variance jsou nízké, ve srovnání s lineárním regresním modelem (s výjim-

Tabulka 10: Lineární regresní model – ochota stěhovat se v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání nebo podnikání (závislá proměnná)

Vysvětlující proměnné	Standardizovaný koeficient Beta	t	Významnost
Věk respondenta	-0,257	-6,797	0,000
Je vlastníkem, spoluvlastníkem rodinného domu	-0,226	-6,045	0,000
Má vysokoškolské vzdělání	0,089	2,480	0,013
Důležitost přátel pro respondenta	0,084	2,324	0,020
Bydlí v bytovém domě na venkově	0,075	2,097	0,036
Je rozvedený/rozvedená	0,073	2,025	0,043

Zdroj: Výzkum CVVM (listopad 2005). N = 682, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti.

Tabulka 11: Lineární regresní model – ochota stěhovat se v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání nebo podnikání (závislá proměnná) – rev.

Vysvětlující proměnné	Standardizovaný koeficient Beta	t	Významnost
Spokojenost s bydlením	-0,202	-4,658	0,000
Věk respondenta	-0,168	-4,038	0,000
Je vlastníkem, spoluvlastníkem rodinného domu	-0,163	-4,020	0,000
Bydlí v bytovém domě na venkově	0,094	2,616	0,009
Důležitost přátel pro respondenta	0,078	2,155	0,031
Má vysokoškolské vzdělání	0,075	2,081	0,038
Je rozvedený/rozvedená	0,059	1,618	0,106

Zdroj: Výzkum CVVM (listopad 2005). N = 682, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti.

kou McFaddena) ovšem o něco vyšší. Žádné jiné proměnné se neukázaly mít statisticky významný vliv, podobně jako u lineárního regresního modelu. Bydlení v družstevním bytě je podobně jako u lineárního modelu statisticky nevýznamné, ale jeho zařazení zvyšuje hodnotu pseudo R^2 .

Interpretace koeficientů rovnice (odhadů parametrů) je poněkud jiná než u lineárního regresního modelu: můžeme například říci, že šance odpovědi „určitě ano“ na otázku po přestěhování v případě nezaměstnanosti je dle modelu u lidí vlastních či spoluvlastních rodinný dům téměř 3krát menší ($\exp(1,066)$) než u lidí, kteří rodinný dům nevlastní.

Analogicky jsme testovali lineární regresní model pro ochotu stěhovat se v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání nebo podnikání, než má respondent dosud. Základní model (bez spokojenosti s bydlením) vysvětlil větší podíl variance závislé proměnné než základní model v předcházejícím případě – 16,6 % (upravené R^2). Nejdůležitějším faktorem byl v tomto případě věk respondenta a teprve pak až skutečnost, zda-li respondent bydlí či nikoliv v rodinném domě; následovala dummy proměnná zjišťující skutečnost, zda-li respondent má či nemá vysokoškolské vzdělání, proměnná zjišťující (na 4 kategoriích), jak je pro něj důležitá blízkost přátel, dummy proměnná měřící, zda-li respondent bydlí či nikoliv v bytovém domě na venkově a nakonec též dummy proměnná udávající, zda-li je či není respondent rozvedený. Jak jsme se již jednou zmínili, směr vlivu důležitosti osobního kontaktu s přáteli pro respondenta je ovšem opačný než očekávaný – čím důležitější je pro respondenta osobní kontakt s přáteli, tím větší by byla jeho ochota přestěhovat se v případě nabídky dvojnásobného příjmu (velmi pravděpodobně důležitost přátel aproximuje určitý životní styl respondenta). Výsledky jsou uvedeny v tabulce 10. Po začlenění spokojenosti s bydlením se koeficient determinance zvýšil z 0,166 na 0,193, tedy model vysvětlit téměř 20 % variance závislé proměnné. Spokojenost s bydlením se opět stala nejsilnějším faktorem (tabulka 11).

Ordinální logistická regrese (bez zařazení spokojenosti s bydlením) by potvrdila výsledky lineárního regresního modelu, hodnoty Pseudo R^2 modelu zahrnující stejné nezávislé proměnné jako model

lineární Cox a Snella, Nagelkerkeho a Mc Faddena jsou 0,175, 0,190 a 0,075. Žádné jiné proměnné by opět neměly statisticky významný vliv. Analogicky k předchozímu příkladu šance odpovědi „určitě ano“ na otázku po přestěhování v případě nabídky lépe placeného místa je dle modelu u lidí vlastníčích či spoluvlastnicích rodinný dům 2,5krát menší ($\exp(0,919)$) než u lidí, kteří rodinný dům nevlastní.

2.1.1 Závěr

Ačkoliv výzkum CVVM 2005 potvrdil jak jednotlivě, tak při působení všech ostatních významných faktorů, statisticky významný vliv podmínek bydlení (vlastnictví/spoluvlastnictví rodinného domu, typ zástavby bytu/domu respondenta a spokojenost s bydlením) pro ochotu přestěhovat se ať už v případě nezaměstnanosti nebo v případě nabídky lepšího pracovního ohodnocení, vliv právního důvodu užívání bydlení byl slabší než vyplýval z výzkumu *Postoje k bydlení 2001* a ze všech alternativ zůstal velmi významný pouze typ bydlení ve vlastním rodinném domě. Vlastnictví bydlení jako takové (vzhledem k vysoké ochotě stěhovat se u vlastníků bytů) ani typ placeného nájemného (regulované versus tržní) neměly na ochotu přestěhovat se, dle výsledků z tohoto šetření, podstatnější vliv. Je ovšem nutné připomenout, že významný vliv na zamýšlenou migraci respondentů za prací měla postojová proměnná měřící spokojenost s dosavadním bydlením, jež je sama od sebe statisticky významně ovlivněna právním důvodem užívání bytu (lidé platící tržní nájemné, lidé žijící v nájemných bytech soukromých pronajímatelů obecně a lidé bez vlastního právního důvodu užívání bytu nepovažují své dosavadní bydlení významně více než ostatní za „doživotní“). Navíc je důležité upozornit na to, že mezi kvóty v tomto výzkumu nebyl, na rozdíl od výzkumu *Postoje k bydlení 2001*, zařazen právní důvod užívání bydlení (což mohlo vést k podreprerzentaci respondentů z nájemního bydlení) a že velikost celkového vzorku populace byla oproti výzkumu *Postoje k bydlení 2001* třetinová.

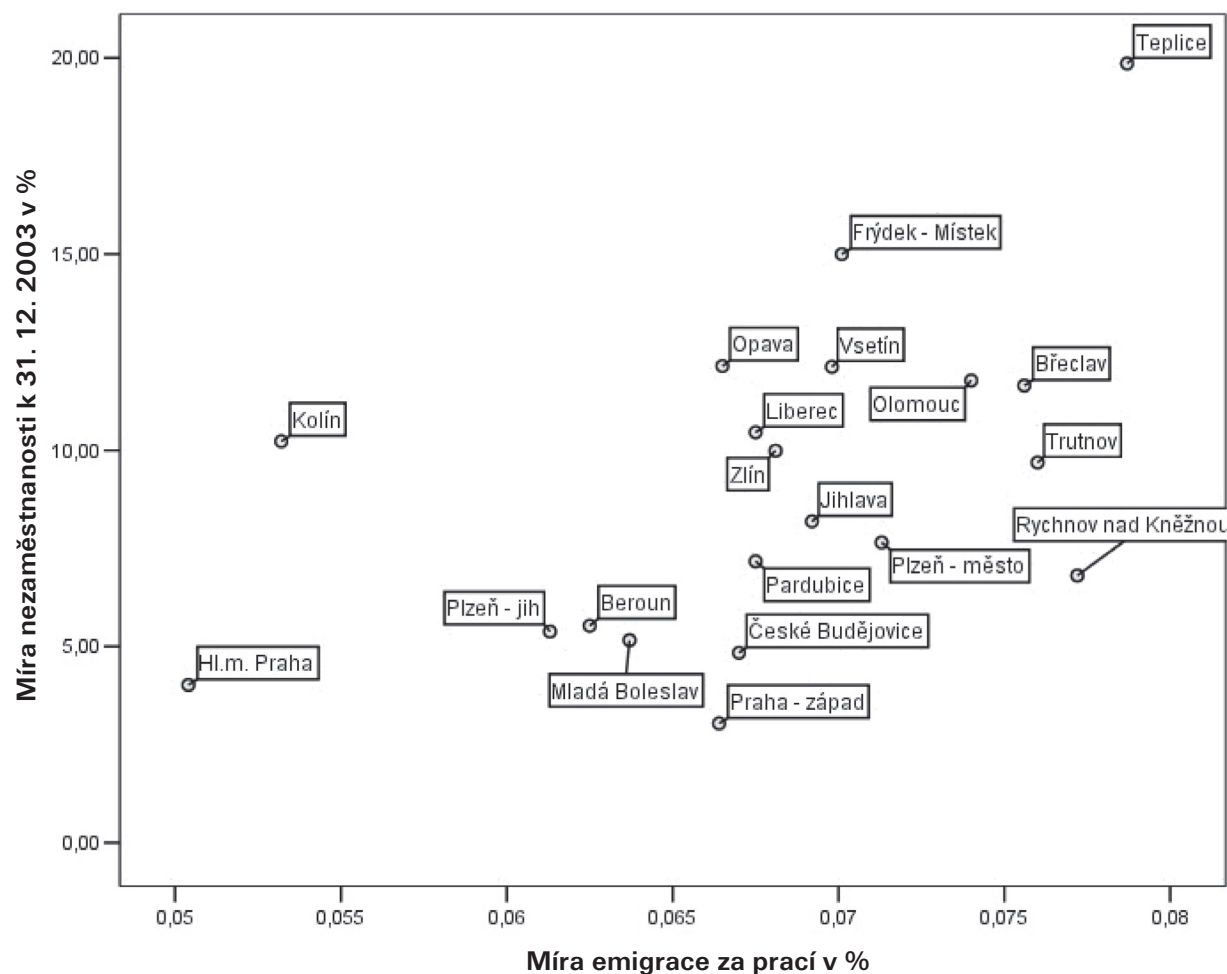
Vedle právního důvodu užívání bytu se navíc objevila významně vyšší ochota přestěhovat se v případě sledovaných životních situací u lidí žijících v bytových domech na sídlištích a zejména pak lidí žijících v bytových domech na venkově. Ačkoliv výsledný dosažený koeficient determinance (tedy procento vysvětlené variance závislé proměnné) u jednotlivých lineárních a logistických regresních modelů je v tomto případě vyšší než u výzkumu *Postoje k bydlení 2001* (pokud budeme uvažovat modely zahrnující postojovou proměnnou měřící spokojenost s bydlením), ani v tomto případě se ovšem nepodařilo zvýšit tento koeficient na akceptovatelnou úroveň, a to zejména z důvodu, že většina potenciálně vlivných faktorů týkajících se míry integrace do sociálních sítí v místě bydliště se překvapivě ukázala být jako statisticky nevýznamná. Bylo proto nanejvýš důležité provést, před posledním dotazníkovým celostátním šetřením, několik dodatečných parciálních šetření, které měly nabídnout hlubší pochopení postojů vážících se k migraci za prací.

2.2 Doplnková kvalitativní a kvantitativní sociologická šetření

V rámci řešení projektu proběhlo několik doplňkových kvalitativních a kvantitativních šetření, jejichž cílem bylo jednak zpřesnit a prohloubit dosavadní poznatky o faktorech ovlivňujících stěhování lidí za prací, svými zjištěními přispět ke zvýšení vysvětlení variance zamýšlené migrace lidí za prací v následném celostátním dotazníkovém šetření CVVM (chystaném na říjen roku 2006) a lépe pochopit vzájemné vazby mezi trhem práce a trhem bydlení (resp. postoji k práci a postoji k bydlení a stěhování) i odhadnout účinnost různých opatření bytové politiky zaměřených na podporu prostorové mobility domácností za prací. Pro tento účel se uskutečnily následující výzkumy:

- kvantitativní sociologický průzkum (dotazníkové šetření) mezi nezaměstnanými lidmi v obci, která je charakteristická vysokou mírou nezaměstnanosti a zároveň nízkou mírou vnitřní emigrace domácností za prací;
- kvalitativní sociologické výzkumy (formou dvou skupinkových rozhovorů, *focus groups*) s 20 vybranými nezaměstnanými lidmi v obci, která je charakteristická vysokou mírou nezaměstnanosti a zároveň nízkou mírou vnitřní emigrace domácností za prací;
- kvalitativní sociologické výzkumy (formou dvou skupinkových rozhovorů, *focus groups*) s 20 vybranými respondenty, kteří se za prací odstěhovali do Prahy, tedy do města s největší nabídkou pracovních příležitostí, avšak také s nejhorší finanční dostupností bydlení;

Graf 1: Vybrané okresy ČR podle míry nezaměstnanosti a míry emigrace za prací

Zdroj: vlastní výpočty, ČSÚ.

- kvalitativní sonda (případové studie) mapující úspěšnost programu podpory výstavby nájemních bytů pro zaměstnance automobilového závodu TČPA v Kolíně-Ovčáry.

Pro účely doplňkového kvantitativního a kvalitativního šetření musel být, v první řadě, vybrán okres a následně obec s relativně nízkou emigrací obyvatel z pracovních důvodů a současně vysokou mírou nezaměstnanosti. Prvním krokem bylo určení několika okresů splňujících výše uvedené charakteristiky (vysoká míra nezaměstnanosti a současně nízká míra emigrace za prací). Graf 1 znázorňuje 20 okresů s nejnižší mírou emigrace za prací v roce 2003¹⁶ podle hodnot míry nezaměstnanosti¹⁷ a míry emigrace za prací. Z grafu je zřejmé, že okresy jako Opava, Liberec, Vsetín, Frýdek-Místek a Olomouc splňovaly výše uvedené předpoklady (tj. relativně nízká míra emigrace za prací byla spojena s relativně vysokou mírou nezaměstnanosti v daném okrese). Z grafu je ovšem rovněž zřejmé, že zatímco hodnoty míry emigrace za prací se pohybovaly v řadech setin procenta, hodnoty míry nezaměstnanosti kolísaly v rozmezí 3 % až 23,5 %. Jednoduchým vydělením míry nezaměstnanosti mírou pracovní emigrace by se tak okamžitě dostaly do popředí především okresy s vysokou mírou nezaměstnanosti, zatímco míra emigrace za prací by při konečném výběru nehrála až tak významnou roli.

Z důvodu snahy o přesnější identifikaci okresu s nízkou mírou emigrace za prací a současně vysokou mírou nezaměstnanosti jsme proto oba ukazatele standardizovali na škále od 0 do 1 a následně vypočetli kompozitní ukazatel podílu standardizované míry registrované nezaměstnanosti a standardi-

¹⁶ Míra migrace za prací pro jednotlivé okresy byla vypočtena jako podíl vystěhovalých, kteří jako důvod uvedli změnu pracoviště nebo přiblížení k pracovišti, na celkovém počtu obyvatel okresu v roce 2003.

¹⁷ Publikace ČSÚ „Okresy České republiky v roce 2003“.

Tabulka 12: Pořadí okresů podle podílu standardizované míry nezaměstnanosti a standardizované míry emigrace za prací

Okres	Podíl standardizované registrované míry nezaměstnanosti a standardizované míry emigrace za prací
Hl.m. Praha	n/a
Kolín	12,84
Frydek – Místek	3,04
Teplice	2,98
Opava	2,84
Vsetín	2,35
Liberec	2,17
Most	2,09
Chomutov	2,07
Zlín	1,97
Olomouc	1,85
Karviná	1,84
Hodonín	1,79
Ostrava – město	1,75
Břeclav	1,71
Jihlava	1,37
Ústí nad Labem	1,34
Děčín	1,32

Poznámka: hodnota standardizované míry emigrace za prací v Praze byla rovna nule, proto podíl nemohl být vypočítán.

Zdroj: vlastní výpočty, ČSÚ.

zované míry emigrace za prací. Standardizace byla provedena podle následujícího vzorce (obdobně též pro míru emigrace za prací):

$$SNEZAM_i = \frac{NEZAM_i - \min(NEZAM_i)}{\max(NEZAM_i) - \min(NEZAM_i)}$$

kde: SNEZAM_i – standardizovaná hodnota míry registrované nezaměstnanosti pro okres i;

NEZAM_i – míra registrované nezaměstnanosti v okrese i k 31.12.2003.

Hodnota výsledného ukazatele, podle nějž bylo vybráno pět okresů s nízkou mírou emigrace za prací a současně vysokou mírou nezaměstnanosti, byla určena jako SNEZAM_i / SPMIGR_i, kde SPMIGR_i je standardizovaná hodnota míry emigrace za prací v okrese i. Tabulka 12 uvádí pořadí 20 okresů s nejvyšší hodnotou ukazatele. Na základě údajů v tabulce 12 bylo vybráno pět okresů s nejvyšší hodnotou ukazatele (okres Kolín byl vypuštěn, protože v něm bude realizováno zvláštní šetření v průmyslové zóně Kolín – Ovčáry), které jsou tučně zvýrazněny.

Dalším krokem byla identifikace obcí z výše uvedených okresů, kde by mohla být realizována navazující kvantitativní a kvalitativní šetření. Pro každý z výše uvedených okresů bylo vybráno maximálně 5 největších obcí podle počtu obyvatel (s počtem obyvatel vyšším než 5 000 osob). Pro každou z těchto obcí byly na základě údajů ČSÚ zjištěny počty vystěhovalých podle důvodů stěhování za jednotlivé roky 2002–2004. Hodnoty míry registrované nezaměstnanosti k 31.12. příslušného roku pro vybrané obce byly zjištěny z veřejně přístupné databáze MPSV. Následující postup byl obdobný jako výše popsaný výběr okresů, ovšem s tím rozdílem, že vzhledem k nízkému počtu pozorování za obce byly uvažovány celkové (v případě počtu emigrantů), resp. průměrné (v případě míry nezaměstnanosti) údaje za období 2002–2004. Pořadí 10 obcí s nejvyšší hodnotou ukazatele (podílu standardizované míry nezaměstnanosti a standardizované míry emigrace za prací) uvádí tabulka 13.

Tabulka 13: Pořadí obcí podle podílu standardizované míry nezaměstnanosti a standardizované míry migrace za prací

Okres	Město	Podíl standardizované míry nezaměstnanosti a standardizované míry migrace za prací
Opava	Kravaře	39,433
Opava	Hlučín	15,726
Teplice	Dubí	6,773
Teplice	Duchcov	5,357
Frýdek-Místek	Třinec	5,240
Teplice	Teplice	3,833
Frýdek-Místek	Jablunkov	3,113
Vsetín	Zubří	2,790

Zdroj: vlastní výpočty, ČSÚ.

Pro doplňkové kvantitativní a kvalitativní šetření mezi nezaměstnanými lidmi bylo, na základě výše uvedených postupů, vybráno původně město Kravaře v okrese Opava, které ve výši sledovaného indikátoru daleko předčilo všechny ostatní sledované obce. Po následných konzultacích přímo na opavském úřadu práce a po dohodě se zadavatelem studie bylo rozhodnuto, že namísto samotné obce Kravaře, charakteristické velmi specifickou populací, bude analyzována situace přímo v Opavě, kam do úřadu práce dojíždí i lidé z okolních obcí.

2.2.1 Kvantitativní (dotazníkové) šetření mezi nezaměstnanými lidmi v Opavě

Od začátku dubna do poloviny května 2006 probíhalo ve spolupráci s místním úřadem práce dotazníkové šetření mezi nezaměstnanými lidmi v Opavě. Výzkum po doporučení pracovníků úřadu práce neproběhl v Kravařích, jak bylo původně plánováno, jelikož Kravaře jsou kulturně specifickou obcí se specifickou strukturou populace (velké množství lidí má německé občanství a tito lidé vytváří relativně uzavřenou kulturně-etnickou skupinu), ale v samotném městě Opavě, kde jsou na úřadu práce registrováni i lidé z mnohých okolních menších obcí.

Výzkum probíhal za vydatné nezištné pomoci pracovníků úřadu práce přímo v jeho prostorách jako součást pravidelných skupinových rozhovorů se žadateli o práci vedených odpovědnými pracovníky úřadu. Vedoucí skupinových rozhovorů byli o výzkumu podrobně instruováni (viz Příloha 2), aby respondenti mohli poskytnout dodatečné informace či radu. Dotazníky byly vyplňovány samotnými respondenty (zajištění tazatelské sítě nebylo v žádném případě ve finančních možnostech tohoto projektu) a po jejich vyplnění byly respondenty vhozeny do zamčených schránek, do kterých měli přístup pouze členové projektového týmu. V průběhu šetření byly některé doplňující dotazy zodpovězeny a diskutovány při jedné dodatečné návštěvě projektového týmu v Opavě.

Celkově bylo odevzdáno 289 z více než tří čtvrtin vyplněných dotazníků; dotazníky, u kterých chyběly odpovědi na více než čtvrtinu položených otázek, byly vyloučeny ze zpracování. Velikost konečného vzorku nezaměstnaných byla vyšší, než bylo původně požadováno (původní záměr bylo 250 dotázaných); vzhledem k celkové výši 5.459 registrovaných nezaměstnaných v Opavě (červen 2006) vzorek tvořil 5 % cílové populace. I přes snahu zajistit co nejkvalitnější průběh výzkumu, vzhledem k charakteru šetření došlo k určitým vychýlením, jež by finančně náročnější kvantitativní výzkum byl schopen částečně odstranit: jelikož dotazníky vyplňovali samotní respondenti (a nikoliv tazatelé), vyskytovalo se v některých dotaznících mnoho nezodpovězených a někdy též nepochopených otázek (jakkoliv se vedoucí skupinových pohovorů snažili minimalizovat podíl takových otázek). Vzorek respondentů nebyl náhodně vybraný (týkal se těch nezaměstnaných lidí, kteří v dané době absolvovali skupinové pohovory na úřadu práce) a mnoho respondentů dotazník též odmítlo vyplnit. Obě tyto skutečnosti vedly k tomu, že sociálně-ekonomická struktura vzorku dotázaných neodpovídala sociálně-ekonomické struktuře cílové populace (tedy celku nezaměstnaných lidí registrovaných na úřadu práce v Opavě). Ve vzorku byly zejména nadreprezentovány ženy (70 % ve vzorku oproti 52 % v cílové populaci), lidé se středním vzděláním s maturitou (55 % ve

vzorku oproti 21 % v cílové populaci) a lidé nižšího věku (průměrný věk respondentů, kteří se zúčastnili šetření, byl 36 let, a průměrný věk všech uchazečů o zaměstnání 39 let). Nižší věk respondentů i jejich vyšší ukončené vzdělání do určité míry reflektuje vyšší zastoupení žen ve vzorku, jelikož ženy jsou nižšího průměrného věku než muži a 61 % nezaměstnaných s ukončeným vzděláním s maturitou tvoří právě ženy. Ve vzorku byli zřejmě nadreprezentováni (to ovšem nelze jakkoliv doložit, jelikož údaj pro cílovou populaci je neznámý) lidé bydlící ve vlastním bydlení (11,7 % dotázaných bylo nájemníky nebo podnájemníky obecních či soukromých nájemních bytů a 12 % dotázaných bylo bez vlastního právního důvodu užívání; dle výsledku censu z roku 2001 žije v okrese Opava v nájemním bydlení 19,5 % domácnosti – otázkou ovšem je, jaká je struktura cílové populace podle právního typu bydlení).

Ačkoliv bylo snahou projektového týmu i vedoucích skupinových pohovorů zajistit co možná nejvíce odpovídající vzorek a tak se snažit i o zaplnění jistých kvót (podle délky období stráveného mimo pracovní poměr, pohlaví, věku, vzdělání), šetření se muselo přizpůsobit načasování rozhovorů a diskusí s nezaměstnanými lidmi v dané chvíli a, dle názorů zástupců úřadu, muži častěji než ženy odmítli na dotazník odpovědět. Na druhou stranu, vzorek zřejmě dostatečně reprezentuje tu část nezaměstnaných, kteří se o problematice nezaměstnanosti bavit chtějí, trápí je a hledají určité řešení. Je pravděpodobné, že ti nezaměstnaní, kteří na dotazník odmítli odpovědět, buď žádné řešení hledat nechtějí nebo takové řešení, byť nestandardní, již našli (muži zřejmě častěji než ženy vyhledávají práci na černém trhu a nechtějí riskovat, že by si vyplněním dotazníku mohli způsobit nějaké budoucí obtíže). Vážení datového souboru (zejména tedy zvýšení váhy odpovědí mužů oproti odpovědím žen) bylo zvažováno, ale nakonec od něj bylo vzhledem k výše uvedenému upuštěno; muži, kteří na dotazník neodpověděli, se zřejmě podstatně liší od těch mužů, kteří na dotazník naopak odpověděli. Podobně jako u všech nereprezentativních výzkumů je i v tomto případě při analýze dat prvotní analýza statisticky významných vztahů než prezentace jednoduchých frekvencí odpovědí. Zatímco analýza vztahů mezi jednotlivými zjišťovanými proměnnými může napomoci odhalit statisticky významné vazby potenciálně platné pro celou cílovou populaci, samotné frekvence realitě odpovídat nemusí.

Ti respondenti, kteří měli zájem o účast na následných kvalitativních šetřeních formou dvou skupinových diskusí (*focus groups*), které se uskutečnily v červnu 2006 rovněž v Opavě (viz dále), mohli rovněž vhodit svou přihlášku do diskuse do vedlejší uzamčené schránky. Dotazník byl připravován projektovým týmem a ve spolupráci se zástupci Ministerstva pro místní rozvoj (celé znění dotazníku je v Příloze 3). Vyplnění dotazníku trvalo přibližně 30 minut. Hlavními cíli tohoto dotazníkového výzkumu bylo:

1. Snažit se zvýšit vysvětlenou varianci zamýšlené mobility za prací v případě nezaměstnanosti. Výzkum CVVM 2005 ukázal, že velká část faktorů, jež měly mít hypoteticky významný vliv na zamýšlenou migraci za prací, byla nevýznamná. Je pravděpodobné, že ochotu přestěhovat se ovlivňuje též životní styl a psychologická dispozice a případně další faktory, jež je možné zjistit formou otevřených otázek;
2. Zjistit „skutečnou“ ochotu stěhovat se za prací a nikoliv pouze stylizovanou výpověď. Respondenti byli proto na začátku výzkumu (dle dispozic v Příloze 2) informováni, že se jedná o výzkum k problematice nezaměstnanosti obecně a nikoliv výlučně k problematice stěhování za pracovními příležitostmi. Jednotlivé projektivní otázky v dotazníku byly následně konstruovány tak, že nejdříve byla dotazována ochota vzít nabídku práce v nejbližším okolí a teprve následně ochota stěhovat se za pracovní příležitostí do vzdálenějších obcí. Teprve v posledních projektivních otázkách byla respondentům rovněž nabídnuta významná pobídka z oblasti bytové politiky – nabídka obecního bytu s regulovaným (nižším než tržním) nájemným v místě nového zaměstnání. Cílem bylo vysledovat, zda-li by tato velkorysá (dejme tomu i nereálná) nabídka dokázala významněji zvýšit podíl těch nezaměstnaných, kteří by nabídku zaměstnání přijali.

Frekvence odpovědí na vybrané otázky výzkumu jsou uvedeny v tabulkové Příloze 4. Vzhledem k výše uvedenému je ovšem nutné s nimi pracovat velmi obezřetně; vazby mezi sledovanými proměnnými mají zřejmě větší vypovídací schopnost než samotné frekvence odpovědí.

Hypotéza, že životní styl a psychologická dispozice respondenta ovlivňují statisticky významně jeho ochotu vzít nabídku zaměstnání ve velmi vzdáleném městě, byla do velké míry potvrzena. Otázky zjišťující životní styl a psychologický typ respondenta byly zařazeny na závěr dotazníku (baterie otázek 21 a baterie otázek 22) a pomocí faktorové analýzy (na každé baterii otázek zvlášť) byly identifikovány následně čtyři hlavní latentní faktory (obě faktorové analýzy vysvětlily okolo 50 % variance):

- **Faktor rodinného životního stylu** (spojujícího život s rodinou a pro rodinu s úctou k duchovním hodnotám, tradičním venkovským životním stylem a životem v souladu s přírodou) a **faktor otevře-**

ného životního stylu (spojujícího nezávislý život s širším okruhem přátel s využitím každé životní výzvy);

- **Faktor konzervativně-liberálního psychologického typu** (spojujícího explicitní konzervativní životní postoje s oceňováním pořádku) a **faktor touhy po novém** (spojující touhu žít „naplno“ s touhou získat co nejvíce nových zkušeností).

První otázkou bylo, jaké faktory nejvíce ovlivňovaly ochotu respondenta přijmout nabídku zaměstnání, jež by respondentovi vyhovovala a odpovídala jeho kvalifikaci, vyžadující ovšem každodenní dvouhodinovou dojíždku (jednu hodinu do místa práce a jednu hodinu zpět) – otázka č. 8. Délka doby, během které je dotázaný mimo pracovní poměr, ani spokojenost s minulým zaměstnáním, existence nezaměstnanosti mezi různými příbuznými, sebehodnocení finanční situace domácnosti, spokojenost s bydlením, faktory životního stylu či psychologické dispozice, pohlaví či rodinný stav statisticky významný vliv neměly. Významným faktorem bylo zejména **vzdělání**: zatímco by nabídku za určitých platových a ostatních podmínek přijalo pouze 60 % lidí se základním vzděláním a 73 % vyučených, tak by ji naopak přijalo 87 % lidí se středním odborným vzděláním s maturitou a 81 % se středním všeobecným vzděláním s maturitou (zastoupení respondentů s vysokoškolským vzděláním bylo velmi malé). Významným faktorem je rovněž **místo bydliště**: zatímco pouze 71 % respondentů z Opavy by takovou nabídku přijalo, stejně by se zachovalo celých 90 % respondentů z menších obcí v opavském okrese. Významným faktorem je rovněž **věk**: 92 % respondentů ve věku do 22 let by nabídku přijalo, avšak pouze 76–77 % respondentů v ostatních věkových kategoriích (blíže Příloha 4). S tím souvisí také skutečnost, že by nabídku přijali významněji více **respondenti bez pracovního zařazení** (tj. ještě bez zkušenosti pracovního poměru). Právní důvod užívání bytu (tj. zda-li respondent bydlí ve vlastním domě, vlastním bytě, družstevním bytě, nájemním bydlení nebo nemá přímý právní vztah k žádnému bydlení) neměl, po vyloučení vlivu místa bydliště, vůbec žádný podstatný vliv.

Z hlediska hlavních cílů této studie důležitější otázkou je, jaké faktory nejvíce ovlivňovaly ochotu respondenta přijmout nabídku zaměstnání, jež by respondentovi vyhovovala a odpovídala jeho kvalifikaci, ale jež by byla v obci vzdálené více než 300 kilometrů od Opavy, takže by nebyla možná každodenní dojíždka do místa současného bydliště – otázka č. 10. Zde je významných faktorů mnohem více: **spokojenost s minulým zaměstnáním** (lidé spokojeni s minulým zaměstnáním by na takovou nabídku reagovali statisticky významně více záporně), **délka doby, během které je dotázaný mimo pracovní poměr** (79 % respondentů z těch respondentů, kteří jsou mimo pracovní poměr déle než dva roky, by na takovou nabídku odpovědělo záporně, zatímco stejně by odpovědělo pouze 55 % respondentů, kteří jsou mimo pracovní poměr méně než jeden rok), **skutečnost, zda-li jsou či byli rodiče dotázaného déle než půl roku nezaměstnaní** (lidé s touto zkušeností tendují více k tomu, aby takovou nabídku přijali), **spokojenost se současným bydlením** (záporně na tuto otázku odpovědělo 82 % respondentů, kterým současné bydlení rozhodně vyhovuje a chtěli by v něm strávit zbytek života; stejně odpovědělo naopak jen 46 % respondentů, kterým současné bydlení rozhodně nevyhovuje), **všechny čtyři faktory životního stylu i psychologické dispozice, pohlaví** (záporně odpovědělo 71 % žen, avšak jen 47 % mužů), **rodinný stav** (záporně odpovědělo 82 % ženatých/vdaných, avšak jen 43 % svobodných respondentů), **počet dětí** (záporně odpovědělo 80 % respondentů majících jedno dítě a 83 % respondentů majících dvě děti, avšak jen 53 % bezdětných respondentů), **vzdělání** (záporně odpovědělo 80 % respondentů se základním vzděláním, 74 % respondentů vyučených nebo se středním vzděláním bez maturity, ale jen 52 % respondentů se středním odborným vzděláním s maturitou), **věk** (záporně odpovědělo 73 % respondentů ve věku 50 a více let, 71 % ve věku 40–49 let, 83 % ve věku 32–39 let, 60 % ve věku 23–31 let a jen 36 % ve věku do 22 let), **zkušenost se zaměstnáním a profese** (záporně odpovědělo jen 39 % respondentů bez pracovního zařazení, zatímco jinak záporně odpověděla vždy většina respondentů dané v souboru dostatečně zastoupené profesní kategorie – záporně reagovali zejména nižší úředníci, asistenti/asistentky, prodavači/prodavačky) a **právní důvod užívání bytu/domu** (záporně odpovědělo 74 % vlastníků nebo spoluvlastníků rodinných domů, 73 % vlastníků nebo spoluvlastníků bytů, 77 % respondentů-členů bytových družstev s právem užívat družstevní byt, 70 % respondentů-nájemníků obecních či soukromých bytů a podnájemníků, 46 % respondentů bez vlastního právního vztahu k bydlení, žijících v rodinném domě některého z příbuzných, a 60 % respondentů bez vlastního právního vztahu k bydlení a nežijících v rodinných domech). Všechny uvedené faktory měly významný vliv na obě formy stěhování: ať už respondent souhlasil pouze s přechodným bydlením v místě nového zaměstnání (a do místa současného bydliště by nadále dojížděl o víkendech) nebo s tím, že by se do místa nového zaměstnání natrvalo přestěhoval, případně s celou rodinou.

Většina respondentů mezi podmínkami pro přestěhování uvedla určitou výši požadovaného platu. Zatímco průměrný požadovaný hrubý měsíční plat u těch, kteří by přistoupili na denní dojíždku

Tabulka 14: Logistický regresní model – ochota vzít nabídku zaměstnání v obci vzdálené více než 300 kilometrů od Opavy, odkud by nebyla možná každodenní dojíždka (závislá proměnná)

Vysvětlující proměnné	B	Významnost
Faktor konzervativně-liberálního psychologického typu	0,537	0,000
Respondent je svobodný	1,174	0,001
Respondent je muž	1,161	0,001
Respondent má ukončené VŠ vzdělání	1,945	0,009
Respondent má ukončené střední vzdělání s maturitou	0,985	0,010
Faktor rodinného životního stylu	-0,324	0,010
Spokojenost s bydlením	-0,406	0,016

N = 248.

z Opavy, dosáhl 14.700,- Kč (n = 224) u nabídky práce odpovídající představám a kvalifikaci respondenta a 16.000,- Kč (n = 73) u práce neodpovídající představám a kvalifikaci respondenta, v případě nabídky práce odpovídající představám a kvalifikaci respondenta, ale ve vzdálenosti více než 300 kilometrů od Opavy, by požadovaný měsíční hrubý plat výrazněji stoupl, a to na průměrných 20.800,- Kč (n = 99). V případě, že by k nabídce zaměstnání bylo respondentovi nabídnuto také bydlení v nájemním bytě s regulovaným nájemným (podrobněji dále), pak by se požadovaný průměrný plat jen nepatrně snížil, a to na 20.400,- Kč. Přirozeně, velmi záleží na tom, jaké je pracovní postavení (profese) respondenta. Po rozčlenění respondentů podle jejich povolání (na základě ISCO 88) a následném srovnání požadovaných mezd při dojíždce do zaměstnání s regionální statistikou ceny práce v Moravskoslezském kraji pro stejné kategorie zaměstnanců, platové požadavky nezaměstnaných lidí odráželi relativně hodnověrně průměrné platy dané kategorie zaměstnanců v Moravskoslezském kraji (nástupní platy budou ovšem zřejmě podstatně nižší). Největší „příplatek“ za stěhování do jiného místa bydliště požadovaly sekretářky, asistenti, úředníci a pracovníci v administrativě v obchodě a prodavači/prodavačky. Je ovšem velmi těžké hodnotit, do jaké míry byl tento požadavek reálný.

Jelikož významných faktorů v případě reakce na nabídku zaměstnání v obci vzdálené více než 300 kilometrů od Opavy bylo mnohem více než v případě nabídky zaměstnání vyžadující každodenní dojíždku, bylo zapotřebí významnost vlivu těchto faktorů ověřit pomocí regresního modelu. Protože závislá proměnná není proměnnou spojitou, ale nabírá spíše dvou hlavních dichotomických hodnot (nepřijal by nabídku a přijal by takovou nabídku ať už formou přestěhování do přechodného nebo trvalého bydlení), byla použita metoda logistické regrese. Testováním byl hledán nejvhodnější model, který by dosáhl nejvyšší míry vysvětlené variance závislé dichotomické proměnné a predikční síly. Jelikož faktory životního stylu a psychologické dispozice spolu úzce souvisely, byl do konečného modelu vybrán pouze jeden faktor z každé skupiny. Finální model predikoval správně 74 % případů a vysvětlil (dle Nagelkerke R²) celých 39 % variance závislé proměnné; proměnné zařazené do modelu dle jejich významnosti uvádí tabulka 14.

Z výsledků je zřejmé, že jak faktory psychologické dispozice, tak faktory životního stylu, jsou velmi významné při vysvětlení ochoty přijmout nabídku zaměstnání ve vzdálených městech vyžadujících určitou formu přestěhování. Vedle nich jsou standardně významnými faktory též pohlaví, rodinný stav a vzdělání. Právní důvod užívání bytu v konečném regresním modelu sice významným nebyl, ale spokojenost s bydlením ano, přičemž spokojenost s bydlením je statisticky významně ovlivňována též právním důvodem užívání bytu. Překvapivá je pouze statistická nevýznamnost faktoru věku, který sice souvisí s rodinným stavem respondenta, ale nepřispívá žádným významným dodatečným efektem.

Jelikož spokojenost s bydlením je sama o sobě postojovou proměnnou, testovali jsme dodatečný regresní model zjišťující faktory, které spokojenost významně ovlivňují. Faktory ovlivňující spokojenost s bydlením byly zjišťovány rovněž pomocí metody logistické regrese (tj. závislou proměnnou byla dichotomická proměnná ukazující, zda-li respondent je či není spokojen se svým současným bydlením) a výsledný model, vysvětlující 29 % variance závislé proměnné (Nagelkerke R²) a predikující správně 74 % případů, uvádí tabulka 15. Spokojenost s bydlením je přirozeně dána mnoha dalšími faktory souvisejícími zejména s kvalitou bydlení, které však tímto výzkumem zjišťovány nebyly (viz například Lux

Tabulka 15: Logistický regresní model – spokojenost s bydlením (závislá proměnná)

Vysvětlující proměnné	B	Významnost
Respondent je svobodný	-1,166	0,001
Respondent nemá přímý právní vztah k užívanému bydlení	-1,193	0,011
Faktor rodinného životního stylu	0,280	0,019
Respondent má ukončené VŠ vzdělání	-1,236	0,069
Respondent je vlastníkem/spoluvlastníkem rodinného domu	1,008	0,032

N = 254.

2005). Vlastnictví/spoluvlastnictví rodinného domu, stejně jako skutečnost, že respondent nemá žádný přímý právní vztah k užívanému bydlení, jsou, jak ukazuje tabulka 15, sice statisticky významnými faktory, ale jejich vliv je do velké míry „pohlčován“ proměnnými týkajícími se samotného respondenta – respondenti žijící spíše rodinným životním stylem, ženatí/vdané, jsou významněji zastoupeni mezi těmi, kteří vlastní/spoluvlastní rodinný dům.¹⁸ **Vliv právního důvodu užívání bytu na ochotu stěhovat se za pracovními příležitostmi tak není, v kontextu vlivu jiných faktorů, mezi nezaměstnanými lidmi v Opavě tak podstatný. Důležitá je pouze skutečnost, zda-li respondent vlastní/spoluvlastní rodinný dům či nikoliv; ta ovlivňuje spokojenost s bydlením a spokojenost s bydlením následně ovlivňuje statisticky významně ochotu se stěhovat za prací.**

Vedle skutečnosti, že psychologická dispozice a životní styl mají svůj vliv na potenciální stěhování za pracovními příležitostmi, ukázalo se, že faktor úzké vazby na místo dosavadního bydliště je, v určitém rozporu s výsledky výzkumu CVVM 2005, velmi významný: zejména se jedná o důležitost vazby na domov, rodiče a děti. Respondentům samotným bylo nabídnuto 14 možných důvodů (baterie otázek č. 16), proč přestěhování do města s lepší nabídkou pracovních příležitostí dosud nevyužili (a navíc měli možnost uvést další důvody v otevřené otázce). Mnohé uváděné důvody se významově překrývaly. Jak ukazují frekvence v Příloze 4, nejčastěji uváděným důvodem byla **vazba k místu bydliště** („já, nebo má rodina, jsme příliš svázáni s místem, kde nyní bydlíme – přáteli, rodinou, koníčky“; „stěhování by bylo pro mne, nebo mou rodinu, hodně smutné, protože se zde cítíme doma“), ale také **problém s nalezením finančně dostupného bydlení v místě nového zaměstnání** („najít finančně dostupné bydlení ve městech s dobře placeným zaměstnáním je příliš obtížné“) a v neposlední řadě též určitá **pasivita při hledání zaměstnání** („domnívám se, že vhodnou práci najdu dříve či později v místě svého bydliště nebo blízkém okolí“). Respondenti měli možnost vybrat z nabízených 14 možností tři důvody, které považují za nejdůležitější (otázka č. 17) – 31,5 % respondentů mezi těmito důvody uvedli alespoň jednu vazbu k místu bydliště („já, nebo má rodina, jsme příliš svázáni s místem, kde nyní bydlíme – přáteli, rodinou, koníčky“), 24 % problém s nalezením finančně dostupného bydlení v místě nového zaměstnání („najít finančně dostupné bydlení ve městech s dobře placeným zaměstnáním je příliš obtížné“) a 21 % určitou pasivitu při hledání zaměstnání („domnívám se, že vhodnou práci najdu dříve či později v místě svého bydliště nebo blízkém okolí“; „takový plat, jaký by mě o přestěhování donutil přemýšlet, mi stejně nikdo nikde nenabídne“). Ostatní nabízené důvody byly mezi třemi nejdůležitějšími zastoupeny méně.

Skutečnost, že tyto důvody vytváří tři odlišné segmenty, potvrdila faktorová analýza, která na celé baterii důvodů vygenerovala tři faktory kumulativně vysvětlující 58 % variance. Nejsilnější faktor, dále nazývaný **faktorem vazby na domov, rodiče, děti**, vysvětlil sám 36 % variance; druhý faktor, dále nazývaný **faktorem závažnosti bytového problému** (spojující problém dostupnosti bydlení v novém místě bydliště s nutností prodat dosavadní bydlení nebo ztratit regulované nájemné), vysvětlil 13 % variance; třetí faktor, dále nazývaný **faktorem míry pasivity a adaptace** (spojující očekávání, že se práce najde v místě současného bydliště a že současná situace není až tak kritická), vysvětlil 9 % variance. Vazba na domov, rodiče a děti v místě současného bydliště je tudíž, z pohledu respondentů, jedním z dominantních důvodů, proč nehledali zaměstnání v místech vzdálenějších, a není zřejmě možné očekávat, že zlepšením podmínek v oblasti bydlení by se ta skupina respondentů, jež se s touto vazbou pojí, stěhovala více než dříve. Statisticky významnou je ovšem též závažnost bytového problému, a proto určitý posun v oblasti dostupnosti bydlení (či zjednodušení transakcí) by teoreticky mohl znamenat, že se nikoliv nevýznamná část neza-

¹⁸ Platí ovšem, že 91 % respondentů vlastních/spoluvlastních rodinný dům je s bydlením spokojeno oproti pouze 60 % spokojených mezi ostatními respondenty.

městnaných bude stěhovat za pracovními příležitostmi více, než dnes. Otázkou ovšem je, do jaké míry se tato skupina respondentů liší od ostatních skupin respondentů.

Lidé zdůrazňující vazbu na domov, rodiče, děti jsou respondenti s poněkud delším obdobím mimo pracovní poměr, kterým velmi vyhovuje současné bydlení (ve kterém by chtěli dožít), avšak významně více považují finanční situaci své domácnosti za špatnou, ženatí/vdané, jedná se spíše o respondenty žijící v rodinných domech (právní důvod užívání však již není statisticky významným faktorem). Lidé zdůrazňující závažnost bytového problému jsou rovněž statisticky významně více lidé spokojeni se svým současným bydlením, spíše respondenti ženatí/vdané, s dětmi, s vyučeným vzděláním. Konečně lidé spíše pasivní a adaptovaní na současnou situaci jsou převážně ženy, ženatí/vdané, s dětmi, spíše z menších obcí a z venkova. Je zřejmé, že žádná skupina není výrazněji sociálně-ekonomicky profilována oproti skupinám ostatním (či celku respondentů). Mimo to, *faktor závažnosti bytového problému* nemá žádný statisticky významný vliv na skutečnost, zda-li by respondent změnil svůj názor na stěhování (pokud by mu byla nabídnuta pracovní pozice odpovídající jeho představám a kvalifikaci, avšak 300 kilometrů od Opavy), když by mu k nabídce práce byla nabídnuta též možnost získat v místě nového bydliště byt s regulovaným nájemným (podrobněji dále). **Jinými slovy, lidé uvádějící bytový problém jako hlavní problém, proč si nehledají práci ve vzdálenějších obcích, by stejně na nabídku zaměstnání i bytu s nízkým regulovaným nájemným nereagovali statisticky významně více než ostatní dotázaní. Ukázalo se, že „žehráni“ na bytovou politiku a nedostupnost bydlení při odůvodnění, proč si nehledají zaměstnání i ve vzdálenějších obcích, může být pouze stylizovanou výpovědí než reálným důvodem.**

Hlavním cílem šetření bylo zjistit, zda-li by relativně velkorysá pobídka v podobě možnosti získat byt s nízkým regulovaným nájemným (na stejné úrovni jako platí staronájemci v Opavě) měla na ochotu přestěhovat se za nabídkou práce do obce vzdálené více než 300 kilometrů od Opavy podstatnější vliv (otázka č. 11). V Příloze 4 uvádějící frekvence odpovědí na vybrané otázky je uvedeno, že 35 % dotázaných by pracovní nabídkou ve vzdálenějším městě, pokud by vyhovovala jejich představám a kvalifikaci (a také platovým podmínkám), využilo i bez explicitní nabídky bydlení v bytě s nízkým regulovaným nájemným (21 % by se přestěhovalo do přechodného bydlení a 14,5 % by se přestěhovalo natrvalo; otázka č. 10). Třetina z těch, kteří by byli ochotni se stěhovat i bez explicitní nabídky bytu s regulovaným nájemným, uvádějí v doplňkových otevřených otázkách ovšem požadavky na levné ubytování, nízký nájem, služební byt nebo příspěvek na bydlení a dalších 11 % z nich by chtěli dostat v místě nového zaměstnání dokonce byt v osobním vlastnictví – tedy 45 % z těch respondentů, kteří by se stěhováním za určitých podmínek souhlasili, si kladou podmínku, že se jim podaří najít formu levnějšího bydlení. Pokud bychom tyto respondenty prozatím vyloučili, pak fakticky pouze okolo 19 % respondentů by se přestěhovalo, aniž by si kladlo nějaké podmínky týkající se zajištění levného bydlení.

Poté, co je respondentům nabídnuta k pracovní pozici též možnost v místě nového zaměstnání získat byt s nízkým regulovaným nájemným (otázka č. 11), se zvýší ochota přestěhovat se do místa nového zaměstnání z 35 % (resp. 19 %) na 42 %, tj. **o 7 procentních bodů, resp. o 23 procentních bodů**. 16 % respondentů by v takovém případě využilo nabídky práce s přechodným přestěhováním (a víkendovou dojížděnkou do místa současného bydlení) a celých 26 % respondentů by se v takovém případě přestěhovalo natrvalo. **Rozdíl v ochotě akceptovat nabídku zaměstnání ve vzdálenějším městě, pokud taková pobídka neexistuje a pokud naopak existuje, zdaleka není triviální.**

72 % respondentů ani po explicitní nabídce možnosti získat regulovaný nájemní byt nezměnilo názor (okolo 50 % respondentů by nabídku nepřijalo ani před pobídkou, ani po ní); 12 % respondentů změnilo názor z neochoty na ochotu se stěhovat (4,5 % do přechodného a 7,5 % do trvalého bydlení), 7 % respondentů změnilo názor ze stěhování do přechodného bydlení na stěhování do trvalého bydlení a 6 % respondentů naopak změnilo názor v neprospěch stěhování (respondenti, kteří měli požadavek získat byt do osobního vlastnictví). Nabídka dvojnásobné mzdy vzhledem k současnému zaměstnání (včetně nabídky možnosti získat levný nájemní byt) následně zvýší ochotu se za danou nabídkou práce přestěhovat jen o dva procentní body (otázka č. 12); zřejmě i proto, že platové podmínky respondenti nastínili v otevřené otázce.

Uvedli jsme, že výše zmíněný rozdíl v ochotě přijmout zaměstnání ve vzdálené obci není triviální. Otázkou ovšem je, kdo jsou lidé, kteří změnilo na nabídce možnosti získat levný nájemní byt v místě nového zaměstnání svůj původní postoj ve prospěch stěhování (resp. ve prospěch trvalého přestěhování). Z pohledu cíle této studie „pozitivní“ změna postoje byla charakteristická statisticky významně více pro **respondenty, kteří ještě neměli zkušenost se zaměstnáním a kteří byli jen velmi krátce mimo pracovní poměr, kteří významně více než jiní uvádí, že se musí uskrovnovat ve svých výdajích a že využívají fi-**

nanční výpomoci rodiny, statisticky významně více lidé svobodní, bezdětní, s vyšším vzděláním a nežijící rodinným životním stylem, lidé nespokojení se svým bydlením a téměř výhradně mladí lidé. Je zajímavé, že ženy o možnosti přechodného bydlení (a víkendové dojíždě) uvažují daleko méně než muži – pozitivní změna postoje u žen je tak převážně charakteristická změnou postoje od úplné neochoty se stěhovat rovnou k ochotě se přestěhovat natrvalo. **Právní důvod užívání bytu statistický významný vliv na změnu postoje neměl**, ale je patrné, že pozitivně své postoje mění více lidé bez přímého právního vztahu k užívanému bydlení a vlastníci/spoluvlastníci rodinných domů své postoje naopak zpravidla nemění.

Pokud bychom do skupiny lidí, kteří by pozitivně reagovali na případné lepší podmínky v přístupu k bydlení změnou postoje ve prospěch stěhování (ať už do přechodného či trvalého bydlení), přiřadili i ty respondenty, kteří sami uvedli již v původní otázce (bez explicitní nabídky bytu s regulovaným nájemným) podmínku získat levné nájemní či služební bydlení, pak by se tato skupina sice zvýšila, ale její charakteristiky jsou velmi podobné skupině předcházející: opět jsou to lidé, kteří se musí uskrovnovat ve svých výdajích, kterým nevyhovuje současné bydlení, lidé nežijící rodinným životním stylem a naopak žijící otevřeným životním stylem, lidé svobodní, bezdětní, se středním odborným vzděláním, bez přímého právního vztahu k užívanému bydlení a velmi mladí. **Ukazuje se tedy, že na případné pobídky v oblasti bytové politiky a bydlení (a tato byla pobídkou velmi štedrou a v praxi v zásadě nereálnou) sice zareaguje nikoliv nevýznamná část nezaměstnaných lidí, ale tito lidé patří spíše do stejné skupiny lidí, kteří, jak jsme ukázali, jsou ochotni se přestěhovat do vzdálenějších obcí i bez jakýchkoliv pobídek. Jedná se zejména o mladé lidi bez vlastního bydlení, kteří se současným bydlením spokojeni příliš nejsou, jsou svobodní, nezávislí, bezdětní a charakterističtí otevřeným životním stylem.**

Jedna otázka šetření rovněž zjišťovala, zda-li respondent sám někdy v minulosti hledal i nabídky zaměstnání v takových místech, odkud by nebylo možné každodenně dojíždět do místa současného bydliště – okolo 31 % respondentů odpovědělo kladně, přičemž 15 % respondentů tyto nabídky stále vyhledává. Tato skupina „aktivních“ respondentů je opět, jako v několika předcházejících případech, charakteristická tím, že je tvořena respondenty, kteří jsou statisticky významně více nespokojeni se svým bydlením, ve špatné finanční situaci, se kterou jim vypomáhá rodina i zadlužení, statisticky významně více lidé toužící po novém a zastánci otevřeného životního stylu, lidé svobodní, bezdětní, muži, lidé nevlascníci/nespoluvlastníci rodinný dům.

Závěrem je možné říci, že veřejné pobídky v oblasti bydlení a bytové politiky by mohly mít jistý i významný efekt na ochotu nezaměstnaných lidí stěhovat se za pracovními příležitostmi i do vzdálenějších obcí, ale velmi pravděpodobně pouze mezi lidmi, kteří jsou i tak více mobilní než jiní, tedy zejména mezi mladými, svobodnými a nezávislými lidmi, bez přímého právního vztahu k bydlení, se spíše vyšším vzděláním a bez zkušenosti se zaměstnáním.

2.2.2 Kvalitativní šetření nezaměstnaných lidí a lidí stěhujících se za prací

Skupinkové diskuse (*focus groups*), uznávaná a zavedená metoda kvalitativního sociologického šetření, proběhly jednak mezi nezaměstnanými lidmi v Opavě a jednak mezi lidmi, kteří se za prací odstěhovali do Prahy. V obou místech proběhly dvě skupinkové diskuse, na každou z nich bylo pozváno 10 lidí, celkem se šetření zúčastnilo 39 respondentů. V Opavě byli respondenti pro skupinkovou diskusi vybíráni z přihlášek odevzdávaných v průběhu dotazníkového šetření, v Praze byli vybíráni metodou *snow-ballingu*. Záměrem rekrutace bylo, aby složení každé skupinky podle věku, vzdělání, pohlaví (a v Opavě též podle délky období, po které je respondent mimo pracovní poměr) bylo co nejvíce rozmanité. Jakkoliv naplnění tohoto záměru bylo relativně jednoduché v Opavě (až na zastoupení lidí s nejvyšším vzděláním, což přirozeně plyne ze skutečnosti, že nezaměstnaných lidí s vysokým vzděláním je relativně málo), jelikož jsme měli k dispozici přihlášku odevzdanou samotným zájemcem o účast v diskusi obsahující i základní informace o něm samotném, v případě pražského šetření to bylo daleko složitější, jelikož většina lidí stěhujících se za prací do Prahy jsou mladí a vzdělanější lidé. Díky dodatečnému oslovení některých stavebních firem se nám ovšem i v tomto případě podařilo zajistit zastoupení profesí nevyžadujících vyšší vzdělání a po několika kolech vyhledávání se nám rovněž podařilo zajistit zastoupení lidí ve středním věku. Všechny skupinkové rozhovory proběhly v květnu a červnu 2006, byly řízeny profesionální moderátorkou a scénář byl pečlivě připravován řešitelským týmem i moderátorkou v průběhu několika měsíců. Ze skupinkových diskusí byly pořízeny video a audio nahrávky a všechny diskuse byly následně doslovně přepsány. Přepis i nahrávky posloužily k následné analýze těchto šetření.

PRAHA

Skupinkové rozhovory s těmi respondenty, kteří se přestěhovali do Prahy, ukázaly, že ochota přestěhovat se za pracovní příležitostí není pouze doménou silně flexibilních lidí, kteří ve stěhování vidí spíše to pozitivní, nové zkušenosti, nové obzory. Většina dotázaných chápala zaměstnání jako zdroj financí, výdělek, podřízenost, povinnost, zabezpečení, zodpovědnost, psychické vytížení, stereotyp, ranní vstávání; stěhování považovali, a to zejména ženy, za velmi nepříjemné, stres, shon, organizování, starosti, nejistotu („nikoho neznám, jsem daleko od rodiny, nevím, do čeho jdu“), zmatek a vytržení se ze stereotypů a standardů. Zejména stěhování za práci považují za obzvláště složité, jelikož člověk zároveň řeší otázku bydlení i svého zaměstnání, přičemž obojí je krok do neznáma:

„Člověk si myslí, že má maturitu, že má nějaké vzdělání a pak najednou zjistí, že zas tak nic moc neumí, že vlastně nemá žádnou praxi a že ho nikde moc s otevřenou náručí nevitají,...,najednou má člověk pocit nejistoty, že nic neumí, moc si nevěří.“

„Je to zase určitý krok někam, kdy člověk neví, kam jde, protože to nové zaměstnání je vždycky takový zajíc v pytli, takže v tomto pohledu to je možná také nějaká ta nejistota.“

„Takže zaplať pánbůh, jsem to zažil jednou, dopadlo to dobře, ale ten měsíc, kdy se rozhodovalo, tak byl hrozně intenzivní... A potom taky to stresové období je skutečně ty první tři měsíce, kdy každým dnem víte, že můžete přijít o pracovní smlouvu.“

Někteří si po počáteční nejistotě najdou jistoty nové (zejména ti, kteří se stěhovali už v období studia na kolej, internát), jiní v ní zůstávají dále:

„Já se cítím tady pořád jako host. To, že nemám své vlastní bydlení a bydlím s těmi dalšími podnájemníky, tak mám pocit, jak bych bydlela na koleji. Takže pořád jezdím o těch víkendech domů a říkám, že jsem doma na Moravě. A necítím se tu doma, vůbec.“

Někteří dotázaní přiznali, že je do Prahy trochu lákal pocit, že tam něco zažijí a že se tam děje víc než v jejich rodném městě, že se osamostatní od rodičů; jednalo se zejména o muže.

Fakt, že se dotázaní odstěhovali za práci, kterou spíše považují za povinnost a jistou formu zabezpečení než za primární životní cíl (profesní kariéra), a stěhování chápou spíše v negativním smyslu, byl ovlivněn zejména následujícími faktory:

- **Ne vždy na přímý dotaz úplně vyjadřovaná, avšak při hlubší analýze zcela patrná, touha po seberealizaci, mít kreativní práci, poznat nové, něco v životě dokázat, získat praxi, odborně růst, získat konkrétní práci či pozici, kterou si dotázaný vybral a pevná vůle trvat na svém rozhodnutí. Tento faktor lze považovat za nejdůležitější.**

„Asi ta realizace v té práci. Protože ta práce mi tam nešla třeba. V mém případě nešlo, abych sehnal tuto práci na Ostravsku, takže asi realizace v té práci.“

„No já jsem věděl, že kdybych zůstal doma, tak tam nic nedokážu ve svém oboru ve stavařině. Protože tam je prostě pár malých firmiček, které tam postaví pár rodinných domečků a to je všechno. No a tady v Praze je obrovská možnost v tomhle něco dokázat.“

„Spíš, že by člověk mohl dosáhnout víc než třeba v té Ostravě, tam je přece jenom omezenější ten pracovní trh než tady. Tady máte víc otevřené dveře, že jo.“

„Já jsem si řekla, že získám aspoň nějakou praxi, protože v Ostravě všichni zaměstnavatelé říkali, že bez praxe mně nechtějí.“

„No takový vnitřní pocit, že jdu za lepším i co se týče vzdělání. Jako v té firmě, tam jsem věděl, že tam jsou nějaké technologie, někde to je a dál už to nepůjde, protože ta firma na to ty peníze neměla. A tady se člověk neustále vzdělává dál a dál. Ta firma je natolik bohatá, že dokáže sledovat ten vývoj.“

„Já nejsem zas takový looser. Prostě už to bylo takové furt dokolečka...S tím, že člověk si tu najde práci, kde se neustále vzdělává a profesně roste, tak je to prospěšné i do budoucího života.“

„Praha je jedno z nejhezčích měst na světě...A taky jsem chtěl jít nějak osobně nahoru.“

„Důležité je to, že v těch malých městech centrály těch firem, jak se stávají nadnárodními, tak centrály těch firem jsou v Praze. Takže když se chce někdo z toho regionu posunout někam výš, tak si musí vybrat, buď půjde pracovat do Prahy nebo pracuje na nějaké pozici i v tom malém městě a jednou týdně do té Prahy stejně musí“

dojíždět, protože ani regionální firma není schopna v té Ostravě existovat bez toho aniž by tady měla zastoupení, kontakt a rozvíjela někde obchod dál.“

„...že jsem chtěl konkrétní práci, nechtěl jsem si vybírat, buď budu dělat tohle nebo tohle, ale chtěl jsem jednu konkrétní práci a tu jsem hledal u určitých firem, jako že tuhle pozici chci.“

„No tak já jsem se stěhoval za lepší práci a abych se v tom nějak vzdělával, pokračoval v něčem. Tak jsem šel třeba do firmy, která byla rakouská a viděl jsem, že tam se setkávám s novějma věcmá, s lepším počítačovým vybavením a půjde to někam dál, bude se to hýbat.“

„Já si nedokážu představit, že bych se měl stěhovat zpátky domů. Já jsem šel prostě do Prahy s tím, že tady budu poznávat něco nového, uvidím nové prostředí, novou práci, která mě bude bavit a teďko odejít z té práce, vrátit se domů, zpátky na stará kolena, to bych nechtěl.“

Z důvodu perspektivního zaměstnání byli mnozí ochotni pracovat i za menší plat, v jedné skupince to byla polovina všech respondentů; níže jsou uvedené některé důvody, proč tak učinili:

„Proč? Protože ta práce, která se mi nabídla, byla zajímavá a perspektivní. No a ukázalo se, že to bylo správné rozhodnutí, teď mám mnohem vyšší plat, než jsem měla třebas v té Ostravě.“

„Perspektiva a zajímavost té práce, protože to byl projekt jedinečný v Česku, který jsem šla dělat, tak to pro mě bylo hodně zajímavé.“

- **Silná obava z nezaměstnanosti.** Nezaměstnanost pro respondenty znamenala bezmoc, strach, depresi, nejistotu, nedostatek peněz, existenční problémy, stres, ponížení, ztrátu sebevědomí. V jedné skupině zažilo nezaměstnanost na vlastní kůži 6 z 10 dotázaných, ve druhé, ačkoliv to nelze přesněji spočítat, se rovněž jednalo o velkou část respondentů, takže jejich pocity jsou spíše vyjádřením jejich reálné zkušenosti než očekávání.

„Takže sedm let jsem tam bydlela, měla jsem svojí domácnost, prostě všechno tohle a vyloženě existenční důvody, protože bych neměla, ačkoliv družstevní byt, tak ale musíte platit těch..takže já bych neměla vůbec na zajištění základních životních potřeb, i kdybych byla na úřadu práce, takže..“

„Tak já už jsem zažila ten rok 89 a po devadesátém roce nás propouštěli. A to jsem zažila tehdy poprvé opravdu, protože předtím jsem to nezažila a už jsem teda předtím dělala dost dlouho a vždycky, když tak, jsem odcházela já, a tehdy jsem poprvé brečela.“

„No, byl to nepříjemný pocit, no.“

- **Předcházející stěhování do přechodného bydlení v rámci studia.** Pokud se respondent již před svým prvním pracovním poměrem stěhoval do Prahy z důvodu studia, nebylo pro něj další stěhování až tak stresující.

„A tak já jsem se třeba stěhovala za školou, což prostě nebylo ani stěhování, že jo. Nastěhujete se na kolej...Ve mně to nevyvolává zas tak špatný asociace o stěhování.“

„Tak já to třeba neberu jako problém, že jsem se přestěhovala za práci tím, že už jsem tady dva roky vlastně žila. Asi ta práce, že mě baví a rodinu navštěvuji dost často, takže to nechápu tak, že bych je neviděla, ale já jsem v tom neviděla nějaký nedostatek. Naopak mě otevřela nové zkušenosti, nové zájmy, takže.. i nové přátele. Nevidím v tom negativa.“

„Tak už předtím jsem studoval, bydlel jsem na koleji, takže to asi nebylo a byla to i příležitost, jak bydlet s přítelkyní. Nešlo to ani u mě, ani u ní, takže někde na třetím místě a to byla Praha.“

- **Touha se osamostatnit, začít vlastní život, povětšinou neexistence bariéry v podobě vlastního bydlení (zejména pak vlastního rodinného domu) v místě původního bydliště.**

„No, tak lepší pracovní příležitost, pak přítelkyně a další takový jako osamostatnit se.“

„Hnedka po škole. Tak u mě to bylo takové, neměl jsem potřebu zázemí, neměl jsem potřebu rodiny, takže nebyl problém.“

„No vždycky je tam možná nějaký únik, ať už v pozitivním nebo negativním smyslu. Určitě to byla ta práce po té škole no a možná i ta touha bydlet sám, že jsem jako opravdu nechtěl bydlet s našima celou dobu, takže ta situace dozrála do toho, že jsem se rozhodl, že je potřeba bydlet sám, to byl ten impuls a taky ten druhý, práce.“

„Tak to byly dva hlavní důvody. První byl, že byla možnost ubytování z firmy a druhým byly rodinné problémy.“

- **U lidí středního nebo vyššího věku spojení více negativních životních událostí v jednom časovém okamžiku.** Samotná ztráta zaměstnání nebo touha po lépe placeném nebo perspektivnějším zaměstnání by nebyla dostatečnou motivací:

„Protože jsem dostala dobrou nabídku,..., a ještě jsem tady měla dceru v Praze. A zůstala jsem sama, přišla jsem o partnera, takže teď bych mohla..“

„Já to mám tedy úplně jinak. Já to trochu obsírněji řeknu, protože první na Prahu se dostala dcera, ale jako vysokoškolským studiem, ale nechtěla být na koleji, tak si sehnala malý byteček. No pak byteček, že by nechala, že půjde dál, ale dostali jsme se do takové situace, mám zase syna, který dodělal školu a bohužel tam nastala situace, já postarší a on nejmladší, který nemůžeme sehnat zaměstnání. A tím, že jsme měli možnost tady bydlet, tak on si sehnal tady práci, na to jsem se vydala do Prahy já, kde jsem si sehnala práci. On se teď odstěhoval, takže já jsem tu zůstala sama. No asi tak no.“

Finanční aspekt (vyšší příjem) byl sice z výpovědí respondentů důležitý, ale nemusel být okamžitý. Respondenti rovněž měli sami označit, jak si představují člověka, který se snadno stěhuje za práci a naopak člověka, který se za práci nechce odstěhovat ani v případě nouze. Respondenti si uvědomovali podstatný rozdíl plynoucí z životního cyklu člověka, tj. že se stěhují více lidé mladí, bez závazků, bez rodiny a vlastního bydlení a daleko méně jsou ochotni se stěhovat lidé sezdaní, s dětmi, s vlastním bydlením (zejména pak rodinným domem). Pokud by však odhlédli od tohoto podstatného rozdílu, pak člověk, který se snadno stěhuje za práci, je podle nich sebevědomý, odhodlaný, vyššího vzdělání, otevřenější („možná studuje v zahraničí, je schopen komunikovat“), je ochoten se něco nového naučit, hodně cestuje už od malička, má rád změny, workholik, hektický, „pořád ho to někam táhne, nechce skončit na jednom místě“, optimista, nemá vztah k majetku a půdě, měl v dětství spíše volnější, liberálnější výchovu. Naopak lidé, kteří se nechtějí za práci stěhovat jsou podle nich líní, kverulantští, flegmatici, „takový ten modýlek, co je mu pětatřicet a bydlí s maminkou, co mu vaří, pere“, rozmazlovaní, nesamostatní, nenároční (stačí jim podpora), nepotřebují se seberealizovat, klidní, konzervativní, „pivo, gauč, ruka v trenkách“, nevěří si („nevěří si, že by uspěli... a tak mají jistotu aspoň toho svého domova, který nechtějí opustit“), vychovávaní v pesimismu („že prostě nic nedokážou“). Někteří respondenti rovněž zmínili fakt, že tito lidé zastávají univerzální profese, které je nemotivují k dodatečné seberealizaci ve své práci:

„No, tak to si asi odpíchne a jde domů. Asi ho to nijak nemotivuje být lepší instalatér, nejlepší instalatér na světě.“

Navíc se stěhování za práci lidem v méně placených profesích obvykle nevyplácí:

„Ale podle mě se to ani nevyplácí. Člověk přijde odněkud a nemá peníze, bydlí třeba ve svém rodinném domku, má malé náklady, ale najde si práci v Praze, tak si řekne, jo, odstěhujeme se, ale pak se podívá, no jo, ale já tam budu platit za byt prostě patnáct tisíc měsíčně, a já v té práci nevydělám to, co mám teďka plus patnáct tisíc na byt plus ještě něco, z čeho tu rodinu užívám. Takže ti lidé se vlastně mohou dostat do té samé situace. Když si to dobře spočítají, tak si uvědomí..“

„Zase když si člověk přepočítává ty nájem, tak aby si neřekl, jo já tady dostanu třicet, ale zaplatím za nájem dvacet, takže budu nastejno.“

Ani prodej nemovitosti podle respondentů tento problém příliš neřeší, jelikož existují příliš velké regionální rozdíly v cenách bydlení.

Sami respondenti se v převážné většině hlásili do střední pozice, někde mezi tyto dva extrémy. Sociální a rodinné vazby byly pro převážnou většinu z nich (mimo ty, co se chtěli osamostatnit nebo měli rodinné problémy) velmi důležité, stěhování bolestné, a přes to se přestěhovali. Zdá se, že hlavním důvodem byla jejich touha seberealizovat se, profesně růst, nezakrňt; ačkoliv se nepovažují za lidi zcela otevřené, liberální, workholiky a hektiky, chtějí být samostatní, sebevědomější, úspěšní. To je odlišuje od svých vrstevníků, kteří jsou na tom, co se týká rodinných závazků, věku nebo bydlení podobně jako oni sami. Na otázku, co si myslí, že je úplně nejtěžší, nejbolestnější na stěhování, relativně shodně v obou skupinách zmínili jako první zpřetrhání sociálních a rodinných vazeb, zejména pak ženy:

„Taková ta samota, než poznáte někoho nového.“

„Nové prostředí, které si člověk nemůže vybrat, protože musí přistoupit na to, co má.“

„Takový ten stres z toho prostředí určitého, poprat se s tím, najít si ty možnosti, seznámit se s lidmi, zjistit kde, co a jak.“

„Opustit ty kontakty, ty vazby, a ty přátele, které tam člověk má.“

„Asi nejhorší byly ty vazby. Já si nedokážu představit, že bych se přestěhoval do Prahy a přítelkyni bych měl z toho místa, odkud bych se stěhoval, a ona by nesouhlasila. Tak to nemá cenu.“

„Pro mě byly asi taky nejtěžší ty vztahy, nejdůležitější. To je..já si myslím, že jak je vám pětadvacet, tak i když je vám čtyřicet, vždycky ty vztahy máte a je těžký přijít do Prahy, kde nikoho nemáte a jste sama.“

„To já taky. Rodinné zázemí a pro mě to byla hrozná rána muset se přestěhovat do Prahy, strašně jsem nechtěla, ale nedalo se prostě nic jiného dělat.“

„Jako určitě bysme se chtěli s přítelem vrátit, odkud pocházíme, a jsme třeba ochotní dojíždět za tou prací, třeba hodinu, hodinu a půl, ale chceme se vrátit tam, odkud pocházíme.“

Ačkoliv někteří respondenti zmínili též problém s bydlením, ve většině se v obou skupinách shodli, že problém s bydlením patří do skupiny faktorů „problémových“, nikoliv ovšem těch nejbolestnějších, nejtěžších. Příčina je podle nich jak na straně původního bydlení (tedy kde člověk bydlí před stěhováním), tak zejména na straně hledání nového bydlení v místě nového zaměstnání. Všichni v podstatě opakovali to samé: lidé bydlící v rodinných domech „se zahrádkou“ nebo starší lidé v obecních bytech (s regulovaným nájmem) odejít nechtějí; o to více, stavěli-li si domy sami. Při příchodu do Prahy pak všichni respondenti bojovali s nedostatkem informací ohledně nabídek bydlení, shánění bytu bylo časově náročné a zejména pak nájem byl pro ně finančně náročný. Mnoho respondentů bydlí s několika dalšími spolubydlicími, se kterými se na nájem skládají – tím ovšem ztrácí kus svého soukromí.

„Problémový je, že já vlastně musím žít se čtyřma lidma, abych mohl pracovat v Praze.“

„Chybí soukromí, chybí strašně soukromí..Já si nemám, kde zalézt, já nemám...to bych musela do koupelny, no.“

Za přínosné na stěhování pak označovali nové kontakty, přátelé, poznání, zkušenosti, naděje, nabytí pocitu sebejistoty, samostatnost, nové možnosti, příjem ze zaměstnání. I když přestěhování je velmi složité, téměř všichni respondenti se shodli na tom, že to je „nejkomplikovanější a nejideálnější varianta.“ Téměř všichni se totiž shodli, že varianta denního dojíždění je možná jen do určitého časového limitu (hodina denně) nebo určité vzdálenosti (20–30 km) a varianta víkendového dojíždění (partner si najde práci mimo místo bydliště a dojíždí do původního bydliště ke své rodině jen na víkendy) není, dle jejich názoru, vůbec žádným řešením, jelikož musí mít nutně dopad na rodinné vztahy:

„To je hrozné.“

„To je blbost.“

„My takhle máme dva kolegy a už se rozvedli, funguje to.“

„Já jsem tak jezdila rok, je to šílené.“

„No já jsem v tomhle tom půl roku žil, že jsem byl týden tady, týden jsem byl doma. Je to takové, že najednou nevíte, kam patříte.“

„Právě ten partner, který dojíždí, ty problémy neřeší, on si říká, to nějak vydržím a nechce dělat dusno, protože přijede jenom na neděli, tak chce, aby všechno bylo pěkný, aby to všechno s těma dětma. Ty děti ho pak už přestanou respektovat jako toho...prostě toho člena té rodiny.“

„Znám několik rodin, které takto fungují a ani jedna nefunguje správně nebo dobře. Většinou jsou tam fakt problémy, že ti lidé spolu žijí jenom formálně a fakt neznám rodinu, kde by fungovaly dobré vztahy a takhle to fungovalo.“

Za nejdůležitější faktory, které do rozhodovacího procesu o změně zaměstnání vstupují, považovali opět relativně shodně faktory týkající se nabízeného zaměstnání. Jelikož, jak jsme již uvedli, dotázaní kladli velký důraz na seberealizaci a nové zkušenosti, přínos, praxi v novém zaměstnání, je logické, že konkrétní typ zaměstnání považovali za jednoznačně nejdůležitější faktor v procesu rozhodování, zda-li se odstěhovat za prací či nikoliv. Tato skutečnost, stejně jako ta, že lidé, kteří se přestěhovali, kladou velký důraz na seberealizaci v novém zaměstnání (práce musí být přínosná), jsou velmi důležité z hlediska hlavních závěrů celého kvalitativního šetření.

Za méně důležité, i když stále velmi podstatné, považovali bydlení (tedy kde a jak budou bydlet) nebo lokalitu, kde je práce umístěna (zda-li je to v Praze či v jiném městě); respektive v těchto věcech se, na rozdíl od typu nabídky zaměstnání, respondenti vzájemně neshodli – pro některé lokalita (Praha) byla důležitá, pro jiné nikoliv, mnoho z nich ji na pomyslné úsečce důležitosti zařadili doprostřed. Co se týká bydlení v novém místě zaměstnání (Praze) jako faktoru vstupujícího do rozhodování, zda-li odejít či nikoliv, jejich názor vystihuje asi následující výpověď:

*„Já jsem to považovala za nedůležité. Hlavně mít tu práci a dočasně třeba i déle prostě bydlet velice provi-
zorně.“*

Pokud měli sami respondenti uvést, co by napomohlo většímu stěhování za práci, uváděli spíše negativní než pozitivní intervence státu – odstranění regulace nájemného, odstranění zbytečných formalit při přehlašování (například skutečnost, že člověk, pokud po zkušební době práci v Praze ztratí, tak se musí zpětně hlásit na úřadu práce v místě trvalého bydliště, tedy opět stovky kilometrů od Prahy!), odstranění černého trhu s byty. Mezi pozitivní intervence přitom patřily takové intervence, které by nebyly ani tolik nákladné: zajištění více informací o nabídce bydlení v místě nového zaměstnání (existovala obecná skepse a kritika k práci realitních kanceláří, podvodům, spekulacím s byty), rychlá práce katastrů nemovitostí, osvěta (něco na způsob dokumentárního televizního seriálu „U nás v Evropě“, tentokrát o lidech, kteří se za prací stěhují):

„Že totiž málo kvalifikovaní lidé, kteří třeba ty informace zjišťovat na internetu nemají šanci, protože třeba pro ně je nedostupné platit šedesát korun za hodinu na internetu, navíc se v tom třeba neorientují a není to tak jednoduché, prostě z toho mají obavu, takže pro ně je hrozně důležité, kdyby je třeba informovali i o těch bytech a o těch informacích, co s tím přestěhováním souvisí. Kde to najdou?“

„Protože jak ti lidé, co jsou třeba jenom vyučení nebo třeba mají základní vzdělání, tak třeba nemají peníze, aby si koupili počítač a aby se připojili na ten internet, protože mají daleko horší tohle to zpřístupnění informací, tak si tedy myslím jednak že by jim pomáhali, co se týče tohohle.“

Za velmi podstatné respondenti rovněž považovali zlepšení infrastruktury, dopravního spojení, pří-
městské dopravy, zejména pak železniční; někteří zmínili též potřebu, aby zaměstnavatelé zajišťovali alespoň jistou formu dočasného bydlení a někteří též, že současná výše sociálních dávek je nemotivující.

Respondenti měli následně uvést, do jaké míry by různé konkrétní intervence státu, které jim byly nabídnuty tazatelkou, usnadnily stěhování za práci – zda-li by to byla značná pomoc, důležitá pomoc nebo jen doplňková pomoc. Výčet státních intervencí (i těch, které jsou částečně nereálné, což je podstatou kvalitativního šetření), je uveden v příloze 5. Je docela překvapivé, že respondenti reálnost jednotlivých pobídek dokázali sami relativně fundovaně zhodnotit (jak z hlediska veřejných výdajů, tak z toho hlediska, do jaké míry by se taková pobídka mohla zneužít). Překvapivě se respondenti shodli na tom, že značnou pomocí by bylo poskytování informací o možnostech bydlení (nájemního i vlastnického) v místě nového zaměstnání, deregulace nájemného, urychlení zápisů v katastru nemovitostí a vratná finančně omezená státní bezúročná půjčka poskytnutá na první měsíce po přestěhování – ta by dle nich mohla sloužit k uhrazení kauce a předplaceného nájemného (při uzavření nájemní smlouvy je zpravidla žádána kauce a předplacení nájemného – v úhrnu se jedná o několikaměsíční nájemné, tedy v Praze desítky tisíc korun). Asi nejvíce a nejsouhlasněji byla zmiňována deregulace nájemného.

Poskytování pomoci a poradenství v rodinných záležitostech, usnadnění stěhování zajištěním nezbytných formalit a přehlášení, a daňové zvýhodnění považovali dotázaní obecně za pomoc spíše doplňkovou, která by na větší stěhování lidí za práci neměla žádný podstatnější vliv. Poskytnutí zvýhodněných půjček na pořízení bytu (analogie k novomanželským půjčkám) by stěhování za práci, dle mnohých, spíše omezilo:

„Ti nájemníci to pak mohou snadněji opustit, ne v osobním vlastnictví, takže by to podle mě bylo...prostě tady u okamžiku, kdy oni vás nadotují a tam zase o tu práci přijdete, tak o to hůř se stěhujete někam jinam.“

„Já nevím, já si myslím, že pro podporu bydlení, aby ti lidé byli motivováni, tak by měl fungovat trh prostě s podnájemem. To, že tady člověk koupí byt, řeší to, že tady nelze si udělat podnájem, protože každý si dá na miskú vah, mám platit patnáct tisíc na nájem a nebo radši si vezmu hypotéku a budu patnáct tisíc splácet a bude to pak moje. Kdyby tady fungoval trh s byty a byl ten nájem rozumný, tak se hodně lidí, nebo většina nebude zavazovat k tomu, minimálně ti, kteří nejsou rozhodnutí, že tady chtějí trvale být, tak se nebude zavazovat k tomu a ten byt si kupovat.“

Poskytnutí jednorázové dávky na částečné uhrazení výdajů spojených s přestěhováním, poskytnutí státní dávky/půjčky na pomoc při financování bydlení obecně nebo dokonce přímé poskytnutí bydlení by „bylo fajn“, ale je nereálné („nezdravě významná pobídka“), jelikož by to bylo drahé, ale, na co zejména upozorňovali, by se takových pobídek hojně zneužívalo:

„Tohle by se strašně zneužívalo. Trvalé bydliště, to se dá zvolit kam, to si můžete zvolit, kam chcete. Najednou všichni z Prahy by bydleli podle trvalého bydliště mimo Prahu, aby mohli získat ten příspěvek.“

„Ti by se stěhovali vždycky po dvou měsících, aby něco dostali.“

„Tohle se bojím, že by se hodně zneužívalo. A ty transakční mechanismy, jak by se to přerozdělilo..to by zase vznikly..ten úředník, co by měl na starost a..“

„Ale to by zase deformovalo ten trh, tak tam by bylo to, že by se zrušila ta regulace, tady by to zase zavedli nějakou deformací...“

„Ano, je to významná pomoc, ale jako takové to považuji za špatné právě kvůli tomu zneužívání.“

„Jako pokud se neuvolní regulované nájemné, tak každá taková pobídka do toho vnese ještě daleko větší chaos. A vůbec si ji technicky nedovedu představit, byl by s tím daleko ...Ještě by se podporovalo vlastně to kupčení s těmi byty, tak jak to vypadá, tohle to.“

Někteří respondenti zmínili, že práce by se také měla více stěhovat za lidmi; pobídky pro investory směřující do oblastí s již vysokou zaměstnaností a vysokými cenami bytů mohou být neefektivní.

„Stát by měl podporovat to, aby ta nezaměstnanost nebyla v tom místě, nějakým způsobem, aby se ti lidé nestěhovali.“

„Já si myslím, že tohle způsobuje ten centralismus tý Prahy a že by dost pomohlo podporovat ty regiony těch větších měst, to znamená trošku to po tý republice rozprášit a myslím si, že by to i spoustu těch věcí vyřešilo, že zase z těch dalších regionů by ty lidi začali jezdit do toho místa, takže by to bylo blíž a najednou by se to změnilo v dojíždění.“

OPAVA

Skupinkové rozhovory mezi nezaměstnanými lidmi v Opavě probíhaly v poněkud jiné atmosféře a měly dosti odlišný charakter. Dotázaní byli často velmi otevření, rádi se o této problematice bavili, do diskuse se nejednou zapojovalo ve stejné chvíli i více lidí najednou, avšak zejména ve druhém rozhovoru došlo k situaci, kdy někteří respondenti chtěli co nejvíce vyjádřit svůj názor, do určité míry dominovat celé diskusi, zatímco jiní, převážně mladí lidé, kteří ještě neměli zkušenost s dlouhodobějším zaměstnáním, se pak vyjadřovali pouze velmi omezeně (dva mladí lidé z druhého skupinky řekli za celé trvání diskuse jen tři až čtyři krátké věty). Výsledné závěry jsou tak spíše vyjádřením názorů těch, kteří byli v diskusi z vlastní vůle aktivnější, převážně lidí středního a mírně vyššího věku, a převážně též lidí nespokojených s mnoha aspekty fungování dnešní společnosti, kteří svou nespokojenost dávají najevo rozsáhlou kritikou celé české společnosti, legislativy, politiky.

Lidé účastníci se skupinkových rozhovorů v Opavě byli rovněž více nekonzistentní ve svých výpovědích: ačkoliv na začátku rozhovoru někteří z nich uvedli, že by se možná i za prací stěhovali, z dalších výpovědí bylo zřejmé, že to v současnosti nepovažují za reálné řešení své situace nebo si kladli takové podmínky, které jsou nereálné (statisícový plat, nivelizaci rozdílů v cenách nemovitostí, získat zdarma byt či dům do osobního vlastnictví). V každé skupině byl pouze jeden člověk, který se s největší pravděpodobností stěhovat za prací v brzké době bude – oba na víkendovou dojížděku. **Spojovala je zejména touha mít práci odpovídající jejich kvalifikaci, která je také odpovídajícím způsobem ohodnocena** (tedy jejich představě seberealizace, což potvrzuje závěry z pražských rozhovorů). V jednom případě se jednalo o rozvedeného bezdětného muže, ve druhém o ženatého muže s dospělými dětmi studujícími v současnosti vysokou školu. Zatímco pro rozvedeného muže je a bude stěhování relativně snadné (stěhoval se i před tím mnohokrát), pro ženatého muže to snadné není, ale z důvodu existenčních problémů (podporovat své děti na studiu) už neviděl jiné řešení. **V obou případech došlo k více podstatným životním událostem, které ovlivnily jejich rozhodnutí** – rozvod nebo relativní dospělost dětí, existenční problémy domácnosti a nabídka přechodného bydlení od zaměstnavatele (tato skutečnost rovněž potvrzuje závěry z pražských diskusí). Oba jsou spíše ve středním věku.

„Ta manželka už to nemohla utáhnout, tak jsem se rozhodl takto, že půjdu za penězma. Naštěstí to mám spojeno tak, že pokud mi ta práce vyjde, tak bude mé vzdělání oceněno, na rozdíl od toho, co jsem měl tady.“

Oproti tomu, mladým svobodným lidem účastnícím se diskuse se stěhovat příliš nechtělo, což povětšinou odůvodňovali sociálními vazbami na rodinu a přátele – všichni z nich bydleli ještě u svých rodičů a s nimi měli spíše hezké vztahy, neměli touhu se osamostatnit, neartikulovali touhu se ve své kvalifikaci uplatnit, zdokonalit se; ke stěhování by je přiměla jen nabídka práce, která by souvisela s nabídkou finančně dostupného bydlení (opět se do jisté míry potvrzuje závěr z pražských diskusí i kvantitativního šetření).

V pohledu na zaměstnání (asociace pojmí se slovem zaměstnání) se nezaměstnaní lidé sice zásadně nelišili od respondentů pražských, avšak bylo zcela zřetelné, že mnozí měli tendenci zmiňovat spíše kladné stránky zaměstnání než ty záporné: vyšší životní úroveň, zábava, sebeuspokojení, seberealizace, pocit vlastní hodnoty, pestrost, kontakt s lidmi, existence, kvalifikace, jistota, finanční výdělek, dobrý kolektiv, ale také starosti, povinnosti, problémy. U nezaměstnanosti naopak, na výjimku, sdíleli silně negativní asociace s pražskými dotázanými: nejistota, pocit nadbytečnosti, stres, osamělost, „vězení“, deprese, zoufalství, ponížení, „musím počítat“, „nemůžu pořídit dětem, co chtějí“. Tento rozdíl nemusí být bez významu, jelikož jejich optimistická očekávání od zaměstnání (na rozdíl od realistických očekávání pražských respondentů) se velmi často na dnešním, na konkurenci stojícím pracovním trhu, nemusí zcela naplnit. Idealizovaná představa o zaměstnání může být jednou z příčin, která jim svazuje ruce při razantnějším řešení svého problému. Stěhování následně vyvolává velmi negativní konotace, podobné jako u pražských respondentů: deprese, šok, „vytrhnout děti z kolektivu“, „dvakrát vyhořet“, nejistota.

Příčin, proč se tito lidé nakonec nepřestěhovali (a zřejmě ani, mimo dvě zmíněné výjimky, v budoucnu nepřestěhují) za jiným zaměstnáním, je několik:

- **Velký důraz na jistotu, upřednostnění jistoty rodiny a bydlení před nejistotou zaměstnání v neznámém prostředí, nedostatek sebevědomí, silná averze vůči riziku.**

„Člověk má nejistotu a ještě se má stěhovat.“

„...dopadne to tak, že vlastně ten kolektiv ho třeba ani nevezme, ale nemusí ho přijmout ani to okolí. Jestli třeba bude žít na vesnici, tak ta vesnice ho třeba nepřijme, že není rodák, že...“

„Jsou kraje v republice, kde trvá, bydlí tam člověk dvacet, třicet let, já takové lidi znám a furt jsou přivandrovalci. A to okolí je prostě nepřijme mezi sebe.“

„A taky třeba to, že zaměstnavatel nedá to, co slíbil.“

„Jste vlastně znovu na startovací čáře a nevíte, jak ta trať je dlouhá, kudy vede.“

„Já bych bez rodiny prostě žít nemohla. Žiji sama s maminkou, která je nemocná, takže to mě hodně ovlivní a nemám tu zkušenost ještě s tím stěhováním a měla bych strach prostě jít do světa...Změny, samoty, že nebudu prostě, když mám problémy, tak jdu za mamkou nebo za někým, za přáteli a řeknu jim to, tak si odlehčím a tam bych to třeba neměla takhle.“

„Ti lidé se bojí, mají strach. A radši mají toho holuba v hrsti nebo vrabce v hrsti než holuba na střeše a prostě radši mají méně a to svoje jisté, než aby riskovali a tu rodinu přivedli třeba do nějakého neštěstí.“

- **Sociální vazby, povinnosti vůči dětem či rodičům, pocit odpovědnosti spíše směrem k rodině než k vlastní soběstačnosti**

„Já si myslím, že žijeme ještě navíc v takových kulturních podmínkách, že ono u nás nebo u mě rodiče museli velice šetřit na to, aby.. a obětovat něco tomu, aby třeba měli ten rodinný dům nebo něco takového, takže jsou i u nás ještě jiné vazby k tomu majetku.“

„Nejdražší pro člověka samotného, pro příbuzné, pro rodinu je čas.“

„...úplně v první řadě je taďy ta manželova matka, která má osmdesát jedna let a je na tom zdravotně špatně a přeci nestrčím člověka, který, když jsme se vzali, hlídal mi děcko, tak ho nestrčím do domova důchodců.“

„Já mám také maminku po mozkové mrtvici, má sedmdesát sedm let, takže bohužel. Nedám maminku někam do ústavu, že. To je jedna věc. Mám dvě dcery středoškolačky, které by jednak by musela být podmínka, že by v tom novém místě kvalita té školy i se stejným zaměřením.“

„Mám doma dva kluky, jeden chodí na základní školu, druhý má osmnáct roků. Takže dokud nebude mít alespoň osmnáct roků ten mladší, tak já se z baráku hnout ani nemůžu.“

- **Převládající pesimismus, spíše kritický než aktivní postoj k problémům, hledání jiných důvodů (alibismus), kličkování, uvádění negativních zkušeností, svalování viny.**

„Ano, protože v dnešním systému ano není ano a ne není ne. Jo?“

„Tady není systém. Já říkám tomu všude... To je bordel, to není žádný systém tady.“

„To je, jako v dnešní době, to je protirodinná politika. Vyloženě protirodinná politika.“

„Přesně tak. Jednoho vyhodí, stojí tam deset dalších. Tebe vykopnou, vezmou dalšího.“

„V naší republice nejsou žádné sociální jistoty v tomhle směru.“

„...na práci, ať je to jakýkoliv systém, by měl mít každý nárok, to je základní nárok. Nejsem žádný komunista, v životě jsem nebyl, ale to je základní nárok. Každý by na to měl mít nárok na tohleto a to tady není schopná tahle republika vůbec řešit nějakým způsobem tu politiku zaměstnanosti.“

„...vám tam napíší třeba manipulační poplatek, vezmou si pět stovek, pak vám práci stejně neseženou, oni to takhle vyberou od stovek lidí, za chvíli žádná agentura neexistuje a někdo má miliony v kapse. Takhle to funguje třeba tady.“

„Jak se to může stát, že na úřadu práce končí rok a zůstanou nevyužité prostředky určené pro určitý rozvoj. Jak se to může stát? Co ten úřad práce dělá v průběhu desátého měsíce, aby prostředky, které dostal, užil, využil pro to?“

„Ale tady v té Opavě nefunguje vůbec nic. Tady funguje jenom hygiena a veterina. To je tragédie.“

„Proč bych se stěhoval? Proč já bych se stěhoval do Mostu, když na Mostecku je tolik a tolik nezaměstnaných. Operujte s tím bodem. Který okres má kromě Prahy v České republice, kde stopa nezaměstnanosti není vyšší než pět procent? A já teď přijedu z Moravy, ze severní Moravy a budu dělat konkurenci člověku, který se tady narodil.“

„Já vím o lidech, kteří se stěhovali do Kladna, kteří se stěhovali tam, jak je výroba těch aut a tak. Spíš z Ost-ravska se stěhovali. Lidé svobodní, a vrátili se nešťastní, protože bylo slibováno třeba jednopokojový byt, ale to nebylo, to byla ubytovna.“

„Já jsem měla kolegyni, která se opravdu stěhovala za práci, nám tady v komerčce rušili oddělení a stěhovala se do Prahy do toho účetního oddělení. Za rok to vzdala, protože dcera puberťačka se dostala na scesti a rozpadlo se jí manželství, to je sakra věci. Velkou daň zaplatila za to, že šla za práci, opravdu strašně velkou.“

„A další věc, že oni by jako...jsou povahou takové, že tady mají svoje kamarádky, mají tady svoje známé a nikdy by nešli. Tak těžko půjdu bez rodiny.“

„Třeba ty malé děti, já mám zrovna syna a on špatně mluví a já si neumím představit, že tady se mluví trochu jinak, kdybych se měla stěhovat někde, kde se mluví třeba česky...když jsme se odstěhovali z Prahy sem, v patnácti, tady se mi smáli, že mluví česky a přijela jsem k sestře zpátky a tam se mi smáli zas, že mluví moravsky.“

„Problém byl v paní vedoucí. To byla těžká šikana. Já jsem zvažovala velice těžce, jestli mám odejít, ale jak už jsem potom nespala, jak už jsem chodila do práce, jak jsem skutečně chodila se strachem na záchod, jak jsem měla strach vytáhnout mobil nebo vytáhnout svačinu...jsem pochopila, že ta milovaná práce v hezkém kolektivu, pěkně oceněná, mi bere vlastně důstojnost a to už nešlo absolvovat.“

- **Bydlení v rodinném domě či ve vlastním bytě, vysoký standard bydlení, zajištění bydlení byl životní projekt, který se nedá jen tak opustit.**

„Já to řeknu jinak, zkuste se přestěhovat z jedna plus jedna do rodinného baráku nebo s rodinou z baráku do holobytu.“

„Ano, my jsme na ten dům také těžce šetřili a teď říct manželovi, postěhujeme se někam, tak to dost dobře nejde.“

„No to by asi muselo být opravdu do nějaké poslanecké sněmovny, abych tady ten barák nechal a šel někam jinam.“

„Protože je to barák, nadřela jste se tam.“

„Já pochopím, proč to sestra nechce prodat, že na tom bude lpět, bude tam dřít a ona tam nechala kus svého mládí, zdraví, práce, jo. To je něco, co se myslím penězi nedá využít.“

„My jsme si konečně koupili byt, který jsme si úplně vysnili, platíme teďka vlastně úvěry, to je také podmínka, že musíme být vlastníky toho bytu, takže i dneska, i kdybych se chtěla stěhovat, tak nemůžu, protože nemám

na to, abych jednorázově doplatila celou dlužnou částku.“ (z dalšího rozhovoru vyplynulo, že byt byl pořízen ze státní novomanželské půjčky – podmínky půjčky tak přímo vytvářejí další bariéry pro prostorovou mobilitu!!)

Člověka, který se snadno stěhuje, mimo to, že je mladý, bez závazků, svobodný, spíše mužského pohlaví charakterizovali jako: „slyší na peníze“, cílevědomý, sebevědomý, společenský, vítá dobrodružství, kariérista, přizpůsobivý, bez rodinného domu, nezávislý, ambiciózní, moderní (nelpí na tradicích), realista, racionalista, „co má dneska, to utratí“, hazardér, optimista ale také jako bezstarostného, flegmatika, neodpovědného, „sobec, cokoli nechá, spadne mu to na hlavu a jde za lepším“. Naopak člověka, který se stěhuje velmi obtížně, charakterizují vedle toho, že je starší a se závazky, jako konzervativního, který se bojí o ztrátu svých jistot, stereotypů, nerad riskuje, domácí typ, nesebevědomého, skromného (zvyklého na nižší příjem), „český Honza“ („není už třeba za pecí, už ví, jak to ve světě chodí, ale doma je doma, no“), upřednostňuje rodinu. Respondent, který se nejspíše bude zakrátko stěhovat do nového zaměstnání, uvádí jako příklad člověka, který se nikdy neodstěhuje (jako svůj protipól), svého bratra:

„Můj bratr je to samé asi poleno. Protože brácha ten musí mít zajištěnou práci, ten má pořád stejnou jednu práci, už je mu vlastně čtyřicet osm a vlastně dělá pořád stejnou práci.“

Většina dotázaných se ztělesňuje spíše s druhým typem člověka (který se nerad stěhuje), někteří se řadí do určité mezipozice:

„Tak jsem rozhodně optimista, si myslím, ale zase na druhé straně jsem prostě zodpovědná.“

„Možná se přikláním k tomu, že jsem optimista, celkem jsem cílevědomá, ale zase na druhou stranu, zase je to tam ale. Mám závazky a jsem zodpovědná.“

Odpovědnost je tak ve výpovědích nezaměstnaných lidí často chápána ve vztahu k rodině, příbuzným, nejbližším, nikoliv odpovědnost za to postavit se na vlastní nohy a vyběhnout z nezaměstnanosti. Chápání odpovědnosti (a naopak flegmaticnosti) bylo mezi dotázanými v Opavě dosti odlišné od chápání stejného pojmu mezi pražskými respondenty. Ke stěhování by je, dle jejich vlastní výpovědi, přiměl souhrn několika závažných negativních životních situací.

„Naši nejsou tak staří, abych se o ně musel starat, takže to ne, no a dva kluci, které mám. Staršímu je osmnáct, mladšímu deset, takže jako konkrétně mě tady nedrží nic. Spíš bych řekl, že mě ještě nic nepřinutilo, jakože bych se měl stěhovat.“

Určitou úlohu na neochotu se stěhovat za práci může mít i práce na černém trhu, i když na tom se zdaleka neshodli všichni, ale také past chudoby vytvořená štedrým sociálním systémem:

„Já bych řekla, že to znám řadu lidí, kteří jako fakt radši budou shánět a sociální dávky vylítávat a i se s manželem rozvedou fiktivně, aby prostě brali ty dávky a na tu práci prostě nepůjdou... Tak proč by pracovali, když mají tři děti a mají dvanáct tisíc příjmu.“

„Já třeba jsme měla šanci jít pracovat. My máme jedenáct tisíc, kdybych já si tu vydělala osm tisíc, přítelovi vezme sociálka osm tisíc a budeme na stejné lodi, jako jsme byli. Že budeme mít stejné peníze. Ptala jsem se na to, opravdu je to tak. Já prostě, mě se nevyplatí jít pracovat, když jemu vezmou ty peníze, co já jsem vydělala.“

Za nejbolestnější na stěhování za práci považují zpřetrhání rodinných a přátelských vazeb, ztrátu sociálního zázemí, nejistotu a strach z toho, co bude v novém prostředí, deprese z nového prostředí; za problémové povětšinou otázku bydlení (tedy podobně jako pražští respondenti). Na víkendovou dojížděku se dívají povětšinou negativně, i když, jak bylo uvedeno, dva lidé (každý z jedné skupiny) se pro ni nyní rozhodli:

„Já jsem to viděla u spousty známých, jak chlapi jeli do Německa, do Holandska vydělávat a teď se vrátili zpátky a teď najednou, ona to rozhodla beze mě. Ale ne, že by ho přehlížela. Ona byla zvyklá rozhodovat, postavená v tu chvíli před určitá rozhodnutí a musela se rozhodnout..A taďy začínají nesváry a krize a zase je to na domluvě těch lidí.“

„Taky ten chlapecký vzor chybí v té výchově dětí.“

Podobně jako pražští respondenti považovali i opavští dotázaní za velmi důležitý faktor při rozhodování o stěhování za práci charakter nabízeného zaměstnání; na rozdíl od nich však také považovali za velmi důležité (někteří dokonce i za důležitější než zaměstnání) charakter bydlení v novém místě bydliště:

„Práci můžete změnit kdykoliv, když se přestěhujete do větší lokality, není problém, ale to zázemí, ten byt, to musíte někde mít.“

Lokalita tak důležitá, jako zaměstnání nebo bydlení, pro ochotu se stěhovat za práci, už není.

Co se týká možné úlohy státu, co by mohl udělat pro větší ochotu lidí se stěhovat, téměř shodně všichni zdůrazňují bydlení, více možností bydlení, stavět státní byty, půjčky na bydlení, „dejte lidem deset tisíc korun jako vojákům na bydlení a budou bydlet“, ale také dávat ucelenější informace o zaměstnání i bydlení. Ojedinele zaznělo také „snížit sociální dávky.“ Z konkrétních podpor, které byly respondentům nabídnuty z předem připraveného seznamu (viz Příloha 5), se relativně překvapivě opavští respondenti shodli s pražskými na tom, že větší informovanost o nabídce bydlení v místě nového zaměstnání by byla značnou pomocí (i z důvodu skepse k práci realitních kanceláří), že poradenství v oblasti rodinných záležitostí by ženy považovaly za pomoc značnou, muži spíše za doplňkovou a že pomoc při zajištění formalit spojených se stěhováním nebo daňové zvýhodnění by byla pomocí spíše nevýznamnou nebo maximálně doplňkovou.

V čem se ovšem s pražskými respondenty neshodli, bylo v pobídce spočívající v bezúročných půjčkách pro první měsíce po přestěhování (tu považovali za spíše doplňkovou) a zejména pak v intervencích směřujících k odstranění regulací a byrokratických překážek (deregulace nájemného, urychlení zápisů v katastru nemovitostí) a v přímém zajištění bydlení. „Pomoc“ v podobě deregulace nájemného většina opavských respondentů ani nepochopila („proč tady toto je..?“; „že byste jako neplatil šest tisíc, ale platil byste nějakých dvanáct?“; „tak ta regulace mi tam nesedí“); někteří se domnívali, že deregulace nájemného stěhování naopak ztíží. Výstavbu bytů pro lidi stěhujících se za práci považovali za „pořádnou“ a významnou pomoc, i když jeden respondent upozornil na „nedobrou“ zkušenost z Kolína (příliš vysoké nájemné) a pouze jeden respondent (ten, který se v nejbližší době hodlá za prací odstěhovat) upozornil na to, že takové intervence by mohly být zneužity.

ZÁVĚR

Skupinkové rozhovory měly pro dosažení cíle projektu zásadní význam. Díky nim došlo k určitému potvrzení skutečnosti, že životní styl domácnosti a psychologická dispozice člověka hrají vedle již dokázaných faktorů jako věk, právní důvod užívání, vzdělání či fáze životního cyklu při ochotě se stěhovat za pracovními příležitostmi nemalý význam. Mezi skupinou těch, kteří jsou ochotni se za prací stěhovat, a těch, kteří nejsou, existuje podstatný rozdíl v chápání odpovědnosti (odpovědnost vůči vlastnímu životu a vlastní seberealizaci oproti odpovědnosti vůči rodině), v míře odvahy a sebevědomí vyjít vstříc neznámému prostředí (ochota podstoupit určité riziko oproti upřednostnění existujících jistot, zejména jistot bydlení), v pohledu na svět a životní příležitosti (spíše pozitivní pohled snažící se řešit problémy oproti spíše negativnímu, kritickému pohledu snažící se spíše hledat důvody, proč problémy řešit nelze) a zejména pak v přístupu k pracovním příležitostem (lidé ochotní se stěhovat se chtějí profesně zdokonalit, růst, dosáhnout určitých profesních úspěchů oproti lidem, kteří jsou ochotni se stěhovat až za splnění mnohých, často nereálných podmínek). Vedle toho hrají při ochotě se stěhovat v případě nezaměstnanosti roli i možnost uplatnění na černém pracovním trhu a past chudoby (příliš štědrý sociální systém). U sezdaných lidí středního nebo vyššího věku, o to více v rodinách s dětmi, pak není pracovní motivace dostatečným impulsem pro stěhování – zpravidla se pro rozhodnutí odstěhovat se musí naplnit několik dalších podstatných životních událostí (rozvod, smrt partnera, dospělost dětí, nabídka přechodného ubytování od zaměstnavatele nebo výpomoc dětí při vyhledání bydlení v místě nového bydliště).

Ukázalo se, že problematika bydlení je podstatným faktorem bránícím rozsáhlejší migraci za prací, a to jak na straně původního bydlení (bariéra v podobě vlastního rodinného domu nebo v podobě vlastního bytu, ovšem s nízkou cenou), tak na straně očekávaného bydlení v novém místě bydliště (zpravidla vysoké nájemné nebo vysoké ceny vlastního bydlení). Zároveň se ovšem ukázalo, že bydlení je jen jedním z mnoha vzájemně provázaných faktorů a proto by vliv změn v podmínkách bydlení neměl být přeceňován. Je jisté, že pokud by stát či obec garantoval každému „mobilnímu“ nájemní bydlení za výhodných cenových podmínek, tak by se mobilita českých domácností podstatným způsobem zvýšila; avšak, jak vyplynulo z kvantitativního šetření, v případě nezaměstnaných lidí by se toto zvýšení týkalo opět skupiny relativně nejmobilnější, tj. svobodných, mladých lidí bez přímého právního vztahu k užívanému bydlení – což odpovídá výše zmíněnému závěru, že bydlení tvoří jen jednu část celého propletenice faktorů ovlivňujících migraci lidí za prací. Je však stejně jisté, a zejména respondenti účastníci se skupinkových rozhovorů v Praze si to dostatečně zřetelně uvědomují, že taková role státu je v dnešní

době nereálná, jelikož by nutně došlo k plýtvání veřejnými zdroji a zejména zneužití takové intervence. Výsledný efekt rozsáhlých veřejných intervencí by byl daleko nižší než náklady, které by veřejné rozpočty na podobné aktivity musely vynaložit; a to zřejmě i v dlouhodobém výhledu.

Respondenti ze všech skupinkových rozhovorů se relativně překvapivě shodli na tom, že významnou pomocí by bylo zajištění větší informovanosti o nabídce bydlení v místě nového zaměstnání – a to jak respondenti, kteří se již přestěhovali, tak respondenti, kteří se nestěhovali. Důvodem je zejména špatná práce realitních kanceláří, neprůhlednost celého trhu, velké množství nesolventních nabídek nebo nabídek bydlení na černém trhu s byty. Podstatnou pomocí by bylo pravděpodobně též poskytování přechodného bydlení u zaměstnavatelů (ubytoven, bytů s více pokoji), zejména pak pro ty, kteří jsou středního nebo vyššího věku. Další výraznou pomocí by bylo poskytování veřejných bezúročných půjček určených pro krytí zálohy (kauce) a předplaceného nájemného; též odstranění podmínky, že pokud člověk neuspěje s prvním zaměstnáním, tak se musí opět registrovat na úřadu práce v původním bydlišti. U problematiky deregulace nájemného nebo přímé státní podpory výstavby bytů zdaleka nepanuje konsensus – nezaměstnaní respondenti význam deregulačních opatření pro větší migraci za prací nepochopili, zatímco lidé mobilní právě v deregulaci nájemného vidí značnou pomoc. Tento rozdíl je však do velké míry dán rozdílnými životními postoji respondentů zmíněnými výše.

Mnozí respondenti upozornili též na to, že práce by se měla více stěhovat za lidmi, jelikož denní dojíždka je pro většinu lidí daleko schůdnější než stěhování celé domácnosti. Tato skutečnost je velmi závažná s ohledem na dnešní charakter státních pobídek. V neposlední řadě je zajímavým zjištěním plynoucím z konkrétního příkladu jedné domácnosti s nezaměstnanou osobou, že současné novomanželské půjčky směřující k pořízení vlastního bydlení mohou být z hlediska migrace lidí za prací kontraproduktivní; většina mobilních pražských respondentů se shodla též na tom, že tyto půjčky spíše migraci za prací omezí, než aby ji více podpořily.

2.2.3 Sonda (případová studie) v průmyslové zóně Kolín-Ovčáry

Možnost získání pracovního místa spolu s bytem se po r. 1989 v naší zemi prakticky vytratila. V období od padesátých do osmdesátých let minulého století byl v bývalém socialistickém Československu tento způsob získávání pracovních sil státních podniků přitom běžný. Historie ostatně ukazuje, že takové postupy byly běžné i před r. 1945: bydlení pro zaměstnance dřívějších soukromých velkostatků, průmyslových podniků, kde zejména v odvětví těžby paliv vznikaly celé kolonie podnikového bydlení. Myšlenku získávání a udržení pracovních sil i prostřednictvím nabídky podnikového bydlení v období před r. 1945 dovedla zřejmě do nejvyšší formy propracovanosti firma Baťa prostřednictvím výstavby jak bytových domů, tak rodinných domků, které byly postupně spláceny. Takové bydlení bylo finančně výhodnější a zaměstnanec a celá jeho rodina byli svým způsobem silněji svázáni s firmou, která jí poskytla obživu i bydlení.

Potřeba silné vazby k podniku (zaměstnavateli) se ovšem minimálně od 80. let minulého století začala vytrácet, a to obecně ve všech vyspělých zemích světa. Ve světě globálního pohybu kapitálu a také globální konkurence si na rozdíl od „stability“ (stability pracovního poměru, kariéry a nakonec i vazby k určité firmě) stále větší popularitu získala „flexibilita“. Firmy mají nyní zájem pouze na tom udržet si jen některé klíčové zaměstnance vyššího managementu, i když i v tomto případě to často není pravdou – minimálně samotní manažeři ví, že jejich „cena“ je o to vyšší, o č více manažerských zkušeností v různých odvětvích i firmách nasbírají. Bez veřejné podpory dnes soukromé podniky nejsou zpravidla ochotny samy investovat do bydlení svých zaměstnanců.

V období po r. 1989, v souvislosti s omezením státní podpory bytové výstavby i privatizace (restituce) bývalých státních podniků, došlo i k zastavení výstavby bytů určených dříve pro získávání pracovníků a výstavba bytů pro zaměstnance se omezila pouze na nezbytné služební byty. Při úvahách o tom, jak veřejné intervence do bytové výstavby pomáhají prostorové mobilitě lidí za prací, je možné se opřít o sledování jen ojedinělých případů takové intervence státu nebo obcí ve prospěch bytové výstavby. Jedním z takových případů, tentokrát překvapivě rozsáhlé, veřejné podpory při výstavbě *de facto* podnikových bytů (formálně obecních bytů) se stala výstavba bytů pro zaměstnance automobilky TPCA Kolín (průmyslová zóna Kolín-Ovčáry).

KONTEXT

Rozhodnutí o výstavbě automobilky TPCA v Kolíně bylo podstatnou měrou ovlivněno tím, že zde byla postupně budována průmyslová zóna, tj. především vykoupěny pozemky a zahájena výstavba technické infrastruktury. Vzhledem k tomu, že v době přípravy průmyslové zóny ještě neexistovala představa o tom, jakým způsobem bude připravovaná plocha využita, nebylo původně také uvažováno o doplňkové výstavbě bytů. Komplexní řešení využití průmyslové zóny a zejména zahrnutí výstavby bytů pro zaměstnance automobilky vyplynulo až později, a to ze smlouvy mezi investorem a Českou republikou uzavřenou 12. 2. 2002 formou Ujednání o porozumění za účelem výstavby závodu na výrobu automobilů na území průmyslové zóny Kolín-Ovčáry mezi společnostmi Toyota Motor Corporation a Peugeot Citroën Automobiles, S.A., na jedné straně, a Ministerstvem průmyslu a obchodu, Ministerstvem financí, Ministerstvem práce a sociálních věcí, Ministerstvem pro místní rozvoj a městem Kolín, na straně druhé. Na základě bodu 12 zmíněného Ujednání nechalo Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR) po konzultacích s investorem (TPCA) zpracovat studii ve věci zajištění bytové výstavby v Kolíně, a to tak, aby bylo v maximální míře vyhověno potřebám a požadavkům investorů.

V návaznosti na to připravilo MMR materiál pro vládu řešící jednak převod majetku státu na město Kolín (majetkový převod bývalých kasáren) a jednak zajištění nezbytných finančních prostředků ze státního rozpočtu pro veřejnou podporu výstavby bytů na lokalitách „Kasárna“ (tedy v prostorách bývalých kasáren) a sídliště U vodárny. Financování bytové výstavby bylo provedeno z příslušné rozpočtové kapitoly MMR a Státního fondu rozvoje bydlení (SFRB) s tím, že na byt v nové bytové výstavbě byla (dle vládního usnesení z 8.6. 2005 č. 694) předpokládána státní dotace ze zdrojů SFRB ve výši 400 tis. Kč a na byt vzniklý změnou stavby (rekonstrukce kasáren) dotace ve výši 370 tis. Kč. Celková výše maximální předpokládané dotace pouze na výstavbu samotných bytů, jak ukazuje tabulka 16, činila 337 miliónů Kč.

Zároveň se předpokládalo, že náklady na vybudování infrastruktury v rámci bytové výstavby pokryje ze své rozpočtové kapitoly MMR. Projektová příprava a inženýrská činnost byla zajišťována přímo MMR. Potřebné úpravy projektů a další inženýrská činnost byla zajišťována na základě dohody MMR a města Kolín přímo městem Kolín. Město plnilo současně vlastní realizaci technické infrastruktury a funkci přímého investora. Potřebné prostředky mu byly poskytovány MMR v rámci programového financování. Tabulka 17 ukazuje předpokládané náklady na výstavbu technické infrastruktury podle projektové dokumentace (cena vč. DPH) – ty činily (dle vládního usnesení z 8.6. 2005 č. 694) 425 mil. Kč. Celková výše předpokládané veřejné dotace na výstavbu bytů i výstavbu infrastruktury tak činila více než 750 mil. Kč.

Tabulka 16: Výše předpokládané dotace na výstavbu bytů pro TPCA

Lokalita	Změna stavby (rekonstrukce)	Nová výstavba	Celkem
Kasárna – počet bytů	162	129	291
U vodárny – počet bytů	–	565	565
Celkem počet bytů	162	694	856
Max. dotace dle nařízení vlády č.598/2003 Sb. v tis. Kč na 1 byt	370	400	x
Předpokládaná dotace celkem v tis. Kč	59.940	274.600	337.540

Tabulka 17: Výše předpokládané dotace na vybudování infrastruktury pro výstavbu bytů pro TPCA

Etapa	náklady v tis. Kč
Technická infrastruktura v lokalitě Kasárna	125.000
Technická infrastruktura – kanalizační propojení lokality U vodárny	97.036
Technická infrastruktura ve vlastní lokalitě U vodárny	163.000
Technická infrastruktura – dopravní napojení lokality U vodárny	40.500
Celkem	425.536

Tabulka 18: Struktura rekonstruovaných i nových bytů podle velikosti v lokalitě „Kasárna“

Velikost bytu	Podíl bytů v %
1 + kk	33,1
1 + 1	4,4
2 + kk	48,5
3 + kk	11,8
3 + 1	2,2
Celkem	100,0

Postupně začalo docházet k problémům se zajištěním výstavby a zejména se zajištěním prostředků. MMR jmenovalo pro tento účel sledovatele výstavby a přesto došlo k výraznému skluzu dostavby bytů. Problémy se začaly hromadit zejména u lokality U vodárny, kde došlo zhruba ke skluzu jednoho roku. Vedle toho se ukázalo, že výše předpokládané dotace je nedostatečná: dle údajů z tiskové konference ministra místního rozvoje u příležitosti předání části nových bytů (tisková konference ze dne 19.9. 2006), činila skutečná celková státní dotace ze zdrojů MMR a SFRB dokonce 881 mil. Kč (!). Za téměř devět set miliónů korun nevratných státních dotací tak bylo postaveno (nebo bude dostavěno a předáno do užívání) 856 nově postavených nebo rekonstruovaných, převážně menších, bytových jednotek. V lokalitě „Kasárna“ bylo v roce 2004 kolaudováno 137 rekonstruovaných bytů, dalších 38 bytů bylo dokončeno v I. pololetí r. 2005. V novostavbách bylo v lokalitě „Kasárna“ postaveno 116 bytů (celkem bylo tak v lokalitě „Kasárna“ předáno do užívání novým nájemníkům 291 nových nebo zrekonstruovaných bytů). Na sídlišti U vodárny bude v celkem 10 bytových objektech postaveno dalších 565 bytů a tím bude tento proces uzavřen (předpokladem je postupná kolaudace bytů na sídlišti U vodárny ve IV. čtvrtletí r. 2006). Byty pro další pracovníky budou získávány buď uvolňováním bytů stávajících, tj. bytů v lokalitě „Kasárna“ a výhledově na sídlišti U vodárny, nebo si budou pracovníci a jejich rodiny hledat vlastní bydlení.

Náklady na 1 m² celkové plochy bytu v případě rekonstrukcí v lokalitě „Kasárna“ činily 16.600 Kč až 21.600 Kč. Průměrná velikost bytu v rekonstruovaných objektech v lokalitě „Kasárna“ je 53,5 m², rozpětí (minimální a maximální velikost bytu) pak 42,7 m² – 60,6 m². V případě nových bytů v lokalitě U vodárny činily průměrné náklady na 1 m² nového bytu 23.868 Kč. Průměrná velikost bytu je v této lokalitě 56,8 m², rozpětí pak 49,6 m² – 64,1 m². Byty postavené v lokalitě „Kasárna“ jsou většinou velmi malé, pouze 14 % bytů je typu 3+kk a 3+1 (tabulka 18).

Byty pro potřeby automobilky TPCA Kolín jsou přidělovány personálním odborem automobilky, jako by to byly byty podnikové, zůstávají však trvale v majetku města. Automobilka má k bytům jen dispoziční právo. V důsledku zpoždění bytové výstavby o zhruba rok, byli mnozí pracovníci po přechodnou dobu ubytováni na ubytovnách a podnájmech v Kolíně a v jeho okolí. To se ovšem týkalo jen zaměstnanců dělnických profesí; vedoucí pracovníci bydlí v širším okolí včetně Prahy, většinou ve vlastním bydlení. Zahraniční management bydlí z převážné většiny v nájemních bytech v Praze, kde jsou i cizojazyčné střední školy pro jejich děti, případně v Kolíně a Poděbradech.

Po rekonstrukci a dostavbě bytů v lokalitě „Kasárna“ byly přiděleny jednotlivé byty na základě pořadí sestaveného podle vnitropodnikových kritérií, v případě rovnosti bodů se o byty též losovalo. Nevýhodou bytů je, že v řadě případů nevyhovují svou malou velikostí. Dalším problémem je výše nákladů na bydlení. Dle pravidel poskytování dotací je v bytech uplatněno věcně usměrňované nájemné, které je ovšem vyšší než nájemné regulované (64 Kč/m² podlahové plochy bytu), a pro uživatele bytů se jeví bydlení jako příliš nákladné. Pouze díky průměrně vyšším příjmům, než je v průmyslových podnicích obvyklé, je tato obtíž překonatelná. Proto také vzniká domněnka, že o byty na sídlišti U vodárny (565 bytů, které budou předávány ve IV. čtvrtletí r. 2006) nebude velký zájem a že budou využity i jinak, třeba pro společné bydlení několika zaměstnanců automobilky. Pro orientaci lze uvést průměrnou výši hrubé měsíční mzdy v Kč:

dělníci při zapracování	kolem 12.000 Kč
dělníci po zapracování	kolem 20.000 Kč
mistři	kolem 32.000 Kč

Průměrná výše výdělků rovněž naznačuje možnost, že v případě pracovní kariéry ve firmě by mohla být pro řadu pracovníků, a to zejména bude-li pracovat i jejich manželka, dostupná i hypotéka na pořízení vlastního bytu nebo rodinného domu. Na druhé straně je zřejmé, že pro pracovníky, kteří mají rodinu

Tabulka 19: Obsazení bytů v lokalitě „Kasárna“

Obsazení bytů	Podíl bytů v %
Sám nájemce	36,3
Nájemce a 1 spolubydlící zaměstnanec	8,5
Nájemce a 2 spolubydlící zaměstnanci	1,8
Nájemce s manželkou, nebo družkou, bezdětní	12,9
Nájemce s manželkou, nebo družkou a 1 dítětem	21,4
Nájemce s manželkou, nebo družkou a 2 děti	12,5
Nájemce s manželkou, nebo družkou a 3 děti	1,8
Nájemce sám s 1, nebo 2 dětmi	2,6
Jinak	2,2
Celkem	100,0

s jedním či více malými dětmi a jejich manželka, či družka, nepracuje, jsou náklady na bydlení v nových nájemních bytech vysoké. Průměrné celkové měsíční náklady na bydlení, tedy náklady na nájemné a služby za bydlení, jsou podle našich zjištění v jednotlivých velikostních kategoriích bytů následující:

byt 1 + kk	4.500 Kč
byt 2 + kk	7.000 Kč
byt 3 + kk	8.500 Kč
byt 3 + 1	10.500 Kč

To znamená, že zapracovaný dělník s rodinou a manželkou v domácnosti vydává na bydlení, pokud bydlí v bytě 2 + kk, okolo 44 % čistého příjmu (výše uvedené mzdy byly v hrubém vyjádření) a pokud bydlí v bytě 3 + kk nebo 3 + 1 okolo 53–66 % čistého příjmu (do příjmu nebyly ovšem započítány sociální transfery, příspěvky, mateřská, takže ve skutečnosti je to méně). Pokud ve firmě pracují za stejný plat oba manželé jako zapracovaní dělníci, pak v bytě 2 + kk vydávají na bydlení okolo 22 % čistých příjmů a v bytě 3 + kk nebo 3 + 1 27 % – 30 % čistých příjmů. Byty jsou tedy cenově dostupnější spíše až pro pracovníky na středních a nižších vedoucích funkcích; takových pracovníků však v současnosti v lokalitě „Kasárna“ bydlí málo. Z tohoto důvodu je též častým případem (11 % bytů), že byty slouží jen jako ubytovna k ubytování více zaměstnanců, zejména pak byty 2 + kk a byty větší (tabulka 19). 11 % bytů je též výrazněji přelidněných, tj. na 1 obytnou místnost v nich připadá dvě a více osob.

Výstavba automobilky TPCA proběhla od dubna r. 2002 do konce r. 2004. Pracovníci byli získáváni postupně nábořem a zaškolování. V r. 2003 bylo v pracovním poměru 200 osob a jednalo se především o pracovníky zaškolované v zahraničí. V r. 2004 bylo v automobilce zaměstnáno již 1.458 osob, kteří buď bydleli v Kolíně nebo na ubytovnách. V r. 2005 bylo v automobilce zaměstnáno 2.800 osob a v současnosti je to již 3.690 osob, což je zhruba cílový stav, který se v budoucnu již příliš nebude zvyšovat. Na ubytovnách bydlí v současnosti přibližně 900 zaměstnanců, v nových bytech v lokalitě „Kasárna“ bydlí okolo 290 zaměstnanců a okolo 2.500 zaměstnanců bydlí jiným způsobem, tj. ve vlastních bytech nebo v podnájmech, a to jak v Kolíně, tak v širším okolí.

Z hlediska vývoje počtu pracovníků je ovšem nutno uvést, že počet přijatých zaměstnanců byl podstatně vyšší než aktuální stav. Celkem bylo přijato v průběhu provozu automobilky již 5.520 pracovníků, což znamená, že za spíše krátkou existenci automobilky (tři roky) již 1.830 pracovníků firmu opustilo. Důvody rozvázání pracovního poměru však nejsou firmou uváděny. Průměrný věk současných zaměstnanců je velmi nízký, činí jen 26 let. Věkovou skladbu pracovníků ukazuje tabulka 20.

Specifická skladba se zastoupením mladších pracovníků je dána i tím, že v Kolíně a jeho okolí je obtížnější možnost získání finančně dostupného bydlení, a také tím, že bytová výstavba nesplnila zcela očekávání zástupců automobilky a nevytváří optimální podmínky pro přestěhování celých rodin. Podle konzultací přímo v TPCA i na Městském úřadu v Kolíně se ukazuje určitý rozpor mezi nabízenými byty a zájmy zaměstnanců a jejich rodin. Mimo to, náklady na bydlení jsou vyšší, než mnozí zaměstnanci očekávali. V současnosti tak řada pracovníků automobilky považuje zaměstnání za přechodné. Vzhledem k vysokému podílu zaměstnanců do 29 let (dvě třetiny zaměstnanců) je také většina zaměstnanců svobodných (tabulka 21).

Tabulka 20: Věková skladba zaměstnanců automobilky TPCA

Věk zaměstnance	Podíl v %
15 – 19	2,0
20 – 24	34,4
25 – 29	25,8
30 – 34	17,3
35 – 39	10,2
40 – 44	5,3
45 – 49	2,7
50 – 54	1,3
55 – 59	0,4
60 – 64	0,1
Celkem	100,0

Tabulka 21: Rodinný stav zaměstnanců automobilky TPCA

Rodinný stav	Podíl v %
Svobodný	66,2
Ženatý, nebo rozvedený	25,0
Vdovec	8,8
Celkem	100,0

Tabulka 22: Skladba zaměstnanců automobilky TPCA podle nejvyššího dosaženého vzdělání

Pracovníci podle vzdělání	Podíl v %
Základní vzdělání	7,7
Vyučení	49,8
Střední odborné vzdělání s maturitou	36,1
Střední všeobecné vzdělání s maturitou	0,8
Vyšší odborné vzdělání	0,7
Vysokoškolské vzdělání	4,9
Celkem	100,0

Z hlediska kvalifikační skladby se ve struktuře pracovníků automobilky výrazněji uplatňují zaměstnanci vyučení a se středním vzděláním s maturitou (tabulka 22).

Téměř dvě třetiny zaměstnanců bydlí v Kolíně, nebo ve vzdálenosti do 20 km od Kolína. Místo bydliště podrobněji ukazuje tabulka 23. Postupně dochází k omezování počtu ubytovaných v ubytovnách mimo Kolín, zejména v Nymburku, Přelouči, Kojicích a Libici, protože se ukazuje jako dostatečná kapacita ubytoven v Kolíně. Pozitivně se také projeví předání dalších bytů na sídlišti U vodárny v závěru roku 2006. V současnosti je přibližně 35 % nově přijímaných zaměstnanců z Kolína a okolí, kteří nepotřebují pomoc se zajištěním bydlení, přibližně 60 % nově přijímaných je umístěno na ubytovnách a přibližně 5 % si najde vlastní podnájem. Zčásti se uvolňují i byty v lokalitě „Kasárna“, a to přibližně kolem dvou bytů měsíčně, což svědčí o relativně velkém obratu.

Při náborech zaměstnanců se projevila větší odezva v regionech s vysokou nezaměstnaností, což potvrdila i orientační sonda do problematiky bydlení zaměstnanců (vyšší zastoupení lidí ze severní Moravy a severozápadních Čech). Tabulka 24 uvádí zastoupení krajů, odkud zaměstnanci pocházejí, avšak pouze pro ty zaměstnance, kteří bydlí v nových bytech v lokalitě „Kasárna“.

Tabulka 23: Místo bydliště zaměstnanců automobilky TPCA

Pracovníci podle místa bydlení	Počet pracovníků
Kolín	
z toho: byt	602
podnájem	250
ubytovna	548
sídlíště Kasárna	290
Obce do 20 km: byt	200
podnájem	80
ubytovna	330
Obce 20 – 30 km: byt	500
podnájem	170
Obce 30 – 45 km: byt	350
podnájem	70
Obce nad 45 km: byt	300
podnájem	-
Celkem	3.690

Místo ubytovny	Počet ubytovaných
Kolín	548
Ovčáry u Kolína	163
Přelouč	17
Nymburk	43
Kutná Hora	71
Libice	17
Kojice	7
Velký Osek	12
Celkem	878

Pracovníky automobilky je možné rozdělit do následujících skupin:

1. Zahraniční management bydlící většinou v Praze, kde je nezbytná vybavenost a možnosti vzdělání dětí v japonském gymnáziu či francouzském lyceu, a kteří vzhledem ke svým příjmům nemají problém s řešením bytové situace. Jedná se o 10 francouzských zaměstnanců a 40 japonských tzv. vyslanců, kteří nejsou formálně zaměstnanci TPCA.
2. Český management na vyšších funkcích, zpravidla se služebním autem a možností dojíždění, většinou z Prahy, nebo měst v okolí. Tito pracovníci mají zpravidla rovněž vlastní bydlení. Jedná se jen o 18 osob.
3. Střední kádry tvořené zejména mistry a nižšími vedoucími pracovníky v počtu 160 osob. Jedná se zpravidla o muže ve věku 30–40 let. Často pocházejí z Kolína a jeho okolí a z tohoto důvodu zpravidla nemají problém se zajištěním vlastního bydlení (pouze někteří bydlí i v bytech určených pro zaměstnance TPCA a to zpravidla v bytech větších).
4. Dělníci, kteří po zaškolení dosáhli vyšší pozice stabilizovaného člena pracovních týmů na montážních linkách. Je to nejpočetnější skupina zaměstnanců, kterou tvoří přibližně 2.400 osob. Přibližně třetina z nich ale považuje zaměstnání v automobilce pouze za dočasné a po čase se hodlá vrátit opět k rodině, nebo do místa, odkud pochází.
5. Dělníci ve věku do 25 let, kteří zpravidla začínají svoji pracovní kariéru, jsou zařazeni do procesu zaškolování a jsou s automobilkou zatím málo spjatí, zejména pokud nebydlí v bytech pro zaměstnance. Jedná se o přibližně 250 osob.

Tabulka 24: Zastoupení krajů, odkud se nájemníci nových bytů v lokalitě „Kasárna“ přistěhovali do Kolína

Kraj (stát) nájemce bytu	Podíl v %
Hl.m. Praha	2,2
Středočeský	10,5
Jihočeský	2,6
Plzeňský	0,4
Karlovarský	4,1
Ústecký	13,3
Liberecký	1,8
Hradecký	6,0
Pardubický	9,4
Olomoucký	7,5
Moravskoslezský	16,2
Jihomoravský	3,8
Zlínský	1,5
Vysočina	6,4
Slovensko	13,9
Polsko	0,4
Celkem	100,0

6. Dělníci z Čech a Moravy, Slovenska a Polska bydlící na ubytovnách. Je to poměrně početná skupina (přibližně 900 osob). Jedná se o pracovníky buď svobodné, nebo s rodinami bydlícími mimo Kolínsko. Jsou poměrně slabě spjati s automobilkou a svůj pracovní poměr v Kolíně považují rovněž spíše za dočasný.

Vzhledem k celkovému počtu 856 bytů v lokalitě „Kasárna“ a na sídlišti U vodárny a současným 878 místům na ubytovnách, je možné očekávat, že problém bydlení pracovníků žijících na ubytovnách by se výstavbou bytů měl do velké míry vyřešit, resp. počet míst na ubytovnách by se mohl snížit až o polovinu. Bydlení na ubytovnách bude, dle plánů zástupců automobilky, i výhledově zachováno v rozsahu 400 míst s tím, že bude sloužit části pracovníků posledních tří skupin, kteří jsou s automobilkou poměrně málo spjati a k zaměstnání přistupují jako k výhodné možnosti krátkodobého či střednědobého výdělků.

Automobilka má v současnosti komparativní výhodu příznivé výše výdělků. Předpokládá se, že podobných firem bude v blízké budoucnosti více a tak se sníží atraktivita zaměstnání v TPCA. Vysoká fluktuace zaměstnanců již nyní není vedením firmy přijímána bez výhrad. Původní představy, zejména japonského managementu, byly odlišné. Nicméně vzhledem k tomu, že se jedná spíše o montážní, než výrobní závod, a pracovníci mohou být během několika měsíců zaškoleni a přejít na pozici plnohodnotného člena pracovní skupiny, nepůsobí vysoká fluktuace firmě až tak závažné problémy. Ve firmě není vlastní vývoj, ani vlastní motorárna. Nejsou zde tedy vývojoví pracovníci a pracovníci konstrukce a tak může montáž využívat zaškolené pracovníky a případně je i po několika letech obměňovat.

SONDA DO NÁZORŮ NA BYDLENÍ A ZAMĚSTNÁNÍ MEZI NÁJEMNÍKY V LOKALITĚ „KASÁRNA“

Lokalita „Kasárna“ je zatím jediným sídlištěm, kde jsou do nově postavených nájemních bytů již nastěhováni zaměstnanci automobilky TPCA. V období květen – červenec 2006 jsme provedli orientační sondu do názorů místních nájemníků. Tento orientační průzkum se týkal jen rodin zaměstnanců, kteří využili formu přidělení bytu s dispozičním právem TPCA. Při případném ukončení pracovního poměru by tak museli byt opustit. V rámci průzkumu provedeném formou polostandardizovaných rozhovorů byly získány názory na bydlení od 23 zaměstnanců nebo jejich rodinných příslušníků (doplňkově též dvou pracovníků, kteří bydlí mimo lokalitu Kasárna v podnájmu). Cílem bylo přednostně zjistit názory samotných zaměstnanců, ve čtvrtině případů však byly, z časových důvodů, dotázány manželky zaměstnanců.

Tabulka 25: Výše celkových měsíčních výdajů na bydlení (kategorizovaná) pro respondenty sondy v lokalitě „Kasárna“

Měsíční náklady na bydlení v Kč	Počet respondentů	tj. %
do 3999	1	4,0
4000 – 4999	6	24,0
5000 – 5999	-	-
6000 – 6999	4	16,0
7000 – 7999	8	32,0
8000 – 8999	2	8,0
9000 – 9999	1	4,0
přes 10000	3	12,0
Celkem	25	100,0

V převážné míře se rozhovorů zúčastnili nájemníci z bytů o velikosti 2+kk (56 % dotázaných, 14 dotázaných), 5 dotázaných (20 %) bydlelo v bytech 1+kk a 4 dotázaní (16 %) v bytech 3+kk. Věk respondentů je odrazem věkové skladby zaměstnanců automobilky. V té je průměrný věk zaměstnance 26 let, průměrný věk dotázaných je mírně vyšší, 28 let. Mezi respondenty nebyla ani jedna osoba starší 40 let. Respondenti jsou rovnoměrně zastoupeni podle kraje, odkud se do Kolína (tedy Středočeského kraje) přistěhovali; větší je zastoupení těch pracovníků, kteří se do Kolína přistěhovali z Ústeckého (20 %, 5 respondentů) a Moravskoslezského (16 %, 4 respondenti) kraje. Mezi respondenty významně převažují manželské páry s dětmi (48 %, 12 respondentů); vysoký je ovšem i podíl nesezdaných párů s dětmi (28 %, 7 respondentů). Na rozdíl od struktury zaměstnanců podniku jsou tedy ve vzorku více zastoupeny domácnosti s dětmi (rodiny) a daleko méně svobodní lidé, kteří jinak tvoří většinu zaměstnanců automobilky. Podle nejvyššího dokončeného vzdělání tvoří nejsilnější skupinu mezi respondenty vyučení lidé (68 %, 17 respondentů), a to často vyučení i v oborech nesouvisejících s výrobou automobilů nebo kovoprůmyslem (32 %, 8 respondentů). Podíl dotázaných se základním vzděláním je stejný jako podíl dotázaných se středním vzděláním (16 %, 4 respondenti).

V současných podmínkách je obvyklé, že významná část obyvatel v produktivním věku má zkušenosti s nezaměstnaností. Téměř polovina dotázaných byla již alespoň jednou ve svém produktivním věku nezaměstnaná (48 %, 12 respondentů), 30 % respondentů (8 respondentů) bylo dokonce bez zaměstnání v původním bydlišti déle než půl roku (žádný respondent však nebyl bez zaměstnání déle než rok). Respondenti bydleli v původním bydlišti většinou v nájemních bytech na sídlištích (48 %, 12 respondentů), 24 % respondentů (6 respondentů) bydlelo v rodinných domech ve městě nebo na venkově. Většina dotázaných, 64 % respondentů (16 respondentů), ovšem před stěhováním do Kolína bydlela ještě u svých rodičů či jiných příbuzných; 28 % respondentů (7 respondentů) mělo vlastní podnájem v obecních nebo soukromých nájemních bytech a pouze 8 % respondentů (2 respondenti) bydleli v bytě či domě v jejich vlastnictví. Tento údaj do určité míry potvrzuje domněnku, že na nabídku zaměstnání s možností získat bydlení v místě zaměstnání zřejmě poněkud reagují lidé z nájemních bytů nebo lidé bez vlastního právního důvodu užívání bydlení; též více lidí z měst oproti lidem z venkova.

Motivy migrace jsou odrazem působení více příčin. Sonda ukázala, že hlavními motivy pro rozhodnutí přijmout zaměstnání v automobilce TPCA Kolín byla možnost získání bytu (44 %, 11 respondentů), navíc bytu v poměrně atraktivním městě s dobrým dopravním napojením na metropoli, a získání dobře placeného místa nebo zajímavé práce v perspektivním odvětví (44 %, 11 respondentů). Většina dotázaných, 84 % (21 respondentů), je se svým rozhodnutím i se svým zaměstnáním v automobilce spíše či určitě spokojena, 76 % (19 respondentů) by rádo v Kolíně zůstalo dlouhodobě. Nejvíce si respondenti pochvalují dobře placené zaměstnání, zajímavou práci a dobrý kolektiv pracovníků (64 %, 16 respondentů), ale také možnost získání nájemního bytu (36 %, 9 respondentů). Řada z nich si v Kolíně rychle našla dobré přátele (84 %, 21 respondentů) a vytvořila si tam již své zázemí. Mnoho z nich uvažuje tak i o výstavbě vlastního rodinného domku v Kolíně či v jeho okolí (52 %, 13 respondentů), pokud rodina časem získá potřebné finanční prostředky. Tato úvaha pramení ze skutečnosti, že výdaje na bydlení v bytech přidělených zaměstnancům automobilky jsou relativně vysoké (nákladové nájemné činí 64 Kč/m² podlahové plochy bytu). Tabulka 25 udává výši měsíčních celkových výdajů na bydlení podle údajů, které uvedli sami respondenti.

Výše výdajů na bydlení je hodnocena většinou respondenty jako příliš vysoká (76 %, 19 respondentů) a pouze 16 % z nich (4 respondenti) ji považují za přiměřenou. Toto hodnocení je přirozeně ovlivněno tím, zda-li rodina musí vyjít jen z příjmu jednoho svého člena, zpravidla zaměstnaného muže, jelikož žena je na mateřské dovolené, nebo jsou v zaměstnání alespoň dva členové domácnosti.

Respondenti byli rovněž dotazováni na sílu osobní vazby k místu předcházejícího bydlení – 40 % respondentů (10 respondentů) ji označilo za silnou, většina dotázaných (60 %, 15 respondentů) však naopak za slabší nebo velmi slabou. Většina respondentů považuje volbu odejít za práci a za bydlením do Kolína za správnou (76 %, 19 respondentů), 24 % respondentů (6 respondentů) na tuto otázku ovšem nedokázalo odpovědět. Respondenti na svém rozhodnutí pracovat v Kolíně oceňují zejména to, že získali nové zkušenosti a kvalifikaci (76 %, 19 respondentů), což do velké míry potvrzuje též závěry kvalitativních výzkumů v Opavě a v Praze. Respondenti byli rovněž dotazováni, zda-li zvažují možnost, že by se za prací i v budoucnu častěji stěhovali, pokud by bylo možné získat s prací i bydlení. „Pouze“ 36 % respondentů (9 respondentů) odpovědělo spíše ano či ano, nesouhlas naopak vyjádřilo 64 % respondentů (16 respondentů). Znamená to tedy, že ačkoliv toto stěhování, zpravidla díky svému nízkému věku a začátku pracovní kariéry, považovali dotázaní za důležité a správné, většina z nich by se za prací v budoucnu již stěhovat nechtěla, a to ani v případě, že by jim podobně jako v Kolíně bylo opět nabídnuto nájemní bydlení za nákladové nájemné. Zejména se jednalo o ty dotázané, kteří byli o něco vyššího věku (i když stále relativně mladí) a kteří zdůrazňovali ve svých postojích orientaci na rodinný životní styl a stabilitu.

ZÁVĚR

Výstavba automobilky TPCA v průmyslové zóně Kolín – Ovčáry byla od samého počátku vedena snahou vytvořit zahraničnímu investorovi výhodné podmínky pro investici. Týkalo se to i zajištění bydlení pro budoucí zaměstnance automobilky. Celkem se počítá s výstavbou 856 obecních bytů (na které bude mít ovšem dispoziční právo automobilka TPCA, takže se v zásadě bude jednat o byty „podnikové“), z nichž 291 (lokalita „Kasárna“) je již v užívání a dalších 565 (sídlíště U vodárny) bude předáno do konce roku 2006. V průběhu výstavby bytů došlo k nemalým problémům a zpožděním, celkový skluz s dokončením posledních bytů dosáhl přibližně jednoho roku. **Průměrná předpokládaná veřejná nevratná dotace ze zdrojů MMR a SFRB na jednu postavenou (resp. rekonstruovanou) bytovou jednotku, včetně dotací na infrastrukturu, činila 900.000 Kč, přičemž ve skutečnosti dosáhla tato nevratná dotace dokonce výše 1.030.000 Kč na bytovou jednotku; pozemek pro výstavbu bytů byl navíc nabídnut zdarma od obce Kolín.**

V lokalitě „Kasárna“ je 33 % nově postavených nebo zrekonstruovaných bytů o velikosti 1+kk a 86 % bytů do velikosti 2+kk; jedná se tedy z většiny o malé bytové jednotky. **I přes skutečně vysokou veřejnou dotaci připadající na jednu bytovou jednotku, získání pozemku pro výstavbu bytů zdarma a malou podlahovou plochu podporovaných bytů, jsou celkové měsíční náklady na bydlení zaměstnanců automobilky, kteří přidělení nového nájemního bytu využili, vysoké (u bytů 2+kk okolo 7.000 Kč a u bytů 3+1 dokonce více než 10.000,- Kč); nájemné je stanoveno v souladu s dotačními pravidly MMR ve výši tzv. věcně usměrňovaného nájemného, tedy de facto nákladového nájemného. I z důvodu vysokých výdajů na bydlení je i v již postavených bytech v lokalitě „Kasárna“ relativně vysoký obrát nájemníků (měsíčně se uvolní okolo dvou bytů) a vysoké výdaje na bydlení v přidělovaných bytech zřejmě též přispívají k vysoké fluktuaci zaměstnanců továrny. Většina nájemníků je s výší výdajů na bydlení nespokojena a považuje výdaje za příliš vysoké; mnoho původních žadatelů nakonec možnost přidělení bytu nevyužila. Již dnes je 11 % bytů v bytech dokončených v lokalitě „Kasárna“ využíváno jen jako „ubytovna“, tj. pro ubytování většího počtu zaměstnanců v jednom bytě. Existuje odůvodněná obava, že o nově postavené byty na sídlíšti U vodárny nebude velký zájem z řad domácností a že mnoho bytů bude využito podobným způsobem, tedy jako ubytovna (v jednom bytě bude ubytováno více svobodných zaměstnanců). V takovém případě je ovšem efekt veřejných dotací nanejvýš sporný: jeho výsledkem by bylo „vytlačení“ komerčních ubytoven z ubytovacích služeb pro zaměstnance továrny a jejich nahrazení bydlením v draze státem a obcí dotovaných „podnikových ubytovnách“.**

Na druhou stranu mnozí nájemníci nových bytů přiznávají, že možnost získání bytu byla pro ně důležitým impulsem (motivací) pro stěhování do Kolína. Téměř polovina z dotázaných v krátké sondě mezi nájemníky nových bytů v lokalitě „Kasárna“ měla již zkušenost s nezaměstnaností, většina z nich bydlela před přestěhováním do Kolína u rodičů nebo v podnájmu, většina z nich také k původnímu místu bydliště měla spíše slabší vazby. Pro mnohé z nich byl byt v Kolíně prvním samostatným bydlením. Možnost získání bytu oceňovaly zejména rodiny s dětmi, které ovšem tvoří mezi zaměstnanci firmy spí-

še menšinu. Důležitou motivací byly rovněž relativně atraktivní platové podmínky (pro zaměstnance po zapracování) a snaha získat nové zkušenosti, poznatky a praxi v renomované automobilce. V automobilce pracuje v současnosti cca 3.690 pracovníků, převážně svobodných (66 %) a velmi mladých (průměrný věk zaměstnanců je 26 let) lidí.

Vyhodnocení toho, jak veřejná podpora bytové výstavby přispívá k mobilitě domácností za prací a následné stabilitě pracovních sil, není vůbec jednoduché. Na pobídku získání bytu zareagovali, v souladu se zjištěními z ostatních doplňkových kvantitativních a kvalitativních šetření provedených v rámci tohoto projektu, zřejmě (na základě nereprezentativní sondy mezi nájemníky přidělených „podnikových“ bytů) zejména:

- mladí lidé;
- svobodní lidé;
- lidé a rodiny s odpovědnějším přístupem k životu, kteří chtějí mít práci, chtějí získat zkušenosti a praxi, a případná kratší doba nezaměstnanosti je spíše podnítila k hledání trvalého zaměstnání a bydlení;
- lidé nebo rodiny, které neměly vlastní bydlení, a přidělený byt byl často prvním samostatným bydlením v jejich „kariéře bydlení“;
- obyvatelé měst a zejména měst větších; na lidi a rodiny bydlicí na venkově nabídka působila slaběji;
- kvalifikace a profesní vazba na strojírenskou výrobu se uplatnila poměrně málo, pracovníci automobilky byli pro výrobní činnost zaškoleni přímo v Kolíně.

Nabídku bydlení nevyužili příliš středoškoláci a jen v malé míře vysokoškolsky vzdělaní lidé. Do určité míry lze říci, že zajištěné bydlení a stabilní zaměstnání ovlivnilo i počet dětí v rodinách a ty mladé páry, které nabídky bydlení v Kolíně využily, neoddalují narození dítěte a populačním chováním se tak odlišují od většiny mladé populace v ČR. Získání perspektivního zaměstnání a samostatného bydlení může určitým způsobem změnit způsob života mladých lidí, ale tento závěr by bylo nutné ověřit rozsáhlejším výzkumem demografického chování mladých lidí. Na druhou stranu, většina z těch dotázaných, kteří již měli rodinu, by se v budoucnu, při podobné nabídce zaměstnání s podnikovým bydlením, již stěhovat jinam nechtěla. Je skutečně otázkou, zda-li se tento výsledek dá považovat za úspěch, je-li srovnán s výší celkové státní dotace. Jelikož autorům této studie nejsou známy další bližší podrobnosti, není možné udělat rezolutní závěr, ale je velmi pravděpodobné, že případ průmyslové zóny Kolín-Ovčáry by spíše než jako inspirace pro podobné podniky v budoucnu měl posloužit jako případ, který by se již neměl v budoucnu znovu opakovat.

2.3 Druhé celostátní dotazníkové šetření – výzkum CVVM (říjen 2006)

Poslední celostátní dotazníkové šetření, které proběhlo opět formou zařazení otázek do omnibusového šetření Centra pro výzkum veřejného mínění v říjnu 2006 (dále CVVM 2006), mělo za cíl:

- zvýšit vysvětlení variability zamýšlené ochoty stěhovat se za pracovními příležitostmi (v případě nezaměstnanosti a v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání/podnikání) za účelem spolehlivějšího zjištění vlivu právního důvodu užívání bytu na ochotu stěhovat se za prací;
- přesněji poznat příčiny neochoty stěhovat se za pracovními příležitostmi;
- zjistit co možná nejreálněji efekt veřejných pobídek v oblasti bydlení na ochotu stěhovat se za pracovními příležitostmi;
- zjistit názory respondentů na účinnost konkrétních veřejných pobídek v oblasti bydlení na ochotu stěhovat se za pracovními příležitostmi.

Při přípravě šetření byla využita zjištění z předcházejících kvantitativních sociologických výzkumů (zejména pak z výzkumu CVVM 2005 provedeného v rámci tohoto projektu), zjištění z doplňkového dotazníkového výzkumu mezi nezaměstnanými lidmi v Opavě z jara 2006, zjištění z kvalitativních šetření (skupinkových rozhovorů) v Opavě a v Praze z června 2006 a poznatky z případové studie provedené v průmyslové zóně Kolín-Ovčáry v polovině roku 2006.

Z kvalitativních šetření i dotazníkového šetření mezi nezaměstnanými lidmi v Opavě se ukázalo, že psychologie osobnosti a životní styl respondenta jsou pro ochotu stěhovat se za pracovními příležitostmi, vedle již prokázaných faktorů, velmi důležité. Vedle toho se ukázaly být důležité též postoje k práci

(profesní kariéře, seberealizaci v práci, snahy něco dokázat), spokojenost se zaměstnáním, spokojenost s bydlením, chápání odpovědnosti (vůči sobě a širší rodině), ochota podstoupit v profesní kariéře určitá rizika i obecné postoje k ekonomickému a společenskému uspořádání v naší zemi. Všechny výše zmíněné postojové proměnné tedy měly být zastoupeny v posledním dotazníkovém šetření, aby mohl být čistý vliv podmínek bydlení na zamýšlenou prostorovou mobilitu domácností za pracovními příležitostmi relevantně zjištěn. Vedle toho by v šetření neměla chybět baterie otázek zjišťující významnost různých důvodů neochoty stěhovat se za prací pro ty respondenty, kteří by se v případě nezaměstnanosti za prací nestěhovali. Samotné baterie otázek zjišťující ochotu přestěhovat se za pracovními příležitostmi byly ponechány ve stejném znění, v jakém byly použity v šetření CVVM 2005 (mimo malou změnu), jelikož ponechání stejných baterií otázek s sebou nese jisté výhody (zejména výhodu možnosti meziročního srovnání).

Efekt veřejných pobídek na prostorovou mobilitu domácností za prací není možné dotazníkovým šetřením zjišťujícím reakce na ve skutečnosti neexistující podnět, a týkajícího se navíc zamýšlené a nikoliv skutečné prostorové mobility, vůbec zjistit. Tento efekt je možné relevantně měřit pouze v případě opravdového zavedení takových pobídek nebo v případě experimentálního uplatnění takových pobídek ve vybraných lokalitách. Experiment, který nastoluje nereálnou situaci, sice představuje možnou metodu sociologického nebo ekonomického výzkumu, nicméně v tomto případě by se s velkou pravděpodobností dostal za hranice přijaté etiky při vědecké práci (respondenti by totiž o nereálnosti nabízených pobídek nesměli vědět, jinak by se mohli chovat podobně jako v případě dotazníkového šetření).

Výsledky dotazníkového šetření nicméně, podobně jako výsledky ekonometrických simulací vycházející především z premis racionálního chování, mohou odhalit ty nejdůležitější, silné vazby, aniž by si kladli nárok na to, že mohou tyto vazby specifikovat s vysokou přesností. Aby však nedošlo ke „znásilnění“ dat a zkreslení skutečnosti, je nutné se velmi pečlivě věnovat formulaci otázek a řazení otázek v dotazníku. Je ověřenou skutečností, že v našem prostředí reaguje velká část dotázaných (často většina) na veřejné pobídky kladně a že si dotázaní jen velmi zřídka uvědomují, že dodatečné výdaje státního rozpočtu na dané pobídky mohou být spojeny se zvyšováním daňové zátěže, ohrožením konkurenceschopnosti české ekonomiky a výhledově též hospodářskou stagnací. Pokud by tedy byla otázka formulována pouze tak, zda-li si respondent myslí, že určitá konkrétní pobídka může účinně napomoci většímu stěhování za prací, existuje zřejmě jen velmi málo pobídek, se kterou by nesouhlasila většina dotázaných.

Abychom se vyhnuli výše zmíněnému problému, formulovali jsme baterii otázek dotazující se na účinnost jednotlivých pobídek tak, aby si respondent dodatečné veřejné výdaje spojené s těmito pobídkami lépe uvědomil. Do výčtu veřejných pobídek v oblasti bydlení byly zařazeny jen ty pobídky, které se v určité podobě vyskytují i ve vyspělých zemích. „Skutečný“ efekt veřejných pobídek v oblasti bydlení na chování respondentů jsme navíc zjišťovali jednoduchým „trikem“: respondent nejdříve odpovídal na otázku po ochotě přestěhovat se za pracovními příležitostmi (v případě nezaměstnanosti i v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání/podnikání) daleko od současného bydliště (uvedeno bylo 300 km od současného bydliště) bez jakýchkoliv veřejných pobídek a navíc ani v té chvíli nejspíše neměl ani povědomí o tom, že nějaké pobídky budou dále součástí šetření nebo že se šetření vůbec věnuje problematice stěhování lidí za pracovními příležitostmi. Teprve po několika dalších zpřesňujících otázkách byla zařazena otázka zjišťující, zda-li by se jeho/její postoj změnil po zavedení veřejné pobídky. Jelikož tímto způsobem nebylo z obavy ze stylizace možné zjišťovat efekt všech možných veřejných pobídek, byla zvolena možnost nabídnout respondentovi jednu, ale „značnou“ pobídku, jakkoliv možná nereálnou, a to obecní byt s regulovaným nájemným v místě nového zaměstnání (byt s nájemným nižším než tržním) odpovídajícím velikostně velikosti jeho rodiny (podobně jako při dotazníkovém šetření v Opavě). Efekt této pobídky byl následně sledován změnou v postojích respondentů a bližší statistickou analýzou té skupiny respondentů, která původně stěhování za prací odmítala, ale na danou pobídku reagovala změnou postoje ve prospěch stěhování. Vedle veřejných pobídek byly ve zvláštní baterii otázek též zkoumány názory na to, zda-li i odstranění bariér pro stěhování (regulace nájemného, daně z převodu nemovitostí a jiné) mohou či nemohou v této oblasti rovněž výrazněji napomoci. Celé znění otázek dotazníku, které byly do výzkumu zařazeny pro účely řešení tohoto projektu, je uvedeno v Příloze 6.

Šetření proběhlo na vzorku 1.002 respondentů vybraných metodou kvótního výběru. Na otázky týkající se stěhování za prací odpovídali respondenti, kteří ve chvíli šetření nebyli studenty nebo důchodci, tedy ekonomicko-aktivní respondenti (623 respondentů). Na otázky zjišťující vnímání účinnosti veřejných pobídek odpovídali všichni respondenti.

2.3.1 Výsledky – vliv podmínek bydlení na zamýšlenou mobilitu za prací

Otázky zjišťující životní styl a psychologický typ respondenta (otázky L.11 a L.12) byly zpracovány pomocí faktorové analýzy (na každé baterii otázek zvlášť) a následně byly identifikovány následující latentní typy životního stylu a psychologie respondenta:

- **Faktor zdravého životního stylu v souladu s přírodou** (spojujícího zejména život v souladu s přírodou a zdravý životní styl) a **faktor rodinného životního stylu** (saturovaný zejména „životem s rodinou a pro rodinu“);
- **Faktor konzervativně-liberálního psychologického typu** (spojujícího, v jednom extrému, postoje oceňující pořádek s explicitními konzervativními životními postoji, se sebehodnocením jako „stojí nohama pevně na zemi“ a „udržuje získanou životní rovnováhu“), **faktor inovace a kreativity** (spojující touhu žít „naplno“ s touhou vyniknout, mít zajímavou kreativní práci, držet krok s technologickým pokrokem a stále hledat nové) a **faktor odevzdanosti** (spojujícího postoje „neřeší budoucnost“ a „dělá jen co musí“).

Faktorová analýza na baterii životního stylu vysvětlila celkem 58 % variance, přičemž nejsilnějším (37 % variance) byl faktor zdravého životního stylu v souladu s přírodou. Faktorová analýza na baterii zjišťující základní psychologický typ respondenta vysvětlila celkem 61 % variance, přičemž nejsilnějším (32 % variance) byl faktor inovace a kreativity a druhým nejsilnějším (19 % variance) byl faktor konzervativně-liberálního psychologického typu. V dalších analýzách byla využita data týkající se životního stylu a psychologického typu respondenta jak v podobě agregovaných faktorů, tak v podobě jednotlivých proměnných, tedy odpovědí na jednotlivé otázky (zejména v případě životního stylu respondenta bylo spíše využito jednotlivých proměnných, jelikož stávající rozdělení faktorů životního stylu nemělo pro analýzu zamýšlené migrace za pracovními příležitostmi podstatný význam).

Respondent byl dotazován (otázka L.1), zda-li by jej přimělo ke stěhování do jiné obce (a nalezení jiného bydlení), pokud by jeho domácnost byla vystavena tíživé finanční situaci z důvodu ztráty jeho zaměstnání nebo zaměstnání partnera a v jiné obci by se vhodné zaměstnání pro něj či partnera našlo: 52 % ekonomicko aktivních respondentů odpovědělo určitě ano nebo spíše ano, 39 % ekonomicko aktivních respondentů by taková životní situace určitě či spíše přiměla ke stěhování i do vzdálenější obce (300 km od současného bydliště – otázka L.2). Respondent byl rovněž dotazován, zda-li by jej přimělo ke stěhování do jiné obce (a vyhledání jiného bydlení), pokud by se mu naskytl příležitost získat v novém bydlišti dvojnásobný příjem ze zaměstnání či podnikání, než má dosud: okolo 56 % respondentů odpovědělo určitě či spíše ano a 39 % respondentů by přiměla taková nabídka i ke stěhování do vzdálenější obce. Zjištěné výsledky jsou více méně konzistentní s výsledky z šetření CVVM 2005; menší ochota stěhovat se na delší vzdálenost může být dána formulací otázky (zatímco v roce 2005 bylo uvedeno, že se obec nachází v takové vzdálenosti, že dostat se tam by trvalo dvě hodiny, v roce 2006 byla vzdálenost specifikována jako 300 km od současného bydliště, což obecně předpokládá delší dojížďkovou vzdálenost).

Skutečnost, že je respondent ochoten stěhovat se za prací v případě finanční nouze vyvolané nezaměstnaností, byla statisticky významně dána:

- **právním důvodem užívání bytu** (vlastníci rodinných domů jsou významně méně mobilní než lidé žijící v jiných právních typech bydlení, zejména méně mobilní než nájemníci, podnájemníci a lidé bez přímého právního vztahu k užívanému bydlení);
- **typem zástavby**, ve které respondent bydlí (lidé žijící v rodinných domech ve městě a zejména pak lidé žijící v rodinných domech na venkově jsou významně méně mobilní než lidé žijící v bytových domech na sídlištích a v bytových domech na venkově);
- **urbanistickým prostředím** (lidé z měst jsou významně více mobilní než lidé z malých obcí, z venkova);
- **rodinným stavem** (lidé svobodní jsou významně více mobilní než lidé sezdání);
- **věkem respondenta** (lidé mladší jsou významně více mobilní než lidé starší);
- **obecnou flexibilitou v pracovních záležitostech** (zjišťovanou otázkou, zda-li by respondent přijal nejisté zaměstnání „na zkoušku“, pokud by mu byl nabídnut dvojnásobný plat, než má dosud – otázka L.7) – lidé flexibilnější v pracovních záležitostech jsou významně více mobilní než lidé méně flexibilní v pracovních záležitostech;
- **obecnou zkušeností prostorové mobility** (zjišťovanou počtem stěhování respondenta s rodiči v dětství – otázka L.13) – lidé se zkušeností se stěhováním z dětství jsou významně více mobilní než lidé bez této zkušenosti;

- **spokojeností s bydlením** (otázka L.10) – lidé spokojení se svým bydlením jsou významně méně mobilní než lidé nespokojení se svým bydlením;
- **zařazením respondenta na kontinuu faktoru inovace a kreativity** (zejména pak jejich snahou vyniknout, mít zajímavou kreativní práci, držet krok s technologickým pokrokem a stále hledat nové – vybrané otázky baterie L.12) – lidé kladoucí větší důraz na nové poznatky a kreativní zaměstnání (zejména pak lidé snažící se vyniknout, mít zajímavou kreativní práci, držet krok s technologickým vývojem a toužící stále hledat nové) jsou více mobilní než lidé kladoucí menší důraz na výše zmíněné;
- **zařazením respondenta na kontinuu faktoru konzervativně-liberálního psychologického typu** – zde je ovšem závislost nelineární a těžko interpretovatelná, jelikož lidé konzervativního typu jsou více zastoupeni jak mezi těmi, kteří by se za daných okolností určitě stěhovali, tak mezi těmi, kteří by se určitě nestěhovali.

Ochotu stěhovat se za prací v případě nezaměstnanosti neovlivňuje ovšem statisticky významně pohlaví respondenta, příjem domácnosti, životní úroveň domácnosti, vzdělání respondenta (!), jeho důraz na úspěch v kariéře (otázka L.6), spokojenost se současným zaměstnáním (L.5), alternativní chápání odpovědnosti (otázka L.9), jeho postoje k současné situaci u nás (otázka PS.5) a faktory životního stylu. Mimo překvapivě zcela nevýznamný vliv vzdělání respondenta je zjištění o nevýznamnosti pohlaví, příjmu domácnosti a životní úrovně domácnosti v souladu s výsledky šetření CVVM 2005.

Na ochotu stěhovat se za prací při nabídce dvojnásobného příjmu ze zaměstnání či podnikání, než má respondent nyní, mají statisticky významný vliv stejné proměnné a faktory jako v předcházejícím případě: faktor inovace a kreativity však není významný jako celek, významný je pouze postoj „stále hledá nové“ (lidé ztotožňující se s tímto postojem jsou významně více mobilní než lidé neztotožňující se s tímto postojem) a statisticky významným faktorem je nyní také životní úroveň domácnosti (lidé se špatnou životní úrovní jsou v tomto případě významně více mobilní než lidé s dobrou životní úrovní). Vliv faktoru konzervativně-liberálního psychologického typu je tentokrát lineární – lidé konzervativnějšího typu jsou významně méně mobilní než lidé liberálního psychologického typu.

Vliv proměnných a faktorů u zamýšlené migrace za prací v případě nezaměstnanosti, a to tentokrát na dlouhou vzdálenost (300 km od současného bydliště), je opět velmi podobný: faktor inovace a kreativity není ovšem významný jako celek, avšak významný je vliv postojů „stále hledá nové“, „hledá kreativní práci“ a „snaží se vyniknout“ (tedy mnohé proměnné tohoto faktoru, lidé ztotožňující se s těmito postoji jsou významně více mobilní než lidé neztotožňující se s těmito postoji), statisticky významné je tentokrát též alternativní chápání odpovědnosti (lidé chápající odpovědnost spíše jako vlastní soběstačnost jsou významně více mobilní než lidé chápající odpovědnost spíše jako zabezpečení potřeb širší rodiny – otázka L.9) a významným faktorem je opět životní úroveň domácnosti (lidé se špatnou životní úrovní jsou významně více mobilní než lidé s dobrou životní úrovní). Vliv faktoru konzervativně-liberálního psychologického typu je opět zřetelně lineární.

Konečně vliv proměnných a faktorů u zamýšlené migrace za prací v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání či podnikání, než má respondent nyní, a to na dlouhou vzdálenost, je opět velmi podobný: faktor inovace a kreativity není významný jako celek, avšak významný je vliv pouze postoje „stále hledá nové“ (lidé ztotožňující se s tímto postojem jsou významně více mobilní než lidé neztotožňující se s tímto postojem), velmi významné je též alternativní chápání odpovědnosti (lidé chápající odpovědnost spíše jako vlastní soběstačnost jsou významně více mobilní než lidé chápající odpovědnost spíše jako zabezpečení potřeb širší rodiny) a významná je též životní úroveň domácnosti (lidé se špatnou životní úrovní jsou významně více mobilní než lidé s dobrou životní úrovní). Vliv faktoru konzervativně-liberálního psychologického typu je opět zřetelně lineární.

Obecně je možné říci, že většina proměnných, ze kterých se saturuje faktor inovace a kreativity, má významný vliv zejména na zamýšlenou migraci za pracovními příležitostmi v případě nezaměstnanosti a má menší (méně významný) vliv při zamýšlené migraci za pracovními příležitostmi v případě nabídky vyššího příjmu ze zaměstnání/podnikání. Životní úroveň domácnosti má významný vliv pouze na zamýšlenou migraci za prací na dlouhou vzdálenost. Analogicky alternativní chápání odpovědnosti má významný vliv pouze na zamýšlenou migraci za prací na dlouhou vzdálenost. Ve všech případech ovšem podmínky bydlení (právní důvod užívání bydlení, typ zástavby a urbanistické prostředí) jsou významnými faktory ovlivňujícími zamýšlenou mobilitu za prací, stejně jako rodinný stav a věk respondenta v případě „pevných“ nezávislých proměnných, a obecná flexibilita v pracovních záležitostech, obecná zkušenost prostorové mobility, spokojenost s bydlením a zařazení v kontinuu faktoru konzervativně-

liberálního psychologického typu v případě „měkkých“ postojových nezávislých proměnných. Síla vlivu jednotlivých proměnných a faktorů u různých druhů migrace za prací může ovšem být odlišná, což nejlépe zjistí vícerozměrná statistická analýza (regresní modely – viz dále).

V případě ochoty stěhovat se za pracovními příležitostmi na dlouhou vzdálenost bylo následně zjišťováno, zda-li se postoj respondenta změní, dostane-li poměrně velkorysou veřejnou pobídku, a to možnost získat obecní nájemní byt s regulovaným nájemným (nižším než tržním) odpovídajícím velikosti jeho rodiny v místě nového zaměstnání. Z celkového počtu dotázaných ekonomicko aktivních respondentů 39 % nezměnilo svůj původní pozitivní postoj ke stěhování a 47 % nezměnilo svůj původní negativní postoj ke stěhování, tj. 86 % respondentů mělo i po nabídce levnějšího nájemního bydlení v místě nového zaměstnání stejný názor jako bez této nabídky. 4 % respondentů z neznámých příčin změnilo svůj původní pozitivní postoj ke stěhování na negativní a 9,5 % respondentů změnilo svůj původní negativní postoj ke stěhování na pozitivní. Tato změna (necelých 10 % ekonomicko aktivních respondentů) nebyla značná (proto je těžké ji při daném výběrovém vzorku statisticky zpracovat), nebyla ovšem ani triviální z hlediska vlivu pobídek v oblasti bytové politiky na migraci českých domácností za prací. Ekonomicko aktivní respondenti, kteří po nabídce levnějšího nájemního bydlení v místě nového zaměstnání svůj původní negativní názor na stěhování změnili, oproti těm ekonomicko aktivním respondentům, kteří svůj původní negativní názor na stěhování nezměnili, jsou statisticky významně:

- **nižšího věku** (lidé mladší významně více změnili svůj původní negativní názor na pozitivní než lidé starší);
- **svobodní a rozvedení** (lidé svobodní a rozvedení významně více změnili svůj původní negativní názor na pozitivní než lidé sezdání);
- **lidé nežijící rodinným životním stylem** (jako důvod svého nestěhování původně uváděli významně více než ti, kteří svůj negativní postoj ke stěhování nezměnili, že by si práci našli i v místě bydliště a že plat, který by jim jinde nabídli, by byl nejspíše nízký; významně méně naopak uváděli rodinné důvody nebo důvody týkající se vazby na domov, kraj);
- **flexibilnější v pracovních záležitostech obecně** (lidé flexibilnější v pracovních záležitostech významně více změnili svůj původní negativní názor na pozitivní než lidé méně flexibilní v pracovních záležitostech);
- **mají větší obecnou zkušenost prostorové mobility** zjišťovanou počtem stěhování respondenta s rodiči v dětství (lidé se zkušeností se stěhováním z dětství významně více změnili svůj původní negativní názor na pozitivní než lidé bez této zkušenosti);
- **chápu odpovědnost jako vlastní soběstačnost** (lidé chápající odpovědnost zejména jako vlastní soběstačnost významně více změnili svůj původní negativní názor na pozitivní než lidé chápající odpovědnost jako zajištění potřeb širší rodiny);
- **více nespokojeni se svým dosavadním bydlením** (lidé spokojeni se svým bydlením významně méně změnili svůj původní negativní názor na pozitivní než lidé nespokojeni se svým bydlením);
- **kladou důraz na inovaci a kreativitu v zaměstnání** (zejména pak snahu vyniknout, mít zajímavou kreativní práci a stále hledat nové) – lidé kladoucí větší důraz na nové poznatky a kreativní zaměstnání (zejména pak lidé snažící se vyniknout, mít zajímavou kreativní práci a toužící stále hledat nové) významně více změnili svůj původní negativní názor na pozitivní než lidé kladoucí menší důraz na výše zmíněné.

Je tedy možné říci, že respondenti, kteří změnili svůj původní negativní postoj ke stěhování za prací v případě nezaměstnanosti na pozitivní, jsou velmi podobní těm, kteří svůj pozitivní postoj ke stěhování za prací vyjádřili i bez jakékoliv veřejné pobídky ze strany bytové politiky. Je tudíž velmi pravděpodobné, že na pobídky z oblasti bytové politiky (i ty relativně velké) budou za současných kulturních, ekonomických a obecně sociálně-politických podmínek reagovat zejména lidé, kteří již tak jsou více mobilní než jiní a kteří mají výše zmíněné charakteristiky vztahující se k lidem obecně více mobilním. Ani velká pobídka z oblasti bytové politiky (tedy nabídka levnějšího nájemního bydlení v místě nového zaměstnání) tak, za současných podmínek, nemění názory valné části těch lidí, kteří jsou obecně méně mobilní a stěhování v případě nezaměstnanosti nebo nabídky vyššího příjmu obecně odmítají.

Lidé, kteří vyjádřili určitě či spíše neochotu stěhovat se za pracovními příležitostmi v případě nezaměstnanosti na dlouhou vzdálenost (tedy 300 km od současného bydliště), byli rovněž dotazováni na důvody této neochoty (otázka L.3). Jednotlivé zjišťované důvody i odpovědi respondentů ukazuje následující tabulka 26 – v druhém sloupci tabulky je uvedeno zastoupení kladných odpovědí (rozhodně či spí-

Tabulka 26: Důvody odmítnutí stěhování za práci v případě nezaměstnanosti na dlouhou vzdálenost

Důvod	souhlas (v %)	uveden jako nejdůležitější (v %)
Já (nebo má rodina) jsme příliš svázáni s místem, kde nyní bydlíme (přáteli, rodinou, koníčky).	91	41
Stěhování by bylo pro mne (nebo pro mou rodinu) hodně smutné, protože se zde cítím(e) doma	91	30
<i>Domnívám se, že vhodnou práci bych si já či partner našel dříve či později i v místě svého bydliště nebo blízkém okolí</i>	85	26
Kraj nebo obec, kde bydlím, jsem si já (nebo má rodina) příliš oblíbil a jeho opuštění bych těžce nesl	82	29
<i>Takový plat, jaký by mě o přestěhování donutil přemýšlet, mi stejně nikdo nikde nenabídne</i>	82	24
<i>Najít finančně dostupné bydlení ve městech s dobře placeným zaměstnáním je příliš obtížné</i>	81	15
Příliš jsem investoval do našeho bytu či domu, a to nejen finančně, ale také duševně, abych z něj vytvořil domov	80	34
Musel bych prodat svůj (naš) dům nebo byt a to bych udělal jen v opravdu krizové situaci	74	34
<i>Situaci bych raději než stěhováním řešil dojíždkou i na delší vzdálenost, případně bych pracovní týden trávil v místě pracoviště a k rodině se vracel o víkendech</i>	73	21
Hrozilo by mi (nám), že budu platit za bydlení podstatně více než dnes	73	13
<i>Mí (naši) příbuzní jsou příliš závislí na mé (naši) pomoci</i>	37	10
<i>Jsem (naše rodina je) závislý na pomoci příbuzných a o tuto výpomoc bych přestěhováním přišel</i>	22	5
<i>Byl bych schopen pokrýt své výdaje i bez regulérního zaměstnání</i>	21	3
<i>Můj zdravotní stav nebo zdravotní stav mého partnera mi stěhování neumožňuje</i>	19	8

še souhlasím s daným důvodem) mezi lidmi, kteří odmítli stěhování za práci; ve třetím sloupci tabulky je uveden podíl respondentů, kteří uvedený důvod pro odmítnutí stěhování uvedli alespoň jednou mezi třemi nejdůležitějšími důvody (otázka L.4).

Faktorová analýza, která vysvětlila celkem 62 % variance, rozdělila všechny uvedené důvody do pěti faktorů – faktoru vazby na obec, kraj, byt (22 % variance), faktoru nízké dostupnosti bydlení a nízkých mezd (13 % variance), faktoru závislosti na příbuzných a špatného zdravotního stavu (11 % variance), faktoru důvěry v sebe (důvěry, že práce by se našla i v místě bydliště, 8 % variance) a faktoru odevzdanosti (spojeného s přesvědčením, že bude schopen pokrýt výdaje i bez zaměstnání, 8 % variance). Zařazení jednotlivých proměnných do pěti uvedených faktorů (podle úrovně „saturace“ jednotlivých faktorů jednotlivými proměnnými) je naznačeno v tabulce prostřednictvím odlišné sytosti písma. Jednoznačně nejsilnějšími jsou důvody spočívající v silné vazbě na obec, kraj, byt či dům, kde respondent bydlí a cítí se doma. Nejsilnějším důvodem nestěhování českých občanů za pracovními příležitostmi tak není obecná finanční nedostupnost bydlení, ale úzká vazba na lokalitu, ale také bydlení (byt či dům), kde respondent dosud žil, kde se cítí doma.

V tomto kontextu je poměrně zajímavé, že šetření CVVM 2005 vyloučilo statistickou významnost vlivu následujících proměnných na zamýšlenou migraci za pracovními příležitostmi: frekvence a vnímání důležitosti osobního kontaktu s blízkými příbuznými (rodiči, sourozenci, prarodiči nebo dospělými potomky), kteří bydlí ve stejné obci jako respondent nebo v jejím blízkém okolí; počet blízkých přátel, kteří žijí v sousedství respondenta; frekvence vzájemné výpomoci se sousedy při manuálních pracích, hlídání dětí a jiné drobné výpomoci; postoj k dobrovolným aktivitám v místních politických, zájmových, sportovních nebo sousedských sdruženích (zda-li je respondent považuje za důležité či nikoliv) a frekvence vlastní účasti v takových sdruženích. Vazba na obec, kraj či byt, kde respondent bydlí, tak

Tabulka 27: Logistický regresní model – ochota stěhovat se v případě finanční nouze z důvodu nezaměstnanosti na dlouhou vzdálenost (závislá dichotomická proměnná)

Vysvětlující proměnné	B	Významnost
Respondent je vlastník/spoluvlastník rodinného domu	-1,220	0,000
Respondent je vyučeného vzdělání	-0,400	0,025

N = 623, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti.

rozhodně není dána jen důležitostí osobního kontaktu s příbuznými a přáteli, velikostí těchto sociálních kontaktů (počtu příbuzných a počtu přátel) a přímou či nepřímou účastí na občanské společnosti v místě bydliště. Je velmi pravděpodobné, že tato úzká vazba se vytváří i v případě existence malých sociálních sítí, slabých kontaktů s příbuznými a neúčasti na místním společenském životě.

Konzervativnost těch českých občanů, kteří stěhování za práci odmítají, je sice do největší míry dána utvořením velmi úzké vazby k místu dosavadního bydlení, ale utvoření této vazby není rozhodně pouze přímým následkem jejich častých či blízkých kontaktů s příbuznými, sociální integrace do místních sociálních sítí a zapojení do sociálního života. Dokonce naopak, důležitost osobního kontaktu s přáteli se ukázala být jako velmi významná pro stěhování lidí za prací, avšak v opačném směru, než bylo očekáváno – lidé, pro které je důležité se potkávat se svými přáteli z blízkého okolí, byli významně více mobilní než lidé, pro které to tak důležité není. Ukazuje se, že zapojení do místního společenského života, sociálních sítí, větší aktivita při sousedské výpomoci i v místních sdruženích, jsou do velké míry charakteristické i pro lidi, kteří jsou obecně flexibilnější a prostorově mobilnější. Je tudíž pravděpodobné, že úzká vazba k místu bydliště, jež je pravděpodobně hlavním důvodem odmítnutí stěhování za prací, se vytváří spíše z určitých psychologických důvodů (touha mít někde domov, někde zakotvit), určité pohodlnosti (zvyku, konzervativnosti) a podstatný vliv na sílu této vazby má jistě též charakter bydlení (opouštět rodinný dům se zahradou, navíc zděděný po předcích, může být příliš těžké).

Faktor nízké dostupnosti bydlení a nízkých mezd byl druhým v pořadí. Zdálo by se tudíž, že jeho relativně významné postavení na žebříčku důvodů nestěhování lidí za prací předznamenává, že určitý pozitivní posun v této oblasti (větší dostupnost bydlení) by vedl k významnému posílení migrace českých domácností. Důležité v této souvislosti ovšem je, že lidé, kteří častěji než jiní uváděli důvod nízké dostupnosti bydlení a nízkých mezd (na kontinuu tohoto faktoru), nebyli po nabídce levnějšího nájemního bydlení v místě nového zaměstnání (obecního bytu s regulovaným nájemným) statisticky významněji zastoupeni více mezi těmi, kteří by změnili svůj postoj ve prospěch stěhování (spíše tomu bylo naopak, tj. že tito lidé spíše nezměnili svůj negativní postoj ke stěhování i po pobídce ve formě levného nájemního bydlení, i když tato vazba nebyla statisticky významná). Je tak možné, že kritika nedostupnosti bydlení a nízkých mezd je do velké míry spíše stylizovanou výpovědí než skutečným důvodem. Tento závěr do určité míry potvrzují též zjištění týkající se charakteristik těch respondentů, kteří by významněji než jiní změnili svůj původní negativní postoj ke stěhování na pozitivní, pokud by jim bylo nabídnuto levnější nájemní bydlení (viz výše).

Jednotlivé faktory mohou působit na zamýšlenou mobilitu za prací různou silou a i statisticky významné vazby se mohou, v případě analýzy komplexních vztahů, ukázat jako nevýznamné (a naopak). Pro účel konečného testování významnosti jednotlivých vlivů se využívá standardně regresních modelů. Jelikož závislá proměnná (stěhování za prací) nabývá pouze čtyř hodnot, použili jsme v tomto případě již pouze ordinální regresní model a pro transformovanou dichotomickou proměnnou (tj. kdy stěhování za prací nabývalo pouze dvou hodnot – nestěhovat se a stěhovat se) binární logistický model. Tabulka 27 ukazuje nejdříve výsledky binární logistické regrese pro dichotomizovanou proměnnou stěhování za prací za použití „pevných“ nezávislých proměnných (tj. bez postojových proměnných); model vysvětlil pouze 10,8 % variance závislé proměnné (Nagelkerke R²) a 61 % predikcí bylo správných.

Je zřetelné, že model je velmi slabý. Oproti výsledkům z jiných šetření se neukázal významný vliv věku respondenta (!) a ze všech kategorií vzdělání byla významnou (negativně) pouze kategorie dokončeného vyučeného vzdělání. Významná také není příjmová situace respondenta či domácnosti, životní úroveň domácnosti. Nejvýznamnějším vlivem z „objektivních“ charakteristik respondenta přitom zůstává vlastnictví/spoluvlastnictví rodinného domu. Opět se ukazuje, že samotné „objektivní“ charakteristiky respondenta jsou pro zamýšlenou mobilitu za prací daleko méně důležité (mimo vlastnictví rodinného domu).

Tabulka 28: Logistický regresní model – ochota stěhovat se v případě finanční nouze z důvodu nezaměstnanosti na dlouhou vzdálenost (závislá dichotomická proměnná)

Vysvětlující proměnné	B	Významnost
Spokojenost s bydlením		0,000
kategorie velmi spokojen	-2,270	0,000
kategorie spíše spokojen	-0,852	0,053
kategorie spíše nespokojen	-0,224	0,646
Faktor konzervativně-liberálního psychologického typu	0,438	0,001
Obecná flexibilita v pracovních záležitostech		0,003
kategorie „určitě by nabídky využil“	1,062	0,061
kategorie „spíše by nabídky využil“	1,497	0,000
kategorie „spíše by nabídky nevyužil“	0,802	0,051
kategorie „určitě by nabídky nevyužil“	0,706	0,140
Důležité je dělat zajímavou duševní činnost, být kreativní, poznávat nové		0,019
kategorie „určitě ano“	1,614	0,008
kategorie „spíše ano“	0,746	0,171
kategorie „spíše ne“	0,770	0,171

N = 623, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti.

Jako referenční byly vynechány kategorie „velmi nespokojen“ u spokojenosti s bydlením, „o takové nabídce by ani neuvažoval“ u obecné flexibility v pracovních záležitostech a „určitě ne“ u důležitosti zajímavé duševní činnosti, být kreativní, poznávat nové.

ného domu) než postoje respondentů. Následující tabulka 28 uvádí výsledky binární logistické regrese po zahrnutí všech možných (včetně postojových) proměnných, které byly zařazeny do tohoto šetření a dle prvotních analýz měly statisticky významný vliv na zamýšlenou migraci lidí za prací. Tentokrát je regresní model silný a je možné říci, že se podařilo tímto šetřením podstatným způsobem zvýšit vysvětlenou varianci zamýšlené migrace za prací – model vysvětluje více než 33 % variance závislé proměnné (Nagelkerke R^2) a více než 71 % predikcí bylo správných. Jednotlivé proměnné jsou v tabulce řazeny podle míry jejich vlivu na zamýšlenou migraci za prací.

V tomto případě již nebyla významná žádná z „objektivních“ nezávislých proměnných (tedy ani vlastnictví rodinného domu) a nejdůležitějším postojovým faktorem byla spokojenost s bydlením (jež je, přirozeně, do velké míry dána též právním důvodem užívání bydlení). Významnými byly též psychologický typ respondenta (spíše liberální postoje), flexibilita v pracovních záležitostech a také skutečnost, zda-li respondent hledá zajímavou kreativní práci či nikoliv.

Následně jsme provedli testování několika ordinálních regresních modelů a tabulka 29 uvádí finální přijatý regresní model. Ordinální regrese nám nabídla ještě silnější model než binární logistická regrese – můžeme zamítnout hypotézu o větší vhodnosti modelu bez nezávislých proměnných (parametry jsou rovny nule), protože dosažená hladina významnosti je 0,000; test dobré shody Pearsonův chi-kvadrát a odchylka chí-kvadrát poukazují na dobrou shodu dat a modelu, protože dosažená hladina významnosti dosahuje 0,056, resp. 1,000; Pseudo R^2 Coxe a Snella, Nagelkerka a McFaddena jsou po řadě 0,334, 0,360 a 0,154, tedy hodnota Nagelkerke R^2 (36 %) je vyšší než v případě binární logistické regrese. V tomto případě se jako významná ukázala též důležitost úspěchu v profesní kariéře a spokojenost s dosavadním zaměstnáním (příčemž lidé spokojenější by se za prací více stěhovali).

V případě zamýšlené migrace za prací vyvolané nabídkou dvojnásobného příjmu ze zaměstnání nebo podnikání, než má respondent dosud, vysvětlila logistická regrese méně, 28 % variance závislé proměnné (Nagelkerke R^2), 72 % predikcí bylo správných. Tentokrát se v případě stěhování za prací na dlouhou vzdálenost ukazuje i významný vliv právního důvodu užívání bydlení respondenta, přesněji řečeno skutečnost, zda-li respondent vlastní/spoluvlastní rodinný dům či nikoliv (tabulka 30).

Výsledky ordinálního regresního modelu pro zamýšlenou migraci za prací na dlouhou vzdálenost v případě nabídky dvojnásobného příjmu zachycuje následující tabulka 31. Můžeme opět zamítnout

Tabulka 29: Ordinální regresní model (link function logit) – ochota stěhovat se v případě finanční nouze z důvodu nezaměstnanosti na dlouhou vzdálenost (závislá proměnná kategorizovaná)

Vysvětlující proměnné	Odhad parametru	Wald	Významnost
Spokojenost s bydlením			
kategorie velmi spokojen	-2,619	33,981	0,000
kategorie spíše spokojen	-1,251	8,343	0,004
kategorie spíše nespokojen	-0,494	1,138	0,286
Obecná flexibilita v pracovních záležitostech			
kategorie „určitě by nabídky využil“	1,908	14,071	0,000
kategorie „spíše by nabídky využil“	1,408	19,565	0,000
kategorie „spíše by nabídky nevyužil“	0,990	10,662	0,001
kategorie „určitě by nabídky nevyužil“	0,545	2,293	0,130
Faktor konzervativně-liberálního psychologického typu – kateg.			
kategorie „velmi konzervativní“	-1,232	13,849	0,000
kategorie „spíše konzervativní“	-0,629	3,941	0,047
kategorie „ani konzervativní, ani liberální“	-0,312	1,116	0,291
kategorie „spíše liberální“	-0,159	0,279	0,598
Spokojenost s dosavadním zaměstnáním			
kategorie „velmi spokojen“	1,569	6,272	0,012
kategorie „spíše spokojen“	1,104	3,797	0,051
kategorie „spíše nespokojen“	0,922	2,389	0,122
Důležitost úspěchu v profesní kariéře			
kategorie „je to to nejdůležitější“	1,747	5,151	0,023
kategorie „je to vedle jiných hodnot to nejdůležitější“	1,068	3,508	0,061
kategorie „je to důležité, ale jiné hodnoty jsou důležitější“	0,850	2,486	0,115
kategorie „je to spíše nedůležité“	0,928	2,788	0,095
Důležité je dělat zajímavou duševní činnost, být kreativní, poznávat nové			
kategorie „určitě ano“	0,857	3,265	0,071
kategorie „spíše ano“	0,089	0,047	0,828
kategorie „spíše ne“	0,402	0,936	0,333
Bydlí ve starší bytové zástavbě	0,584	4,823	0,028

N = 623, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti. Referenční byla vždy poslední kategorie závislých i nezávislé proměnné.

hypotézu o větší vhodnosti modelu bez nezávislých proměnných (parametry jsou rovny nule), protože dosažená hladina významnosti je 0,000; test dobré shody Pearsonův chí-kvadrát a odchylka chí-kvadrát poukazují na dobrou shodu dat a modelu, protože dosažená hladina významnosti dosahuje 0,600, resp. 1,000; Pseudo R² Coxe a Snella, Nagelkerka a McFaddena jsou po řadě 0,274, 0,296 a 0,123. Právní důvod užívání bytu/domu tentokrát statisticky významný není, ale jeho vyloučení by vedlo k významnému snížení vysvětlené variance závislé proměnné (koeficientu determinance).

Z výsledků všech modelů je zejména zajímavé, že „objektivní“ charakteristiky respondenta jsou příliš statisticky slabé na to, aby se do finálních modelů vůbec zařadily, s výjimkou právního důvodu užívání bytu/domu (resp. vlastnictví/spoluvlastnictví rodinného domu). Co do významnosti jsou nejsilnější postoje respondentů jak k bydlení (spokojenost s bydlením), tak k práci (zejména pak flexibilita v pracovních záležitostech); významná je též obecná psychologická typologie respondenta na kontinuu obecných liberálních a konzervativních postojů. Přirozeně, tyto postoje jsou do velké míry ovlivňovány „objektivními“ charakteristikami respondenta, jeho věkem, rodinným stavem, kvalitou jeho bydlení

Tabulka 30: Logistický regresní model – ochota stěhovat se v případě nabídky dvojnásobného příjmu na dlouhou vzdálenost (závislá dichotomická proměnná)

Vysvětlující proměnné	B	Významnost
Spokojenost s bydlením		0,000
kategorie velmi spokojen	-1,793	0,000
kategorie spíše spokojen	-0,733	0,059
kategorie spíše nespokojen	-0,059	0,891
Obecná flexibilita v pracovních záležitostech		0,000
kategorie „určitě by nabídky využil“	0,989	0,042
kategorie „spíše by nabídky využil“	1,308	0,000
kategorie „spíše by nabídky nevyužil“	0,612	0,080
kategorie „určitě by nabídky nevyužil“	0,179	0,674
Respondent je člověk konzervativní, zakotvený, který má rád spíše jistotu		0,007
kategorie „určitě ano“	-1,132	0,020
kategorie „spíše ano“	-1,103	0,015
kategorie „spíše ne“	-0,421	0,384
Respondent je vlastníkem/spoluvlastníkem RD	-0,485	0,038

N = 623, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti.

Jako referenční byly vynechány kategorie „velmi nespokojen“ u spokojenosti s bydlením, „o takové nabídce by ani neuvažoval“ u obecné flexibility v pracovních záležitostech a „určitě ne“ u konzervativní orientace respondenta.

Tabulka 31: Ordinální regresní model (link function logit) – ochota stěhovat se v případě nabídky dvojnásobného příjmu na dlouhou vzdálenost (závislá proměnná kategorizovaná)

Vysvětlující proměnné	Odhad parametru	Wald	Významnost
Spokojenost s bydlením			
kategorie velmi spokojen	-1,834	23,077	0,000
kategorie spíše spokojen	-0,719	3,996	0,046
kategorie spíše nespokojen	-0,202	0,260	0,610
Obecná flexibilita v pracovních záležitostech			
kategorie „určitě by nabídky využil“	1,286	9,050	0,003
kategorie „spíše by nabídky využil“	1,071	12,941	0,000
kategorie „spíše by nabídky nevyužil“	0,726	6,513	0,011
kategorie „určitě by nabídky nevyužil“	0,287	0,720	0,396
Respondent je člověk, který neustále hledá něco nového, touží po novotách, nových zkušenostech			
kategorie „určitě ano“	1,142	8,477	0,004
kategorie „spíše ano“	0,517	2,919	0,088
kategorie „spíše ne“	0,322	1,287	0,257
Faktor konzervativně-liberálního psychologického typu – kateg.			
kategorie „velmi konzervativní“	-0,903	8,508	0,004
kategorie „spíše konzervativní“	-0,208	0,502	0,479
kategorie „ani konzervativní, ani liberální“	-0,274	0,958	0,328
kategorie „spíše liberální“	-0,453	2,574	0,109
Respondent je vlastník RD	-0,311	2,534	0,125

N = 623, vybráni byli pouze ekonomicko aktivní respondenti. Referenční byla vždy poslední kategorie závislých i nezávislých proměnných.

a jinými. Vliv těchto charakteristik však není přímočarý a analýza toho, co se za těmito rozmanitými postoji skrývá navíc, je již mimo rámec tohoto projektu (sběr dat ani nemohl zahrnout dodatečné množství otázek, které by zjišťovaly, co vše ovlivňuje flexibilitu na trhu práce obecně nebo spokojenost s bydlením obecně). Z výsledků je ovšem zřejmé, že spokojenost s bydlením tvoří povětšinou hlavní faktor ovlivňující zamýšlenou mobilitu na dlouhou vzdálenost. Komplexní analýza spokojenosti s bydlením, tedy odhad vlivu hlavních faktorů, které ji ovlivňují, byla provedena již v Lux (2005); vedle velikosti bytu, jako hlavního faktoru, byly významnými též kvalita bytu, kvalita okolního prostředí a, co je pro účel této studie důležité, právní důvod užívání bytu/domu. Se svým bydlením jsou významně více spokojeni vlastníci bydlení, zejména pak vlastníci rodinných domů.

2.3.2 Výsledky – nástroje bytové politiky podporující mobilitu za prací

Respondenti měli v tomto závěrečném dotazníkovém výzkumu možnost doporučit konkrétní nástroje bytové politiky, které by mohly napomoci většímu stěhování ekonomicko aktivních lidí za prací. Tyto pobídky byly seřazeny podle předpokládané nákladnosti na veřejné rozpočty a respondenti byli na finanční nákladnost jednotlivých pobídek upozorněni v otázce (otázka L.14). Respondenti byli prostřednictvím přiložené karty též podrobněji informováni o charakteru jednotlivých pobídek.

Respondenti doporučovali spíše pobídky z hlediska veřejných rozpočtů „levnější“, s výjimkou dnes již platného programu nízkouročených státních úvěrů pro pořízení vlastního nebo družstevního bytu (platného dnes pouze pro mladé rodiny nebo mladé páry s dětmi, známého jako „novomanželské půjčky“). Tabulka 32 ukazuje podíl respondentů, kteří by jednotlivé nástroje bytové politiky rozhodně či spíše doporučili k realizaci jako vhodné pobídky pro větší stěhování ekonomicko aktivních lidí za pracovními příležitostmi; jednotlivé pobídky jsou seřazeny podle podílu respondentů, kteří by je doporučili k realizaci.

Ve všech případech doporučovali tyto nástroje statisticky významně více lidé, kteří by se za prací na dlouhou vzdálenost stěhovali (ať už v případě nezaměstnanosti nebo v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání), než lidé, kteří by se za prací na dlouhou vzdálenost nestěhovali – tento vztah odkazuje, přirozeně, pouze na ekonomicko aktivní populaci. Lze tudíž říci, v souladu se zjištěními z dotazníkového výzkumu mezi nezaměstnanými lidmi v Opavě, že s velkou pravděpodobností by tyto nástroje pomohly zejména již tak mobilnější části české populace k tomu, aby se jí snadněji za prací stěhovalo (v některých případech by tyto nástroje zřejmě tu část lidí, která vykazuje charakteristiky mobilnější populace, ale stěhovat se spíše nehodlá, ke stěhování více motivovaly). Efekt těchto pobídek na tu část české populace, která se staví negativně ke stěhování za prací, je ovšem, i přes vysoké hod-

Tabulka 32: Doporučení veřejných pobídek v oblasti bytové politiky dle názorů dotázaných

Pobídka	Doporučení (v %)	Nákladnost
Poskytování informací ohledně zajištění bydlení na úřadech práce pro nezaměstnané lidi	85	M
Poskytování státního nízkouročeného úvěru na úhradu části nákladů spojených s pořízením vlastního nebo družstevního bytu v místě nového zaměstnání	80	V
Poskytování bezúročných státních půjček k pokrytí životních nákladů v prvních dvou měsících po přestěhování	69	S
Poskytování jednorázové dávky na částečné uhrazení výdajů spojených s přestěhováním	69	S
Stát by částečně hradil výstavbu nových nájemních bytů určených výhradně pro lidi stěhující se za prací	64	V
Část uvolněných obecních bytů by byla vyhrazena pouze pro lidi stěhující se do daného místa za prací	62	V

N = 1.002

Pozn: Ve druhém sloupci jsou podíly respondentů, kteří by daný nástroj doporučili k realizaci; ve třetím sloupci je hrubě odhadnuta nákladnost pro veřejné rozpočty (M – malá, S – střední, V – vysoká).

noty podílu respondentů doporučujících tyto nástroje, nejasný a mohl by být, za současných okolností, i problematický.

Poskytování informací ohledně zajištění bydlení na úřadech práce by doporučilo 85 % respondentů (92 % z těch, kteří by se za prací v případě nezaměstnanosti stěhovali i na dlouhou vzdálenost, 84 % z těch, kteří by se za prací v případě nezaměstnanosti na dlouhou vzdálenost nestěhovali). Respondenti, kteří daný nástroj doporučují, kladou oproti respondentům, kteří jej zamítají (mezi ekonomicko aktivními respondenty), statisticky významně více důraz na úspěch v kariéře, je pro ně statisticky významně více důležité dělat ve své práci zajímavou duševní činnost, být kreativní, přicházet do styku s novými nápady a postupy, významně více hledají neustále něco nového, touží po novotách a nových zkušenostech, jsou významně nižšího věku a vyššího vzdělání (vysokoškolského a středoškolského). Mezi těmito lidmi však nejsou významně více zastoupeni ti, které by pobídka v podobě nabídky obecního bytu s regulovaným nájemným v místě nového zaměstnání vedla ke změně negativního postoje na pozitivní postoj ke stěhování. Rovněž typ bydlení a spokojenost s bydlením nejsou významnými faktory.

Nízkoúročené státní úvěry na pořízení bydlení jsou doporučovány, více méně, širším a od opačné skupiny respondentů (tj. respondentů, kteří je nedoporučují) nepříliš diferencovaným spektrem respondentů; doporučilo by je 80 % respondentů (88 % z těch, kteří by se za prací v případě nezaměstnanosti stěhovali i na dlouhou vzdálenost, 79 % z těch, kteří by se za prací v tomto případě nestěhovali). Pro ty, kteří tuto pobídku doporučují, oproti těm, kteří ji nedoporučují, je významně více důležité dělat ve své práci zajímavou duševní činnost, být kreativní, přicházet do styku s novými nápady a postupy. Jsou to významně více z menších obcí a venkova a lidé, kteří významně více žijí spíše rodinným stylem života. Podobně jako v předcházejícím případě podmínky bydlení nemají na míru doporučení této pobídky statisticky významný vliv (ani spokojenost s bydlením, ani právní důvod užívání bytu). Vliv proměnných charakterizujících respondentův vztah k práci a pracovní kariéře (u ekonomicko aktivních respondentů) je mnohem slabší než v předcházejícím případě, nevýznamný je též vliv věku, rodinného stavu a vzdělání.

Státní půjčky k pokrytí životních nákladů v prvních dvou měsících po přestěhování by doporučilo 69 % respondentů (74 % z těch, kteří by se za prací v případě nezaměstnanosti stěhovali i na dlouhou vzdálenost, 67 % z těch, kteří by se za prací v tomto případě nestěhovali). Mezi respondenty, kteří tuto pobídku doporučují, jsou oproti těm, kteří ji nedoporučují, významně více lidé, kteří se snaží žít naplno a stále hledat něco nového, lidé spíše středního věku, lidé, kteří se vícekrát stěhovali v dětství s rodiči. Je relativně důležité, že mezi těmito respondenty jsou též statisticky významně více zastoupeni ti lidé, kteří změnili svůj původní negativní postoj ke stěhování na pozitivní, když jim byla nabídnuta veřejná pobídka ve formě levnějšího nájemného bydlení v místě nového zaměstnání – tj. patří k těm, kteří se nejen statisticky významně více než jiní stěhují za prací, ale také k těm, kteří by se statisticky významně více než jiní ke stěhování nechali pobídkami přesvědčit. Naopak podmínky bydlení statisticky významný vliv na míru doporučení této pobídky opět nemají, stejně jako většina proměnných charakterizujících respondentův vztah k práci a kariéře i proměnné jako rodinný stav, vzdělání nebo životní styl respondenta.

Dávka na částečné uhrazení výdajů spojených s přestěhováním je doporučována 69 % respondentů (75 % z těch, kteří by se za prací v případě nezaměstnanosti stěhovali i na dlouhou vzdálenost, 68 % z těch, kteří by se za prací v tomto případě nestěhovali). Ačkoliv tuto skupinu nelze opět přesněji charakterizovat (odlišit) od ostatních, respondenti, kteří tuto pobídku doporučují, jsou statisticky významně více lidé, kteří žijí nezávislým životním stylem, stále hledají nové, jejich životní úroveň je ovšem špatná a jsou to významně více lidé s nižším (základním) vzděláním. Respondenti, kteří tuto pobídku doporučují, jsou opět nejen významně více lidé, kteří by se za prací na dlouhou vzdálenost spíše stěhovali, ale také lidé, kteří by významně více než ostatní změnili svůj původní negativní postoj ke stěhování na pozitivní, pokud by jim bylo nabídnuto levné nájemné bydlení v místě nového zaměstnání. Podmínky bydlení, v zásadě všechny proměnné charakterizující vztah respondenta k práci a profesní kariéře, věk, rodinný stav a životní styly významnými proměnnými nebyly.

Finanční podpora státu při výstavbě nových nájemných bytů určených výhradně pro lidi stěhující se za prací je doporučována 64 % respondentů (73 % z těch, kteří by se za prací v případě nezaměstnanosti stěhovali i na dlouhou vzdálenost, 56 % z těch, kteří by se za prací v tomto případě nestěhovali – rozdíl je 17 procentních bodů!). Ani skupina respondentů doporučujících státní financování při výstavbě nájemných bytů není jednoznačně vymezená oproti ostatním respondentům, alespoň nikoliv za využití těch faktorů a proměnných, které byly sledovány v tomto šetření. Významným není, například, opět vliv rodinného stavu, věku, životního stylu, podmínek bydlení, psychologického typu respondenta nebo vliv proměnných charakterizujících respondentův vztah k práci a profesní kariéře. Významně tentokrát

nejsou mezi těmi, kteří tuto pobídku doporučují, zastoupeni ani ti respondenti, kteří by změnili svůj původní negativní názor na stěhování na pozitivní, pokud by jim byla nabídnuta veřejná pobídka ve formě levného nájemního bydlení. Charakteristické pro tuto skupinu respondentů je zejména to, že se jedná statisticky významně více o respondenty žijící v domácnostech se špatnou životní úrovní, respondenty se základním nebo maximálně vyučeným vzděláním, lidé z dělnických profesí a nezaměstnané. Významně více je tato pobídka též doporučována ekonomicko neaktivními respondenty, tedy zejména starobními důchodci.

Konečně poslední pobídka, vyhrazení části uvolněných obecních bytů výhradně pro lidi stěhující se za prací, byla doporučována 62 % respondentů (72 % z těch, kteří by se za prací v případě nezaměstnanosti stěhovali i na dlouhou vzdálenost, 60 % z těch, kteří by se za prací v tomto případě nestěhovali – rozdíl je 12 procentních bodů). Respondenti, kteří tuto pobídku doporučili, oproti těm, kteří ji spíše zamítli, jsou statisticky významně více lidé flexibilnější v zaměstnání, patří významně více mezi lidi, kteří budoucnost příliš neřeší, jsou to významně více lidé z domácností se špatnou životní úrovní, s vyučeným a základním vzděláním, lidé nezaměstnaní, dělníci a důchodci. Opět je tato pobídka doporučována významně více ekonomicko neaktivními respondenty. Zajímavé a částečně nepochopitelné rovněž je, že většina (65 %) z těch ekonomicko-aktivních respondentů, kteří nezměnili svůj negativní postoj ke stěhování v případě nezaměstnanosti ani v případě, kdy by jim byl nabídnut obecní byt s regulovaným nájemným v místě nového zaměstnání, ve stejnou chvíli doporučují k realizaci pobídku založenou právě na principu rezervace obecních nájemních bytů.

Nejčastější kombinace doporučení dvou nástrojů bytové politiky bylo doporučení poskytovat více informací o bydlení pro nezaměstnané lidi a poskytovat nízko-úročené úvěry na pořízení vlastního bydlení. Tuto kombinaci relativně „levné“ a relativně „drahé“ veřejné pobídky doporučilo v úhrnu 72 % respondentů (s vyloučením těch, kteří nevěděli nebo odmítli odpovědět při dotazování na alespoň jednu z těchto dvou pobídek); nízko-úročený úvěr na pořízení vlastního bydlení doporučilo 89 % z těch, kteří zároveň doporučili poskytování více informací o bydlení pro nezaměstnané lidi a poskytování více informací o bydlení pro nezaměstnané lidi doporučilo 93 % z těch, kteří zároveň doporučili nízko-úročený úvěr na pořízení vlastního bydlení. Nízko-úročené úvěry na pořízení vlastního bydlení jsou ovšem populární též mezi těmi, kteří doporučují nejdražší nástroje bytové politiky – tj. rezervaci obecních bytů a podporu výstavby nových nájemních bytů pro lidi stěhující se za prací.

Obecně je možné říci, že se zřetelně vyprofilovaly dva hlavní bloky veřejných pobídek – pobídek, které standardně nazýváme *podporami poptávky* (úvěry, půjčky, finanční výpomoci ve formě jednorázových dávek nebo výpomoci ve formě poskytování spolehlivých informací) a pobídek, které standardně nazýváme *podporami nabídky* (výstavba a poskytování levnějšího nájemního bydlení). Toto rozdělení potvrdila faktorová analýza vysvětlující 65 % variance, která sama výše zmíněné pobídky rozdělila do zmíněných dvou skupin (přičemž nízko-úročené úvěry na pořízení vlastního bydlení systily významně jak faktor podpory poptávky, tak faktor podpory nabídky).

2.3.3 Závěr

Jak bylo uvedeno výše, veřejná podpora poptávky je respondenty doporučována, alespoň v kontextu tohoto šetření, více než veřejná podpora nabídky. Všechny druhy veřejné podpory doporučují významně více lidé, kteří by se za prací v případě nezaměstnanosti, a to i na dlouhou vzdálenost, spíše stěhovali, avšak v případě podpory nabídky je podíl těchto lidí nejmenší a rozdíl oproti těm respondentům, kteří se za prací stěhovat nechtějí, je nejhlubší (lidé, kteří by se za prací v případě nezaměstnanosti nestěhovali, doporučují podporu nabídky ze všeho nejméně). Respondenti doporučující veřejnou podporu nabídky rovněž nepatří mezi ty, kteří by na pobídku ve formě možnosti získat levnější nájemní bydlení v místě nového zaměstnání zareagovali významně více změnou svého negativního postoje ke stěhování. Podpora nabídky je mnohem více než podpora poptávky (s výjimkou nízko-úročených úvěrů pro pořízení vlastního bydlení) doporučována ekonomicko neaktivními respondenty, zejména pak starobními důchodci, pro které by ovšem určena nebyla. **V kontextu těchto zjištění je efekt drahé podpory nabídky na větší prostorovou mobilitu domácností za pracovními příležitostmi v českém prostředí přinejmenším diskutabilní.** Jistý efekt by tato forma podpory mohla mít zejména mezi ekonomicko aktivními respondenty nižšího vzdělání a z domácností se špatnou životní úrovní, jelikož podpora nabídky je doporučována významně více respondenty nižšího vzdělání, z domácností se špatnou životní úrovní, lidmi bez zaměstnání, dělníky. Tento efekt potvrdily také závěry případové studie v průmyslové zóně

Kolín-Ovčáry. Vzhledem k tomu, že tyto ekonomicko aktivní respondenti ovšem nezareagovali významně více než ostatní na možnost získat levnější nájemní bydlení v místě nového zaměstnání změnou svého postoje ke stěhování, zůstává otázkou, zda-li i u této skupiny domácností by tato forma podpory dosáhla adekvátního (rozuměj, vzhledem k nákladnosti této podpory) efektu.

Jak vyplývá z nepříliš robustních regresních modelů, je podpora poptávky (závislou proměnnou v lineárním regresním modelu byl faktor podpory poptávky vzniklý z faktorové analýzy) ovlivňována zejména tím, zda-li se respondent hodlá či nikoliv stěhovat za prací na dlouhou vzdálenost v případě nezaměstnanosti (čím více tomu tak je, tím více doporučuje podporu poptávky). U podpory nabídky vliv této proměnné v kontextu vlivu jiných proměnných ovšem již významný není a podpora nabídky je ovlivňována zejména životní úrovní domácnosti respondenta (respondenti z domácností se špatnou životní úrovní více doporučují podporu nabídky), vzděláním respondenta (respondenti se základním vzděláním více doporučují podporu nabídky) a rodinným životním stylem respondenta (respondenti žijící spíše rodinným stylem života doporučují podporu nabídky).

Jinou možností, jak podpořit větší stěhování lidí za prací, je odstranění některých zbytečných bariér existujících na trhu s bydlením. Respondentům byly nabídnuty následující opatření a bylo na nich, zda-li by je doporučili k realizaci či nikoliv: deregulace nájemného, urychlení zápisů do katastru nemovitostí, zrušení daně z převodu nemovitostí a usnadnění refinancování hypotečních úvěrů při prodeji nemovitosti zatížené hypotékou. Souhlas s těmito opatřeními byl obecně nižší než souhlas s veřejnými podporami, nicméně nejvíce respondentů by doporučilo zrušení daně z převodu nemovitosti (68 %) a usnadnění refinancování hypotečních úvěrů při prodeji nemovitosti zatížené hypotékou (60 %); méně respondentů pak deregulaci nájemného (54 %) a urychlení zápisů v katastru nemovitostí (51 %).

Opatření, které byly respondenty obecně nejvíce doporučovány, tj. zrušení daně z převodu nemovitostí a usnadnění refinancování hypotečních úvěrů u prodeje nemovitosti zatížených hypotékou, nebyly tentokrát statisticky významně více doporučovány těmi respondenty, kteří by se v případě nezaměstnanosti více stěhovali, ale byly statisticky významně více doporučovány těmi respondenty, kteří by změnili svůj původní negativní postoj ke stěhování na pozitivní, pokud by jim byla učiněna nabídka levnějšího nájemního bydlení v místě nového zaměstnání, tj. lidmi, kteří zřejmě na veřejné pobídky v oblasti bydlení více reagují. Zrušení daní žádaly významně více ženy, vlastníci/spoluvlastníci rodinných domů, lidé žijící venkovským životním stylem. Usnadnění refinancování hypotečních úvěrů doporučovali statisticky významně více konzervativně orientovaní respondenti, kteří hledají zajímavou kreativní práci, ale na druhou stranu si udržují dosaženou životní rovnováhu. Zrušení daní z převodu nemovitostí a usnadnění refinancování úvěrů bylo také nejčastější kombinací dvou opatření spočívajících v odstranění bariér – tuto kombinaci doporučilo 69 % ze všech respondentů (s vyloučením těch, kteří nevěděli nebo odmítli odpovědět), 86 % respondentů doporučujících první či druhé opatření doporučilo taktéž první či druhé opatření.

Deregulaci nájemného i zlepšení práce katastru nemovitostí (urychlení zápisů) doporučovali tentokrát významně více ti respondenti, kteří by se za prací na dlouhou vzdálenost v případě nezaměstnanosti stěhovali. Deregulaci nájemného doporučovali zejména ti ekonomicko aktivní respondenti, kteří kladou statisticky významně více důraz na úspěch v profesní kariéře a kteří jsou flexibilnější v pracovních záležitostech obecně, ti respondenti, kteří zdůrazňují život naplno, bydlí v rodinných domech na venkově, žijí na venkově nebo v menších obcích, významně více mladí lidé. Rodinný stav, životní úroveň respondenta, podmínky bydlení a dokonce ani vzdělání neměly ovšem na tento postoj výraznější vliv. Urychlení zápisů v katastru nemovitostí opět doporučovali zejména lidé, kteří statisticky významně více kladou důraz na úspěch v profesní kariéře, snaží se vyniknout, mít zajímavou a kreativní práci, stále hledají nové a chtějí žít svůj život naplno. Rodinný stav, věk, vzdělání ani podmínky bydlení statisticky významný vliv neměly. V obou případech jsou pro odstranění bariér spíše lidé z domácností s vyšší životní úrovní, ale tento rozdíl není statisticky významný.

Faktorová analýza na celé baterii opatření směřujících k odstranění vybraných bariér nabídla tentokrát pouze jeden faktor (i když z výsledků bylo patrné, že zrušení daně z převodu nemovitostí a usnadnění refinancování hypotečních úvěrů jsou opatření, která faktor sytí nejvíce, a naopak bariéra spočívající v regulaci nájemného měla v tomto kontextu vliv nejslabší). Regresní model vysvětlující variabilitu tohoto faktoru za nejvýznamnější označil následující vlivy: respondent žije v rodinném domě na venkově, respondent hledá zajímavou a kreativní práci, respondent touží žít svůj život naplno, ale zároveň se považuje spíše za konzervativně orientovaného (tito respondenti statisticky významně více žádají odstranění bariér).

Celkové hodnocení veřejných pobídek v oblasti bydlení, které by mohly napomoci větší prostorové mobilitě českých domácností za prací, není vůbec jednoduché. Ačkoliv se většina oslovených respondentů přiklání k realizaci všech nabízených veřejných podpor i odstranění všech zmíněných bariér, změřit skutečný konečný efekt takových opatření na prostorovou mobilitu české populace za prací je mnohem složitější. Realizaci všech veřejných podpor a odstranění poloviny nabízených bariér doporučovali významně více lidé, kteří by se, i bez explicitní nabídky jakékoliv veřejné podpory v oblasti bytové politiky nebo bez explicitní nabídky zrušení jakékoliv bariéry, sami, dle vlastního názoru, spíše či určitě odstěhovali za prací na dlouhou vzdálenost (v případě nezaměstnanosti i v případě nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání či podnikání). **Je tudíž velmi pravděpodobné, že by zavedení těchto veřejných podpor a odstranění zmíněných bariér spíše jen napomohlo té části české populace, která je sama o sobě již dnes, při neexistenci těchto podpor a naopak existenci bariér, více mobilní, tj. pomohlo by těm, kteří by se i bez nich spíše za prací stěhovali, a to tak, aby pro ně bylo stěhování snadnější.** To platí zejména pro relativně drahou podporu nabídky, kterou lidé, kteří stěhování za prací odmítají, doporučují nejméně ze všech zmíněných veřejných podpor.

Takový závěr, ačkoliv odpovídá statistické významnosti rozdílů, však přirozeně není rovněž jednoznačný. Poskytování informací o bydlení lidem bez práce doporučuje 85 % respondentů – ačkoliv mezi těmi, kteří se stěhovat za prací hodlají, je tento podíl 92 %, a mezi těmi, kteří se stěhovat nehodlají, je tento podíl „pouze“ 84 % (tudíž lidé více mobilní tuto podporu také více doporučují), je zřejmé, že jen okolo 8 % oslovených respondentů tuto veřejnou podporu nedoporučuje a 7 % neví, zda-li by ji doporučilo. Drtivá většina populace s jejím zavedením souhlasí a proti jejímu zavedení jsou jen někteří lidé převážně vyššího věku, nižšího vzdělání, ekonomicko aktivní lidé bez velkých ambicí v oblasti profesní kariéry, kteří jsou zároveň též méně ochotni stěhovat se za prací obecně. Je důležité si uvědomit, že „pouze“ 39 % respondentů by se za prací stěhovalo v případě nezaměstnanosti nebo nabídky dvojnásobného příjmu ze zaměstnání či podnikání, ale 85 % respondentů doporučuje k realizaci větší informovanost o nabídce bydlení prostřednictvím úřadů práce. **Je proto nutné výše zmíněný závěr, že by veřejné podpory spíše napomohly jen ke snadnějšímu stěhování těch, kteří by se beztak stěhovali i bez jakékoliv podpory, brát s jistou opatrností.**

Zajímavé je se také podívat na to, které podpory či odstranění kterých bariér byly doporučovány významně více těmi respondenty, kteří na pobídky v oblasti bytové politiky skutečně reagují (což jsme zjišťovali reakcí respondenta na nabídku obecního bytu s regulovaným nájemným v místě nového zaměstnání při nabídce zaměstnání 300 km od jeho současného bydliště). Již víme, že tito respondenti se charakterově příliš neliší od těch, kteří jsou obecně více mobilní i bez explicitní nabídky jakékoliv veřejné podpory v oblasti bytové politiky, nicméně nevíme, které ze zmíněných podpor či odstranění bariér oni sami doporučují nejvíce. Z výsledků vyplývá, že tito lidé oproti lidem, kteří svůj negativní názor na stěhování ani po pobídce ve formě levnějšího nájemního bydlení nemění, významně více doporučují státní půjčky k pokrytí životních nákladů v prvních dvou měsících po přestěhování a dávku na částečné uhrazení výdajů spojených s přestěhováním (tedy podporu poptávky); v případě odstranění bariér se významně více přiklánějí pro zrušení daně z převodu nemovitostí a usnadnění refinancování hypotečních úvěrů. Je velmi zajímavé, že nedoporučují významně více veřejnou podporu nabídky (rezervaci obecních bytů a státní podporu výstavby nájemních bytů), tj. tu formu podpory, na kterou zareagovali změnou svého postoje ke stěhování za prací. Je tudíž pravděpodobné, že lidé, kteří při nabídce určité veřejné pobídky v oblasti bytové politiky jsou ochotni změnit svůj původní negativní postoj ke stěhování za prací na pozitivní, jsou spíše jen obecně citlivější na veřejné podpory v oblasti bytové politiky, než že by očekávali pouze tuto konkrétní formu pobídky, jež byla zvolena při dotazování (tj. nabídku obecního nájemního bytu s regulovaným nájemným). **Je také možné, že podpora poptávky ve formě překlenovacích krátkodobých půjček k pokrytí životních nákladů a jednorázových doplňkových dávek na uhrazení nákladů stěhování, stejně jako usnadnění refinancování hypotečních úvěrů a zrušení daně z převodu nemovitostí, by mohly účinněji napomoci přesvědčit ke stěhování tu část české populace, která má sice spíše charakteristiky mobilnější populace, ale se stěhováním váhá.**

Nejvíce doporučení si od respondentů získala podpora poptávky, zejména pak poskytování informací o bydlení nezaměstnaným lidem a poskytování nízkoúročného úvěru pro pořízení vlastního bydlení. V případě odstranění bariér byl největší konsensus dosažen u zrušení daně z převodu nemovitostí a usnadnění refinancování hypotečních úvěrů. Nejmenší podporu naopak získala podpora nabídky (kteřou navíc nejméně ze všeho doporučují lidé neochotní se stěhovat za prací a která ani významně více neoslovuje ty, kteří na pobídky v oblasti bytové politiky reagují), nejméně doporučení si pak také získala deregulace nájemného a urychlení zápisů v katastru nemovitostí.

Není nic špatného na tom, že se podpory neposkytují jen proto, aby okamžitě zvýšilo „obecné blaho“, jakkoliv definované z hlediska cílů aktuálních politik, nýbrž proto, aby se těm, kteří k „obecnému blahu“ přispívají již dnes, žilo lépe. Podpora rodin s dětmi tak nemusí být vedena pouhou kvantitativní snahou zvýšit, často za cenu nezamýšlených negativních důsledků, porodnost, ale prostě jen snahou zlepšit podmínky života již existujících rodin s dětmi. Taková podpora by mohla, ve druhém kroku a spíše dlouhodobějším horizontu, možná „zdravěji“ přesvědčit mnohé váhající, že mít děti a založit rodinu nemusí být spojeno s prudkým snížením životní úrovně domácnosti. **Analogicky v oblasti bytové politiky by nebylo nic špatného na tom, že by podpory směřovaly spíše k lidem, kteří se již tak za prací více stěhují, a to proto, že faktorů, které ovlivňují ochotu stěhovat se za prací je opravdu mnoho a většina z nich s bytovou politikou až tolik nespojuje** (mohli bychom možná i říci, že žádný z faktorů s ní nespojuje, jelikož spokojenost s bydlením nebo právní důvod užívání bytu, jež významnými faktory jsou, nejsou přímými důsledky bytové politiky státu). Mezi lidmi, kteří se za prací stěhovat nechtějí, a které ani dodatečná nabídka ve formě levnějšího nájemního bydlení v místě nového zaměstnání dostatečně ke stěhování „nezviklá“, nejsou lidé, kteří by trpěli finanční nedostupností bydlení (i když ji mezi důvody často uvádí), ale spíše lidé mající úzké vazby k místu, kde bydlí, lidé velmi spokojeni se svým bydlením (povětšinou lidé žijící ve vlastních rodinných domcích), nesnažící se ve své práci vyniknout a nehledající kreativní práci neustále nabízející nové poznatky, nekladoucí důraz na úspěch v pracovní kariéře, na neustálé hledání nového, a odpovědnost cítící spíše za širší rodinu než za vlastní soběstačnost. Tyto povahové rysy či postoje nejsou změnitelné bytovou politikou nebo, lépe řečeno, větší dostupností bydlení. Jinými slovy, **dodatečné nástroje bytové politiky na podporu migrace za prací, jejichž zavedení, jak jsme zjistili, podporují významně více ti, kteří jsou již tak více mobilní než jiní, mohou mít, za existujících kulturních, sociálně-politických a ostatních podmínek, v krátkém období spíše jen omezený efekt na kvantitativní zvýšení prostorové mobility českých domácností za prací obecně.**

Je velmi pravděpodobné, že menší finanční dostupnost rodinných domů nebo vlastnického bydlení obecně a analogicky větší nespokojenost s dosavadním bydlením by mohla, paradoxně, vést k větší migraci domácností za prací. Lidé nespokojeni se svým bydlením se, jak ukazují výsledky regresních modelů, budou skutečně daleko významněji než ostatní stěhovat více za prací. Paradoxně větší efekt pro větší migraci domácností za prací by tak měla taková opatření bytové politiky, která by snižovala spokojenost s bydlením a dostupnost vlastnického bydlení. **Než ovšem dát takové absurdní doporučení, je, domníváme se, vhodnější se držet strategie pomoci těm, kteří jsou již tak obecně více mobilní, k tomu, aby se jim stěhovalo lépe a snadněji, aby stěhování pro ně nebyl tak obtížný krok do neznáma, a tak možná, v delším období při obměně generací a při realizaci dalších nutných změn v sociálně-politické oblasti (sociálních dávek) nepřímo motivovat k většímu stěhování i ty, kteří se dnes za prací stěhovat nechtějí.** Analogicky k politikám podporující rodiny s dětmi, cílem by mohlo být snažit se pouze o to, aby se snížily nejistoty při stěhování za prací pro ty, kteří se za prací stěhovat spíše chtějí.

Protože efekt veřejných pobídek v oblasti bytové politiky není jednoznačný, je vhodnější pro tento účel využít spíše cesty podpory poptávky, z hlediska veřejných rozpočtů volit spíše levnější opatření a taková opatření, která mají co nejširší podporu veřejnosti – snažit se o usnadnění refinancování hypotečních úvěrů, zrušit daň z převodu nemovitostí, zvýšit informovanost o nabídce bydlení v místě nabízené práce mezi nezaměstnanými lidmi, případně též poskytovat krátkodobé půjčky a omezené dávky usnadňující stěhování za prací. Podpora ve formě poskytování nízko-úročených úvěrů na pořízení vlastního bydlení by měla být, i přes skutečnost, že vyhovuje výše zmíněným kritériím, spíše omezená, jelikož vlastnické bydlení, zejména pak vlastnictví rodinných domů, vede často ve druhém kroku k omezení migrace – tento nežádoucí efekt již existujících „novomanželských půjček“ se do jisté míry ukázal i při výzkumu mezi nezaměstnanými lidmi v Opavě.